

Gagauz Yeri Genel Üretmäk Müdürlüü

GAGAUZ DİLİ HEM LİTERATURASI

Bilim-metodika jurnalı
№ 5-6 (2024)

Komrat-2025

Redakțiya nasaatı:

Nataliya Kristeva – Gagauziyanın Genel Üretmək müdürlüün baş, hukuk bilimnerında doktor

Redakțiya nasaatın azaları:

Mariya Uzun - Genel Üretmək müdürlüün dilleri ilerletmək bölümün başı,
Mariya Danadji - Kompyuter işi, Genel Üretmək müdürlüün baş uzmanı,
Evgeniya Yançoglo - Genel Üretmək müdürlüün dilleri ilerletmək bölümün baş uzmanı.

***Bizim adresimiz: Moldova Respublikasi, Gagauz Yeri, Komrat, Gavrilova sokaa, 48
Tel. 0 (298) 2-27-48, e-mail: uotag@yahoo@yahoo.com***

İÇENDEKİLÄR

Metodika araştırmaları

Gümüşlü Anna. Gagauz dili hem literatura derslerindä sözlüklerin effektivli kullanılması	4
Kapaklı Maria. Efektiv metodlar talantlı uşakların motivaşıyasının üüselmesindä.....	6
Sukman (Karaydalı) Anna. Lişey klaslarında gagauz dili uroklarında üürenicilerin komunikativ becermeklerin ilerlemesindä publişistik stilin rolü	9
Sukman (Karaydalı) Anna. Testlemek nicä zamandaş kantarlamak metodu gagauz dili hem literatura uroklarında	11
Sukman (Karaydalı) Anna. Hristian ruhunda lişey klaslarında üürenicilerin kişilik kalitelerinin oluşturması gagauz yazıcıların yaratmaların yardımınan	22
Arnaut Ekaterina. Üüretmek-üürenmek prořesindä multilingvizma yaklaşımı. Gagauz dilini integrir formada götürmek nonlingvistika dişiplinalarlan.....	26
Varban Stepanida. Üürenicilerin araştırmak çalışması- baş kompetenşiyaların oluşturmak kolaylı	28
Kiosä Elena. Gagauz dili hem literatura uroklarında araştırma-izlem işin önemii	30

Gagauz halkın istoriyası hem adetleri

Kiosä Elena. İstoriya sayfaları. «Dedelerin zaametinnän dişildi Bucak».....	32
Marinova Marina. Ganavar yortuları	38
Rotaru Marina hem Molla G.B. «Suleyman Demirelin duumasından üzüncü yıldönümü»	42

Klastan diş olaylar

Kioroglo Maria. «İlkyaz yortuları»	47
Koltuklu Tatiyana. «Ana dili-arifliin sızıntısı».....	50
Şişku Alöna. «Helal kızçaazlar»	56
Arakelän Vera. «İnsannar dostsaydı –dillär dä dost».....	59
Uzun Maria. Klastan diş meropriyatıyası adanmış: «Ana dili yortusuna» Gagauzların esaplamak klubu, KBH.....	65
Militan Anna. «Ana dili, paalı dilim! Sensiz hiç yoktur yaşamak!»	72

Anna Gümüşlü
PK Gimnaziya D.Tanasoglunun adına
gagauz dili üredecisi
2-nci did. uurunda
УДК: 371.315

«Gagauz dili hem literatūra derslerindä sözlüklerin effektivli kullanılması»

«Sözlüklär – bu alfavit sıralında bütün dünnä». (Anatol Frans)

Hepsicin adları, nelär bütün dünnedä var, sıymışlar laflıklara. Bän sayerım, ani üreñicidä dersä meraklı üzä çıkarmaa hem orfografiya becermeklerinnän çalışmaya koymaa deyni läözım mutlaka sözlükleri kullanmaa. Bütün urok gagauz dilindä hem literatürada – o laflan işlemäk. Laftan üreñicilər annêrlar hem tanêrlar dilin kanunnarını, onun dooruluuna, güzelliinä hem demekliinä inanêrlar. Da onuştan pek önemli, ani dersin baş neeti olsun: laflan tanışmak hem annamaa ne ona baalı. Metodikada sözlüklü işin var laflıklı-semantik hem laflıklı-orfografiya akımnarı. İltän lafin orfoepik kabınnan läözım tanışmaa. Tablada yazılmış laf mutlaka läözım söleñsin. Üreñicilər läözım işitsinnär hem aklılılarında tutsunnar nicä o laf söleñer. Sora lafin maanasını açıklamaa, leksika maanasını kendibaşına sölemää, bitkidä dä sözlüün yardımınnan. Bundan sora bakılêr nicä bu laf yazılêr, angı kural kullanılêr. Taa ilk üreñmäk yıllarından läözım üreñmää üreñicileri sözlükleri kullanmaa spravoçnik erinä. Birinci sınıfta var nicä kullanmaa resimni sözlüü, herbir bukveya verili slaydları resimnêrlän. İlk davalar läözım olsunnar baalı onunnan, ani üreñicilər annasınnar nicä laflıkta sözlär bulunêrlar alfavit printipinä görä (esaba almaa diil sadece ilk bukveyı, ama sıradakıları da). Üreñicilər pek çetin läözım bilsinnär gagauz dilin alfavitini, çünkü bu verecek kolaylık hızlı bulmaa läözımın lafı. Pek önemli laflıkların kullanması gagauz dili derslerindä nicä bir effektiv yardımcı ders kiyadı gibi türlü davaların çözesindä. Davaları läözım çok konkret koymaa: sözlüktä sayfayı yada läözımın bukveyı açık göstürmää, neredän üreñicilər läözım verilmiş lafları yazsınnar. Bu verer kolaylık üreñicilerin effektiv çalışmasını üseltmää hem boşuna sözlüün sayfalarını aktarmamaa. Üreñici, bulduykana laflıkta läözımın sözü, dooru yazılmış onu gördü (görmeli aklında tutmak çekeder işlemää), da o lafı dooru yazêr. Görmeli aklında tutmak diil taa az rolu oynêr, nekadar işitmäk, çünkü bilgilär, angılarını sözlüklän kendibaşına iştan kazanıldılar çok dayanmaktır.

Şkola sözlüü - läözımın bir takım herbir gagauz dili dersindä çalışmaa deyni. Bän nicä çekettim üreñmää başlankı klasları, sözlüklerin kullanmasını yaptım daymalı üçüncü klastan, buyıl ikincidän çekettim yavaş-yavaş kullanmaa. Herbir tekstin geçmesindä läözımın olêr annaşılmaz lafların maanalarını açıklamaa, eer kiyatta verilmediyseydi sözlük, bakêrız gagauzça-rusça-moldvanca sözlää.

Bölä çalışmanın çıkışları – orfografiya gözü açık, gözletmäk, lafin formasını aklında tutmak, kendi analiz.

Diktant, takrir, yaratma yazmalarında var nicä türlü sınıf işlerindä sözlüü kullanmaa. Sözlüklän kullanmaa becermäk - orfografiya başarlının göstürücü uuru. Orfografiya laflı hepsinä läözım, ani lafları yazmamaa nicä isteersin, haliz o olaylarda, açan kurallar kullanılmêr, ama sözlüklän belli ediler. Görmeli aklında tutmak üreñicilerdä çalıştırarak alıştırılêr sözlüklerä sıkçana danışmakların sonuçlarından. Hertürlü lafin maanasını açıklamaa deyni bana yardımcı olêr açıklama laflı. Bän kullanêrım türk açıklama sözlüünü, alarak oradan türk laflarını (arabça hem farsça lafları almêrım). Busoy sözlüü kullanarkana, annaşılêr lafların fonetik hem morfologiya nışannarı, gramatika formaları, angı söz payları o laftan kurulêrlar. Gramatika uroklarında eni konuyu açıklarkana, her zaman eni terminologiya koyulêr, ama örneklerä eni laflar kullanılêr, angıları gramatika kurallarına göstermelidir hem üreñicilerin sözünü zenginlicidir. Kontrol diktandını yazmaktan öncä, üreñici annaşılmaz lafların maanalarını açıklêr, tablada zor lafları yazêr. Bük eri kaplêr sözlüklü iş artistik yaratmaların üreñmesindä gagauz literatürada uroklarında. Bölä uroklarda ilk iş yapılêr o laflarlan, angılarını üreñicilerin aktif sözlüünä koyulacêk. Dialekt hem arhaizmalar ikinci erä kalêrlar. Onnarlan tanışmak olêr sadece tekstin içindeliini taa islää annamaa deyni.

Bän kendi işimdä 6-cı sınıfa deyni kullanêrım te bu davaları:

*lafın leksika maanasını göstürmää, işlik + adlık, nişannık + adlık shemalarına görä lafbirleşmesi kurmaa;

- sinonimneri bulmaa, eer varsaydılar;
- belli etmää çekimni maanada bu laf kullanılêr mı;
- göstürmää söz payını hem onun gramatika nişannarını;
- laf kuruluşça analizini yapmaa hem bulmaa birköklü lafları.

Üürenicilerin sözlüklerini zenginnetmää deyni pek sık aşaadaki davaları kullanêrım:

- Leksika diktandı (sölenmiş laflara üürenicilär açıklamak vererlär).
- Diktant «Lafçaaızı çözl!» (üüredici verer açıklamayı, üürenicilär lafı yazêrlar)
- Orfografiya diktandı (urokta yazılmış lafların dooru söylenmesi).
- Görmeli diktandı.
- Dava «Farkı açıkla» - bir çift laflarlan, ötmesindä birtürlü, ama maanaları başka-başka.
- Kontrol sözlüklü diktantları.

Büük yardım gagauz dilini üürenmektä verer üürenicilerä gagauz dilinin sinonim sözlüü. Sözlüklär-län kullanmak becermesi üürencilerdä oluşturêr kendini üüretmâk savaşmasını, lafların dooru maana-sında kullanmaa savaşmasını onlarda terbi eder.

Yapılêr te bu işlär:

- Oyun «Kim taa hızlı?» Yazınız sözlüktän laflara sinonimneri: büük, iiri, koca, kocaman, koca-miti, azman, kos-koca...

- Sinonimik sırasını lafa kurunuz: giriş, girişikli, girişiklik, girişmää, girişmâk.

Yazmaktan sora sözlüktä bakınız, ani kendibaşına kendini kontrol etmää deyni, kendini aktiv sözlük-lü zebeliini.

İlktän üürenicilär sözlüklü diktant yazêrlar, sora eni lafların maanalarını açıklêrlar, onnarlan cümlä kurêrlar. Gid-gidä eni laflar üürenicilerin fikirinä girerlär. Sözlükleri var nicä çeketmää kullanmaa 1-ci sınıftan taa dokuzuncuya kadar ilerletmää, temalara görä doldurmaa. Bölä sözlük duyulmuş fayda ge-tirecek üürenicilerä, yaratma yazmasına hazırlanmakta sözü ilerletmää deyni derslerdä onnarı var nicä tekrarlamaa.

Sayêrım, sözlüklän işlemäk uroon önemli bir payıdır. Yok ölä gün, ani biz laflı kullanmayalım urok-ta. Üürenicilerä lääzım olarsaydı sözlük, onnar onu alêrlar da kullanêrlar işlerindä. Üüreniciya deyni sözlää danışmak lääzım olsun zorunluluk. Sözlüklän iş diil sadece üürenicilerin laf zebeliini zengin-ne-der, ama dooruyazmasını üüsää kaldırêr. Onuştan sözlüklü iş herbir urokta lääzım olsun, olarak onun temel noktası. Lääzım sözlüklerä dayma danışmaa. Pek önemli, ani herbir masada barlim birär laflık olsun. Üüredici her zaman annayacak uroon angı etabında hem nekadar vakıt (diil taa çok 5-7 minuttan) sözlüklü işi alacak. Sade bölä üürenmâk ii sonuçları bizä verecek.

Bitkidä isteerim eklemää, ani neetli, derindän islää kurulu sözlüklü iş yardım eder orfografiya yazısı-nı dooru yapmaa, üürenicilerin sözünü ilerletmää, gagauz dilinä sevgi terbi etmää hem taa az rus laflarını kullanmaa. Hergün üürenicilerä söleirim, ani eni lafları lääzım dayma lafetmektä kullanmaa, da ozaman biz lafedecez pak gagauzça. Gagauz dili da asirlärcä yaşayacak.

Kapaklı M. S.
Gagauz dili, literatura hem
gagauz halkın istoriya, kultura, adetleri
PK Beşalma küüyün M. Kösenin adına gimnaziya.
УДК:371.315

Efektiv metodlar talantlı uşakların motivaşyasının üüselmesindä.

*Talantlı uşaklar – incä, gevrek çiçeklär, onnara läüzüm dikkat olma,
 annamaa hem büyük yaradıcılıkta serbestlik vermää
 Galina Kudrina (psiholog).*

Üretim sistemasında önemli eri kaplêêr talantlı üürenicilärlän çalışmak, neçin ki onnarın vergisi – o yaarınkı günün temeli, mayası. O ölä bir patenşial, angısınnan düzülecek geleceemiz. Talantlı üürenicilär gösterelär intelektin üüsek uurunu, yaratmalı becerikliini, kritik düşünmesini. Ama bu uşakların üürenmesini läüzüm dooru yola koymaa, ani havezleri düşmesin. Onnara pek yaraşmêêr orta üürenicilerä deyni esaplanılmış üürenmäk programaları. Yardımsız, yardımcısız bu uşaklar var nicä karşılaşınnar ölä zorluklarlan, angıları yavaşıdacek ya heptän durgudacek onnarın üürenmeyä meraklıını.

Talantlı uşakların havezinin düşmesi baalı ilin sınışlarlan, angılarını onnar hızlı yapıp, darsidêrlar kendini. Läüzüm hep bir stimül vermää, ki duysunnar üürenmenin önemli erini. Üüredici läüzüm maasuz sınışlar bölä uşaklara deyni hazırlasın. Taa bir sebep var, angısı bu üürenicilerin havezini olur alsın - o büyüklerin (anaların-bobaların) baskısı.

Bundan yapalım çıkış, ani verili soruşa läüzüm kompleksli yaklaşmaa, düzmää o türlü işi, ani uşakların havezi kendi-kendini geliştirmää kaybelmesin.

Ne o talant? Nesoy talantlı uşakların özellikleri var? Talant – o ölä vergi, angısı taa sık açılêr nesoyso bir belli çalışmak uurunda üürenicilerin taa küçüklüündän. Talantlı uşaklara var nicä vermää bu takım karakteristikata:

- eni bilgileri hızlı annêêrlar, üürenerlär;
- ilin aklında tutêrlar;
- derin düşünêrlär;
- bilmää isteêrlär;
- derin soruşlara cuvap aarêêrlar;
- kendini deneêrlär;
- logikayca düşünmeli çıkışlara gelerlär;
- intelekt hem kreativlik tarafından üüsek uurda bulunêrlar;
- informaşyanın derin analizini hem sintezini yapêrlar;
- üüsek uurda meraklanmak hem havezlenmäk uurunda bulunêrlar.

Taa başlanlı klaslarda var nicä karşı gelmää ölä üürenicileri, angılarına sade üürenmäk kiyadınnan çalışmaa az. Onnar okuyêrlar enşiklopediyaları, meraklanêrlar hem siirederlär bilim uurunda programaları. Onuştan şkola läüzüm yardımcı olsun üzä çıkarmaa onnarın meraklıına görä becermeklerini türlü uurlarda. İsteêrim burada urgulamaa, ani talantlı üürenicilerin üzä çıkarması, tanınması - bu bir uzun proşes, neredä üüredicilär kuşku olêrlar, gözledêrlär herbir uşaan ardına, hesaba alêrlar onnarın psihika özelliklerini, sözlerini da hepbir geerelär onnarın becermäk sınırlarını. Kimisi deer, ani bu talant verili Allahtan, kimisi - genetika uurundan anadan-bobadan vergi, kimisi da deer, ani bu bir derindän, genişän başarılı çalışmanın sonucu. Ama neredän da verilmesä, neredän da onun kökü çekilmesä, bu vergiyi, mutlaka, läüzüm ilerletmää, geliştirmää çalışmanın hem zaametın yardımınnan. Onuştan üüredici hazırlêêr bu uşaklara deyni individual, yaratmalı hem intelektual sınışlarını. Bununnan debreştirer üürenicileri eni uura, ilerleder onnarın becermeklerini.

**Üretim praktikasından alınma talantlı uşakların motivaşyasını
 üüselmää deyni efektiv, başarılı metodlar hem tehnikalar.**

Talantlı üürenicilerin sonuçlu üüsek uuru - pay almak türlü proektlerdä, olimpiadalarda, yaraşmalarda, klastan dışarı meropriyatyalarda, neredä läüzüm olêr göstermää derin bilgileri, becermekleri hep

ölä kaavi olannarın (akrannarın) arasında. Onuştan sıradan uroklarda läüzüm hazırlayalım onnarı serbest sözleşmeyä, derin, kreativ düşünmää, cevapları aaramaa, inforaşıyanın derin analizini hem sintezini yapmaa. Hazırlamak läüzüm geçsin meraklı havezlendirici sınışların yardımınnan.

«**Mayıllandırıcı neet!**» («**Siz bilersiniz mi?!**») uroon çeketmesindä bu bir üüsekleştirän üürenicilerin meraklanmasının motivaşıya tehnikaşı. Üüredici belli eder sınışı, becerikli uşaklar da bu haberi açıklêr.

Örnek: Siz bilersiniz mi, ani gagauz folklorunu topladı diil gagauz?

Siz bilersiniz mi, ani küüyümüzün ilk evceezleri bulunardılar çayırdä, neredä Yalpuğ deresi akêr?

«**Avtorun koltuu**» otakım bir tehnika, angısında taa kaavi uşaklar derindän hem serbest annadêrlar yazıcıların, ya resimcilerin, ya kompozitorların biografiyasını birinci üzdän. «**Musaafirin koltuuna**» var nicä oturtmaa yaratmadan baş geroyu, angısına klastan üürenicilär koyaceklar soruşlarını.

«**Dooru-diil dooru**» («**Da-yok**») - oyun-sınış, angısı üüredir üürenicileri koymaa dooru soruşları, seçmää büyük inforaşıyanın içindän en önemli işleri, zenginnderäk leksikasını. Taa becerikli olannara var nicä vermää kursunnar kendileri bu sınışa deyni soruş.

Örnek:

1. Baalantılı sözä tekst deniler. (da)
2. Tekstlerin tipleri var nicä olsun annatma ya yazdırma. (yok)
3. Tekst var nicä düzülün bir cümledän (yok)
4. Tekstin strukturası butakımdır: çeketmesi, temel payı, bitkisi (da) h.b.

«**Katlı**»/«**sadä**» («**kahn**»/«**incä**») soruşlar. *Deyelim*, tekstlän işlemektä kaavi üürenicilär - «**kahn**» soruşlara cevap edêrlär, kalan uşaklara - «**incä**» soruşlara. Yada uşaklar kendileri var nicä düzsünnär bu soruşları verili temaya görä.

« İncä » soruşlar	« Kahn » soruşlar
Kim...?	Açıklayın neçin... ?
Ne zaman... ?	Nicä düşünersiniz ...?
Olacak mı... ?	Ne olaceydı er ...?
Nicä adı...?	Neylän ayırlanêr...?

Sinkveyn/diamanta: hepsi üürenicilär yazêr 5 sıradan sinkveyn yaratması, taa kaavi uşaklara veriler diamanta, 7 sıracıklan.

Örnek: gagauz halk masalına görä «Dädunun hem babaunun evi»

Sinkveyn	Diamanta
1. Babu.	1. Babu
2. Çalışkan, cana yakın	2. İşçi, cana yakın
3. Tuz isteer, däduyu kableder, däduyu kuuêr	3. İmää yapêr, betvalêr, evsiz kalêr
4. Dooruluk taa kuvetli yalancılıktan. (İleneräk çıkartma birinin üfkelerini.)	4. İlikçilik taa kaavi fenalıktan (esapsızlıktan). (Dooruluk taa kuvetli yalancılıktan.)
5. Karı. (Baş geroy)	5. Vermeer tuz, kalêr evsiz, koolêr babuyu
	6. Sıkı, şiret
	7. Dädu.

«**Problemni dialog**» («**Press-konferenşıya**») - tehnika, angısı yardım olêr üürenicilerä koymaa geniş soruşları. *Örnek:*

- *L. Tolstoyun «Filipok» hem S. Vangelinin «Guguştanın bankası» yaratmalarını üürendiktän sora dördüncü klasta var nicä yaraştırmaa baş geroyları, açıklamaa onnarın üürenmeyä bakışını.*

- *V. Osevanın «Maavi yapraklar», «İlik» yaratmalarında olur koymaa üürenicilerin önünä otakım soruş, angısına läüzüm olacek taa geniş cevap etsinnär.*

- *Nicä annêriniz, ne o yaşamaa ilik kanonlarına görä?*

- *Olur mi demää, ani baş geroy ilikçi?*

- Neçin?

-*Soruşların yardımınnan getirtmäâ bitki-bitkiyä, nicä onnar annêrlar «SENİN İLİN»*

«**Dialog tekstlän**» - enikunu, yavaş okumak, angısı çekeder taa tekstin adının incelemesindän. *Deyelim*, Kosti Vasilioglunun şiirini «Yaprak dökümü» okumaa deyni ilkin üzä çıkarılêr, ne baalı bu laflarlan *yaprak dökümü*, nicä annêrlar, angı yıl zamanınnan baalı yaratmanın adı, verili lafbirleşmesi.

Enikunudan, alatlamaadaan okumak yardım olêr derindän annamaa tekstin temasını, onun öz fikirini, açmaa annaşılmaz lafların maanasını, duymaa metaforaların, epitetlerin erini (*renkli güz, altın yaprak, yapraklar döküler, horu oynêr, dokuyêrlar kilim h.b.*), belli etmäâ cevapları o soruşlara, angıları peydalanêrlar taa ilk sıracıklardan. Belliki, var kimi okumaklar («Dialog tekstlän») geçer üredeciyân barabar, kimisi da kendibaşına cevap eder soruşlara, angılarının lâzım sonuca gelmäâ da doldurmaa tabliğanın kafeslerini ya düzmäâ klasteri.

Urokta ii ürencilerin «**konsultant**» olması – bu da bir motivaşıyı ilerledän sınış, çünkü kurator olarak, kalan ürencileri debeştirêrêk, kaavi uşakların havezi üseler. Bu bir stimül uşakların intelektual üsekleşmesinä. O yardım eder taa aktif pay almaa üretim işindä.

Sınışlar yakışêr olsun hem reproduktiv, hem produktiv. Reproductiv metodların yardımınnan informaşıyı olur annamaa, aklında tutmaa, kaavilemäâ. Produktiv metodlar, genişlederêk temayı, vererlêr onu eniyçä, urgulayarak lâzımını erini. Zorca sınışlar, soruşlar veriler taa kaavi uşaklara, bununnan ayırlanêrlar sıradan uşakların işlemesindän.

Proekt metodu - taa bir forma talantlı uşaklarlan çalışmakta, angısı aaraştırmak işinnän baalı. O geliştiret hem oluştürêr ürencilerin kendibaşına çalışmasını, serbestliini, üreder kurmaa plan hem adım-adım sökmäâ zor materialı, bulmaa çıkış. Bu metod verer kolaylık ürenciyä derin kritik fikirlemesinnän dooru düzmäâ plan işinä, kendibaşına koymaa sınırları: taa çok, taa az, taa derin ya üstun, urgulamaa büyük temanın içindän ona meraklı punktları. (*Deyelim*, 4 klasta geçärkän temayı «Aylemin soy aacı», ürenci var nicä sade sıralasın kendi senselelerini, ama olur taa annatsın derindän kimi senseleleri için, onnarın yaşaması için, zanaatı için.

Kimi proektlêr üreder işlemäâ **bölüklän**: aaradan kimisi videoreportaj hazırlêr, kimisi işleer soruş anketasınnan, kimisi - yaratmalı soruşlarlan işleer. Bu metod liderlik becerikliini da taa belli eder, ilerleder. Liderin yardımınnan nota konulêr. Proekt metodu – bu bir kolaylık denemäâ kendini üsek uurda.

Lêpbuk –interaktiv papkası, angısında genişän toplanma informaşıya bir temaya görä. Temeli düzülü kalın kiyattan (kartondan) ortada resimdä belli edilî tema, dolayda yapışık cepçezlêr, nereyâ var nicä koymaa lâzımını informaşıyı. Onnarda genişän açıklanêr soruşlar resimnerin, söyleyşlerin yardımınnan, veriler harakterstika baş geroylara h.b.

Klastan dışarı çalışmak – o bir eklenti temel üretim proşesinä. O kaplêr maasuz eri talantlı uşaklarlan çalışmakta (pay almak predmet aftalarında, yaratmalı sergilerdä, şkola hem rayon uurunda türü predmet olimpiadalarında). Bununnan genişlener hem derinneşer ürencilerin bilgileri, yaşamaya bakış. Hazırlarkan spektakl, ürenärkän kendi rollerini taa derindän ürenerlêr orfografiya, orfoepiya, intonaşıya kurallarını, tamannêrlar terbiyetmek neetlerini. Bu takım çalışmakta üredeci kaaviler baalantısını talantlı ürencilerin analarınnan-bobalarınnan da, deyni birliktä çalışmak - buluşmaklar, toplantılar, konsultaşılar, vererlêr taa ii başarıları, açêrlar eni yolları uşakların geleceenä.

İntelektual konkursları (yarışmakları) hem olimpiadalar ilkin şkola uurunda, sora rayon / region. İntelektual yarışmaklarında pay almak - pek büyük hem kaavi kolaylık talantlı ürencilerä deyni, angısı verer şans akrannarınnan yarışmaa, bilgilerini hem başarılarını oluştürmaa, kendini göstermäâ, tanıtmama. Onnar verer uşaklara taa küçüktän bir stimül açığız olmaa, meraklanmaa, ürenerlêr derindän görmäâ, duymaa zor situaşıları, açmaa talandını.

Yok nicä sölämemäâ üredecinin önemli eri için üretim proşesindä, neredä o diil bir taraftan sade akıl verän kişi. Usta gibi pedagog-götürücü üreder uşakları bellietmäâ problemayı hem tamannamaa onu, havezlendirer kendi örneklerinnän işlemeyä, yardım olêr gerçekleştirmäâ kritika düşünmesini.

Küçük uşakları üretmäâ deyni lâzım olsun büyük kalp, angısı dolu sevgiylän.

Sukman A.D.,
gagauz dili hem literatura üüredicisi,
I didaktika uuru, magistr
PK TL G.Gaydarçı adına, m. Komrat
УДК:371.3

LİTEY KLASLARINDA GAGAUZ DİLİ UROKLARINDA ÜÜRENİCİLERİN KOMUNİKATİV BECERMEKLERİN İLERLEMESİNDÄ PUBLİTİSTİK STİLİN ROLU

**“Önemni faktor olacek herbir proektä inan ii başarıya.
İnan yoksa, başarılı iş tä olamaz.**

Ulyam Djeyms, amerika filosofu hem psihologu

Büünkü üüretim temelini önemni – diil sade bilgi üüreniciyâ vermää, ama kişinin soşial aktivliini yaşamanın herbir situatıyasında terbiyetmää. Kişi lââzım hazır olsun cümnä topluluuna ilin katılmaa hem da cümnedä kendi erini bulmaa.

Şindiki yaşamayı annamaa hem taa ii yapmaa deyni, lââzım ölä üüretmeyi, terbiyetmeyi tamannamaa, ki üürenicilär yaradıcı kişi olsunar. Bu soşial sımarmaklarını hem eni istediklerini tamannamaa deyni, okulcular lââzım ana dilini üürensinnär hem bilsinnär, neçinki onunnan var nicä sevda duygularını dilimizä hem Vatanımıza terbiyetmää, var nicä onnarın bilgilerini dünnä hem yaşamak için genişletmää hem derinnetmää.

Lıtey klaslarında gagauz dili hem literatura predmetin üürenmesindä bitki etayı. Herbir üürenici, kim lıteyi başarêr, verer BAK ekzamennerini. Gumanitar profildä ana dilindä ekzamen mutlaka veriler. Eni (2019 y.) kurikulumun gelişmesinnän BAK için testlerdä enilıklar peydalandı. Onnarın arasında fonksiyonal yazısı. Herbir üürenici türlü janralarda kendi tekstlerini düzäbilsin lââzım. Çünkü vakit durmêr erindä, da bizim cümneyä lââzım bölä üürenicilär, angıları dilin gramatika, stilistika normalarını kullanıp, becereceklär serbest lafetmää ana dilindä. Hem diil sade lafetmää, ama ana dilindä kendi fikirlerini açıklamaa, ana dilindä kendi üüsek duygularını, ürek dalgalanmasını, can sıkılığını söyleyebilmeää, herbir adamın sözünä söz bulmaa.

Bu dokladta ardılcez Eni (2019 y.) kurikulumuna görä Temel birimlerin içindekilinä. *11-inci* klasta üürenmek projesi modullara bölüner. Modulların arasında var bir taa diil islää araştırılı Modul. O *Publütistika stilin janraları: reportaj, statya, intervyu*.

Publütistik stilin janraların üürenmesi okullarda büünkü gündä, sayêrım, ani çok önemniydir. Üürenicilerin komunikativ becermelerinin oluşturmada, ilerlemesinde bu stil tekstlerinde var büyük didaktika kolaylıkları, angıları baalı onnarda lingvistika zebellinän.

Bu dokladın baş neeti göstermää lıtey klaslarında gagauz dili uroklarında üürenicilerin komunikativ becermelerin ilerlemesinde publütistik stilin büyük rolunu.

Dokladın önündä koyulma davalar:

- publütistika stilin janralarını (statyayı, reportajı, intervyuyu) incelemää, izlemää;
- proekt metodunu gagauz dili uroklarında üüretmek-üürenmek projesindä gerçektirmää;
- üürenicilerin hazır proektlerine analiz yapmaa.

Nicä çekettim işlemää bu temalarla, karşı geldim türlü zorluklarla. Hem sanêrım, ani bu zorluklar hepsi gagauz dili üüredicilerindä peydalandı. Ama var bir söz: “Taa alınmayınca iştan, o ilerlämeyecek”. Publütistika stilin janraları baştan taa üürenicilere meraklı görüner. Onnar şindiyadak pek işlämedilär ölä janralarla, tanışmadılar onnarın özelliklerinnän. Onuştan taa ilktän biz tanışêrız, nicä adım-adım yazmaa statyayı, nicä yazmaa reportaj, nicä dooru almaa intervyu. (Eklenti 1) Tanıştıynan kimi kurullarla hem tekliflärlän, onnar dener kendileri yazmaa herbir janrada tekst. Biz barabar bakêrız o işleri, doorudêrız yannışlıkları, stilistikayla işleeriz. Bu zaman, bu ara savaşêrım üürenicilere destek olmaa, faydalı olmaa, ki onnar korkmasınlar bölä sınışlar yapmaa. Sonunda teklif ederim herkezi ayırsın kendinä o janrayı, angısı ona deyni taa uygun, taa annaşılı, angısını sevä-sevâ yapacak.

Üürenicileri bu temalarla taa havezlendirmää deyni, sonunda vererim onnara kendi individual işlerini, proektlerini hazırlasınlar.

Proekt metodu – pedagogika tehnologiyası, angısının neeti şkolacılar bilgileri kendibaşına integrir kazanmasında orientir olmaa, ki eni çalışmak kolaylıkların açmasında aktiv pay alsınnar.

Zamandaş üretim projesindä meraklandırêr proekt metodu, angısı verer kolaylık üürenicilerin yaradıcı ilerlemesini hem intelektual becermeklerini oluşturmaa. Proekt tehnologiyasının özelli onda, ki üürenici kendisi bilgi kabetmesindä aktiv pay alêr, proekt çalışmasında yaradıcı düşünmää, aaraştırmaa, karar aaramaa hem bulmaa üürener, komukativlii ilerleder, kendi bakışını göstermeyä, çalışmaya üürenicileri doorudêr. Üürediciyâ dä verer kolaylık türlü temalara danışmaa. Üürenicilerä prezentaşıya formalarını kullanmaa: sözlük, jurnal, gazeta, multimediya produktı, bilim dokladı, videofilm h.b.

Üürenicileri basamak-basamak tanıştırêrız proektin çalışmak etaplarınnan. Nicä taa ii düzmää işini, ki proekt taa ii kurmaa. (Eklenti 2) Burada büyük yardımcı olêr bizä GAGAUZ DİLİ HEM LİTERATURA predmetin GİDı (X - XII KLASLARA deyni). İki aftanın süresindä onnar proektin temasını belli ederlär, neet koyêrlar, davaları kurêrlar, kendi işlerinä plan düzerlär, o materialı işlettirerlär. Açan üürenicilär artık başarêrlar proektlän işlemää, geçeriz proektlerin korumasına. Buna deyni bir-iki urok veriler, ki üürenicilär koruyabilsinnär kendi proektlerini hem gösteräbilsinnär kendi individual işlerini.

Sıra geler proektleri korumaa. Maasuz kantarlamak kriteriyaları düzöldü, yazdırıldı, ki dooruluk olsun, obyektiv kantarlansın. Nesoy kriteriyalara görä kantarlamak yapıldı verili sıravardır taa aşaa.

Kantarlamak kriteriyaları: (Eklenti 3)

I-inci kriteriya – *Janranın strukturasını tamannamak için.*

II-nci kriteriya – *Situaşıyayı dooru açıklamak.*

III-üncü kriteriya – *Dilin stilistikasını, gramatika kurallarını korumak.*

IV-üncü kriteriya – *Koruyucunun sözü.*

V-inci kriteriya – *Dizayn.*

Çekettireriz uroomuzu amerika filosofun hem psihologun Ulyam Djeymisin laflarından: “Önemni faktor olacek herbir proektte inan ii başarıya. İnan yoksa, başarılı iş dä olamaz”. Analiz yaparak üürenicilerin proektlerinä, biz göreriz, nekadar publiştistik janraları meraklandırêrlar üürenicileri, havezlendirler türlü temalara görä original proektlär yapmaa.

Bu dokladta sade *bir örnek gibi yakışacak göstermää üürenicinin statya yazmasını.* (Eklenti 4) Bu örnektän göreriz, nekadar butakım çalışmak açêr yol üürenicinin üüsek komunikativ kompententiyanın ilerlemesindä. Var taa videoproektlär dä, angılarını yok nicä erleştirmää doklada, onuştan sade kalêr inanmaa laflarına, ani hepsi örneklär pek sevindirerlär bizi, çünkü biz göreriz, nasıl üürenicilerimiz becerikli bu işi yapabilerlär. Üürenicilerin leksikası zengin, emotiyalı, açık, gözâl öter. Neçin bölä gözâl öter dil publiştistik stilin tekstlerindä? Çünkü bu stilin baş funktiyası – informaşıya, haber vermää hem okuyucularda, siiredicilerdä insannık duygularını uyandırmaa. Geniştän kullanılêr butürlü tekstlär cüm-nä yaşamakta: gazetalarda, dergilerdä, televidenyada, radioda h.b. görümnü erlerdä. Bu stilä önemni açıklık, dialog, onuştan da üürenicilär dä savaşırlar, gösterip kendi pozitiyasını, bakışını kimi olaylara, dooruluunu inandırmaa. Onuştan onnara sıra geler aaraştırmaa gagauz laflarını, angıları yardım edeceklär taa annaşılı, taa dooru hem taa uygun kendi düşünmeklerini açıklamaa.

Ana dilin uroklarında proekt metodların kullanması publiştistika stilini üürenärkän, yardım ederlär ilerletmää lişeyistlerin lingvistika uuruunu, üüselderlär söz kulturasını, etiketini, terbiederlär yazmak ustalını, kırnaklını hem genişlederlär üürenicilerin dünnägörüşünü.

Taa bir kerä urguladık, ani publiştistik stilin janraları önemni rolu kaplêr üürenicilerin komunikativ becermeklerinin oluşturmada, ilerlemesindä.

BİBLİOGRAFİYA:

1. Curriculum national. Gagauz dili hem literatura, Clasele X-XII (Anna Stoletneaia, Oxana Constantinova, Lidia İusumbeli, Anna Sucman), Chişinău, 2020 y
2. “Gagauz dili hem literatura” 11 klas. Üürenmäk kiyadı./Anna Stoletnaya, Ekaterin Kılçık, Lidiya Yusümbeli h.b. Komrat, 2018y.
3. <https://prowomen.by/articles/konspekty/shag-za-shagom-kak-napisat-statju/>
4. <https://globallab.org/ru/unit/text/90ce5d90-44b0-11e4-a85e-10bf487ee2aa.html>
5. <https://knife.media/how-to-interview/>

Sukman A.D.,
gagauz dili hem literatura üüredicisi,
I didaktika uuru, magistr
PK TL G.Gaydarçı adına, m. Komrat
УДК:371.3

**“Testlemäk nicä zamandaş kantarlamak metodu
gagauz dili hem literatura uroklarında”**

Plan:

- I. Testin annaması.
- II. Testlerä klasifikaçıya.
- III. Türlü soyda test sınışları. Örneklär.
- IV. Kantarlamak sheması.
- V. Baremin oluşturmaı.
- VI. Testleri kullanmak faydalı.

Üüredici lääzım bilsin neyä üüretti,
Üürenici lääzım bilsin neyä üürendi.
(E.N.İlyin)

I. Testin annaması.

Üüretmäk proşesindä önemni olacek, açan üüredici sistemalı hem obyektiv informaçıyayı üürenicilerin başarıları için kableder. Bu informaçıyayı üüredici kableder, açan kontrol yapêr üürenicilerin işbirliinä üüretmäk proşesindä.

Kontrol etmäk ya kantarlamak o var belli etmä, kararlamaa hem kantarlamaa üürenicilerin bilgilerini: başka türlü dediyän, ne kadar hem angı uurda bilgilerin kalitesi, belli etmäk üürenmektä üürenicilerin başarılarını, bilgilerdä yufka erleri, becermeklerdä, sınaşmaklarda, nicä ayırı üürenicilerdä, ölä da bütün klasta. Bunnar lääzım üürediciyä, ki ötäa dooru korekçıya yapmaa üüretmäk proşesinä, taa üüsek uura kaldırmaa içindekilii, metodları, formaları.

Kantarlamak metodu - bilgi hem becermäk uuru ölçmäk instrumenti, kolaylı.

Zamandaş didaktika sıralêr bizä türlü kantarlamak metodlarını: aazdan kantarlamak metodları, yazılı formada kantarlamak metodları, praktika kantarlamak metodları, didaktika testleri, gözletmäk h.b.

Büün üüretim proşesin sonu rezultatların kantarlaması (nicä taa ileri sölendi) herbir etapta baalı testlemäklän. Bakarak dünnedä kullanılan kantarlamak metodlarına, testlemäk sayılêr kantarlamak sistemanın elementi, angısı en doludan gösterer üüretmäk sistemin kalitesini.

- Ne o test?

“Test” termini bilgi uuru girdirdi amerikalı psiholog Dj. Kettel 1890-cı yılda psihologiyalı denemekleri adlamaa deyni, angıların yardımınnan savaşardılar ölçmää farkları individların yada bir individununun reaksiyaların arasında türlü şartlarda.

Lafin “test” ingliz dilindän buydur maanası “denemäk”, “eksperiment”, “kontrol”.

Test – o ölä bir kantarlamak metodu, angısı verer kolaylık ölçmää (belli etmä ne uurda bulunêr) üürenicilerin bilgilerini, becermeklerini, sınaşmaklarını – kompetençiyalarını. Test düzülü sınışlardan, angıları veriler uşaklara çözmää. Bu sınışlar (itemnär) kurulu soruşlardan: obyektiv, yarıobyektiv hem subyektiv. Üürenicilər dooru cuvap ederäk itemnerä, kazanêrlar kendilerine bal. Ballara görä da koyulêr nota. Ne kadar taa çok bal toplanêr, okadar da taa üüsek nota o kableder. Bu dooru verili cuvaplardan üüredici kableder informaçıya üürenicilerin bilgileri için.

II. Testlerä klasifikaçıya.

Baş neetlerine görä testlär var türlü-türlü. Testlerin klasifikatıyasını bizä verer Vikipediya hem anılmış test uzmanları: P.Podlasıy, A. Stoyka hem S. Mustätê, V.S.Avanesov, A.N.Mayorov h.b.

Adetçä pedagogikada diagnostıkayı yapmaa deyni üüretmäk proşesinä te bu türlü pedagogika testlerin klasifikatıyası veriler:

I	II
Klasifikaşıya temeli	Pedagogika testlerin soyları
Vakıda görä	<ul style="list-style-type: none"> • ilk (başlankı) kantarlamak (öncä) test • aradakı (hergünkü) kantarlamak testleri • bir üretim birciini kantarlamak testleri • son kantarlamak testleri
Diagnostikaya görä	<ul style="list-style-type: none"> • normativ-orientli • kriteriyalı- orientli • orientli-kriteriyalı
İçindikiliinä hem strukturasına görä görä	<ul style="list-style-type: none"> • gomogen (itemnär bir uurda zorluklarlan düzülü) • getorogen (itemnär düzülü kolaydan zora)
Kurmasına görä	<ul style="list-style-type: none"> • standartlı • diil standartlı
Kalitelerin nekadarlıın ölçmesinä görä	<ul style="list-style-type: none"> • birölçülü • çokölçülü
Verilmesinä görä	<ul style="list-style-type: none"> • yaprak • kompyuter

Ayrıı isteerim durgunmaa testlerin klasifikaşıyasında, angısını verer A. Stoyka hem S. Mustätê. Onnar testlerin tiplerini vererlär karşımaanalı, kısıdan açıklayarak onnarın neetlerini dä.

Bilgileri kantarlamak testleri – Becermekleri kantarlamak testleri.

İlk testlär kantarlêêrlar geçmiş materialın bir bölümünü (içindikiliini), informaşıya hem bilgi tarafında. İkinci türlü testlär üüenicilerin genel hem speşifika becermeklerini, bakmayarak ona geçildi mi osa geçilmedi mi verili material.

Kriteriyalı testlär – Normativ testlär

Kriteriyalı testlär kantarlêêrlar üüenicilerin başarılarını, yaraştırıp o üüenicinin başarıların kriteriyalarınnan. Normativ testlerdä bir üüenicinin başarıları yaraştırılêr bir filan grupaylan.

Formativ testleri – Sumativ testleri

Formativ testlerin neeti: kabletmää läözümni üüediciyä feed-backı, belli etmää deyni üüretmää profesinin yannışlıklarını, zorluklarını, ki onnarı doorutmaa.

Sumativ testleri gerçeklener ya trimestranın sonunda, üürenmää yılın sonundaya büyük üürenmää bölümün sonunda, ki notalamaa üüeniciyi.

Punktual(fragmen) testleri – İntegrativ testleri.

Punktual testleri kantarlêêr içindeliin ayrıı bir payını.

İntegrativ testlerdä herbir itemi kaplêêr geniş informaşıya, kantarlêêr hem bilgileri, hem becermekleri, hem sınaşmakları.

Obyektiv testleri – Subyektiv testleri.

Farklı bu testlerin notanın koyulmasınnan. Obyektiv nota koyulu osa var subyektivlik.

Başlankı testlär – Final testlär.

İlk testlär bir üürenmää programasının başlatsında yapılêr, prognoz fonkşıyası var.

İkinci türlü testlär bir üürenmää programasının sonunda yapılêr.

«Testin kullanması taa efektif olabilir, eer o uygun badaşacak başka tiptän testlêrlän, ozaman sade var nicä islää, güvenli çıkışlar yapmaa», - sayêr Podlasıy İ.P.

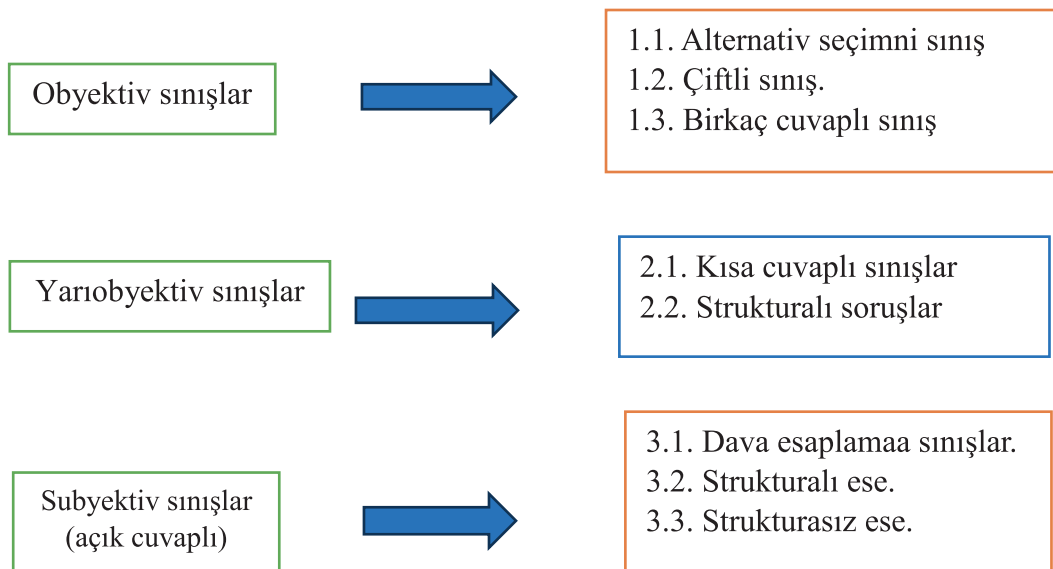
Onun demesi, ani testlär herkerä kombinir kullanılsın läözüm. Yok nicä diagnostika yapmaa sade üürenmää profesin başarılarına, belli etmedään onun genel uurunda becermeklerini yada kişilik kalitelerini. Onuştan bir test var nicä olsun birkaç karakteristikaylan. Örnek: ***Sumativ testleri – Obyektiv testleri – Final testlär.***

III. Testlerin soyları. Örneklär.

Test uzmanları sayêrlar, ani test düzmesindä öz komponentleri olacek tekstin içindikilii hem forması. Nekadar efektif test nicä zamandaş metodu kullanılacak, sıkı baalı itemnän – test sınışınnan.

Sınış (item) = soruş + beklenän cuvap

Ardılarak cuvapların tiplerinä hem kantarlamanın obyektivliinä A. Stoyka hem S. Mustätê test itemlerini bölerlär:

1. Obyektiv sınışlar.

Bölä sınışların adlaması çekiler ondan, ani cuvaplar läüzim olsunar halizlik hem «obyektiv». Herbir soruşa sade bir dooru cuvap veriler, angısını üürenicilär läüzim bulsunar beklenän cuvapların sırasından.

1.1. Alternativ seçimni sınış

Bölä sınışlar vererlär kolaylık üürenicilerä alternativ cuvaplardan ayırmaa dooru cuvabı: gerçek – yalan, fakt – bakış (fikir), dooru – yannış (diil dooru). Bölä sınışları var nicä kullanmaa, ki (Garey L.M., 1998, s. 134)

- kimi bilgileri kantarlamaa;
- belli etmä üürenicilerin becerikliini kullanmaa termineri klasifikaşıya düzmesindä;
- belli etmä becererlär mi üürenicilär faktların gerçekliini kantarlamaa;
- kullanmaa halizlik baalantısının printipini: sebep – efekt.

Örneklär:

a) Kuralların, terminerin bilmesi

Neet: üürenici läüzim bilsin 10 klasta yazılı formada vermää kuralı: ne o lafbirleşmesi.

İtem. Okuyun kuralı. Kural doorusaydı G bukveyı yuvarlaa alın, diilsä dooru Y bukveyı yuvarlaa alın.

G/Y (Gerçek/Yalan) Lafbirleşmesi deniler iki yada taa zeedä laflara, angıları baalı biri-birinnän gramatikayca hem maanayca.

Bu türlü sınışlarda 50% var, ani üürenici uurlayacak dooru cuvaba.

Ama var nicä biraz zorlatmaa bu türlü sınışı, deyecez: yalan fikiri doorutmaa, ki olsun o gerçek.

İtem. Okuyun kuralı. Kural doorusaydı G bukveyı yuvarlaa alın, diilsä dooru Y bukveyı yuvarlaa alın da diiştirin çizili lafi, ani kural olsun gerçek (dooru).

G/Y (Gerçek/Yalan) Lafbirleşmesi- dil bilginin bölümü, angısı üürener lafbirleşmeleri, cümlelerin soylarını, cümledä lafların baalaşmasını.

b) becermä ayırmaa faktları bakışlardan.

İtem. Cümleyi oku. Eer bu fikir bir fakt gibi verilirsä F bukveyı yuvarlaa alın. Eer diilsä dooru, B bukveyı yuvarlaa alın.

F/B (Fakt – bakış (fikir)) St.Kuroglu duudu Ukrainada Aleksandrovka küüyündä.

c) Becermä bulmaa sebep-çıkış baalantılarını.

İtem. Bu cümledä iki payı da olaceklar dooru, läüzim belli etmää ikinci payı inandırêr mı ilk payın fikirini. İnandırabilirsä dooruluu D bukveyı yuvarlaa alın. Eer diilsä dooru, Dd bukveyı yuvarlaa alın.

D/Dd (Dooru – yannış (diil dooru)) Kandil Dimu istedi evermää Nidayı Anastasa, zeedeletmää deyni kendi varlıını.

Tekliflär:

- Sınıştı sıravardak açıklamaa üürenicilerin işini. Deyecez: dikkat oku, al yuvarlaa dooru cuvabı.
- Verili olsun halizlik hem annaşılı fikirlär, angısına görä üürenici cuvabını ayıracek: gerçek – yalan, dooru – yannış (diil dooru), fakt – bakış (fikir).
- Demeklerin bir payı tekrarlanmasın cuvalarda.
- Olmaz kullanmaa işlikleri inkâr formasında yada ikili inkâretmäk.

1.2. Çiftli sınış.

Çiftli sınışlar göstererlär üürenicilerin becerikliini verili direciklerdä informaŷiyaya yapmaa baalantı. İlk direciktä laflar olacek «sebeplär», ikinci direciktä – cuvalar. Butürlü sınışlar verili informaŷiyayı uygun erleştirmää teklif eder.

Örneklär:

İtem. **A** direciktän cümleleri **B** direciktän cümlä soylarınnan uydurun. Okçaazlarlan birleştirin.

A	B
1. Aaç kuruyêr, taş falanêr, ama adam hepsinä dayanêr.	1. Dallı baalayıcılı katlı cümlä
2. Mamu sade bir kerä bakardı da, sansın, gözlerinnän patredä çıkarardı.	2. Dalsız baalayıcılı katlı cümlä
3. O büüder o beygiri, angısı olêr kanatlı hem büülü...	3. Dalsız baalayıcısız katlı cümlä
	4. Sadä cümlä birsoy cümlä paylarınnan

İtem. Cümledä kullanılan baalayıcılı bıkvaylan gösterin, nişanı erdä yazarak.

	<i>Birdän gelir bir maşına, da yoldan enikunu geçennär toz içindä kalmışlar.</i>	<i>A</i>	Karşıtlayan
	<i>Karı dayanmış bastonuna, çocuk sa hızlanmış maşınaya dooru...</i>	<i>B</i>	Ayırdan
	<i>Läüzimdi, mutlaka, gülmää yada cevap vermää.</i>	<i>C</i>	Birleştirän
		<i>D</i>	İliştirän

Tekliflär:

- Direciklerdä lafların sayısı diil läüzim olsun birtürlü. Ölä var umut, ani taa az uurlayaceklar cuvaba.
- İkinci direciktä bir laf taa zeedä läüzim olsun.
- Direciktä laflar dizili sıravardak alfavitä görä.
- Sıralık läüzim olsun birsoydan.

1.3. Birkaç cuvaplı sınış.

Bu türlü sınışlar taa sık kullanılêr praktikada üüredicilärlän herbir klasta hem heribir diştiplinada hem mutlaka standarth testlerdä. Birkaç cuvaplı sınışlar düzülü bir soruştan hem birkaç cuvaptan (alternativ), angılardan üürenici läüzim dooru cuvabı ayırsın. Diil dooru cuvalara deniler aldadıcı alternatif.

Örneklär:

İtem. Bulun cümlä paylarınnan diil baalı lafları, alın onu yuvarlaa:

1) Tamannık, hallık, bellilik;	3) Danışmak, koyulma laf, duygucu, laflar <u>da</u> , <u>diil</u> , <u>yok</u> ;
2) Subyekt, predikat, lafbirleşmesi;	4) Adlık, aderlık, izafet;

Alternativ verili cümlelerdä.

İtem. Verili cümledä bulun işhallı. Bukveyı, bulunan işhallın altında, çıkarın verili boş erä.

Birdän geler bir maşına.

A B C D

Çok sıra kritika veriler butürlü obyektiv sınışlara, çünkü ürenicilər, bilmeyeräk cuvabı, var nicä ona uurlasınar. Avtorlar vererlär rekomendaçıya, nesoy taa dooru orta balı saymaa butürlü soyda sınışlarda.

Diil dooru cuvapların sayısı

Alternativ sayısına

Test balı = Dooru cuvapların sayısı -

Avtorlar urgulêêrlar, ani diil standartlı testlerin düzennerindä var kolayı kendi bakışına görä çıkarmaa orta balı test için [15;s.33].

Tekliflär:

- Sebeplär läüzım olsunnar anaşılı, kısıa, interpretaçıyasız.
- İtemdä diil läüzım olsun laflar, angıları var nicä yardım etsinnär dooru cuvabı bulmaa.
- Sebeplerdä savaşmaa kullanmamaa inkärlik.
- Alternativ cuvaplar yakın doorulaa.
- Sade bir cuvap dooru olabilir.
- Alternativ cuvapların sayısı läüzım olsun 3, 4 yada 5.

2. Yarıobyektiv sınışların düzülmesi

Yarıobyektiv test sınışları. En önemni yarıobyektiv sınışların özelli, ani ürenicinin önündä koyulêr dava düzmää kendi cuvabını, diil alternatif cuvaplardan ayırmaa dooru cuvabı, nicä bizä verer obyektiv sınışlar. Bu türlü sınışlar üredici-ekzamenatora vererlär kolaylık bulmaa yada görmää yannışlıkları, angılarını ürenici var nicä yapsın. Onuştan busoy sınışları var nicä kullanmaa diagnostika yapmaa deyni. Butürlü sınışlar testlemektä kontrol ederlär ürenicilerin **intelektual becermeklerini genişän hertürlü uurda**. Nicä taa ileri sölendi test sınışı – o soruş hem beklenän cuvap. Obyektiv sınışlar dooru cuvap verilirdi testtä alternatif variantlarınan bilä. Ama yarıobyektiv sınışlarda cuvap veriler ayırı. Bu türlü testlerin özellikleri kısıadan:

- ürenici kendisi läüzım düzsün cuvabını;
- kullanmaa onnarı var nicä diagnostika yapmaa deyni;
- kontrol eder türlü uurlarda intelekt becermeklerini;
- beklenän cuvap veriler ayırı.

Yarıobyektli test var iki türlü:

2.1. test sınışları kısa cuvaplan (kısa cuvaplı sınışlar[GİD]);

2.2. strukturalı soruşlar.

2.1. Kısa cuvaplı sınışlar (Carey L.M., 1988, s.128-129)

Taa aşıada veriler **sınışlar**, ama bu sırayı var nicä ilerletmää:

- o Veriler ürenicilerä termin da läüzım onu açıklamaa (yazmaa onun kuralını);
- o Veriler bir konteptiye da läüzım onun karakteristikasını vermää;
- o Veriler sınış, neredä läüzım eklemää yada koymaa etişmeyän lafları;
- o Veriler tekst, angısında läüzım bulmaa läüzımını informaçıyayı yada läüzımını durguçluk nişannarını koymaa;
- o Veriler tekstin bir payı, angısının ya önsözünü yada çıkışını yazmaa läüzım;
- o Veriler görümnü material – diagrama, karta, grafika h.b. – da läüzım onnarı doldurmaa.

Örneklär:

... Bän artık yazdım ani bizim küüdä büyük bolniça okul neredä pek çok karı zanaatlaşardı. Elbetki hepsindä vardı ölä rubaları angıları başka erdän kasabalardan alınma. Elbetki o rubalarlan çıkardılar sokaa yortularda pazarlarda işä güyärtilär...

Mamu birisini da fasonnu rubalarlan geçärkän brakmazdı, çıkıp önünä, bakmayınca hertarafça. Mamu sade bir kerä bakardı da, sansın, gözlerinnän patredä çıkarardı. Tutardı aklısında herbir buruşuca, herbir dikişi.

İtem. Nişannı payda durguçluk nişannarı koyun.....6 bal

Tekliflär bu türlü testlerin kurmasında (Carey L.M., 1988, s.132):

- Boş er brakılêr herbir cuvaba(laf sırasına) görä;
- Üörenmâk kiyadından kullanmamaa testleri, neçinki kimi üörenicilerin islää görgüsü tutmaa aklında;
- Sınışlar läözüm olsunnar kısa hem dooru.

2.2. Strukturalı soruşlar.

Strukturalı soruşlar birkaç biri-birinä maanayca baalı soruşlardan kurulu, obyektiv yada yarıobyektiv tiplerindän, angıları baalı biri-birinä birtürlü elementlärlän. Test uzmanları izin vererläer hesaba almaa kimi istemekleri:

- ✓ soruşlara cuvaplar läözüm olsun dizili kolaydan zora;
- ✓ herbir soruş kendibaşına olsun;
- ✓ soruş olsun tekstin içindekiliinä görä;
- ✓ herbir soruşun var birkaç neeti;
- ✓ boş er brakılêr okadar, nekadar läözüm cuvaba.

Örneklär:

Neetläer: Üörenici läözüm becersin verili teksttä bulmaa yabancı lafları, belli etmäa lafların morfema strukturasını.

İtem. Tekstän çıkarın 3 yabancı laf da onların morfema strukturasını belli edin.

İtem. Yukarkı tekst parçalarından çıkarın:

- 2 uzun vokallan laf – _____, _____ 2b.
- 2 ikili konsonnan laf – _____, _____ 2 b.
- 2 laf vokal dönmesinnän – _____, _____ 2b.

3. Subyektiv sınışlar (açık cuvaplı)

Obyektiv hem yarıobyektiv sınışlar, angıları taa ileri açıklandılar, taa sık kullanılêrlar yazılı işlerdä hem ekzamennerdä. Ama onların var kusurlukları (kuraldan dışarı strukturalı soruşlar), ani onların kantarlêrlar üörenicilerin başarılarını sade bilgi uurunda, annamak uurunda hem reproduktiv becermeklerini. Bu türlü sınışlarda üöreniciler sade indefikaşıya yapêrlar annamaklara, konşepşiyalara, argumentlerä h.b., ama oluşturmêrlar yada yazdırmêrlar, annatmêrlar kendi bakışlarını. Subyektiv test sınışlarında bu kusurluklar yok, neçinki burada veriler sınışlar açık (baamsız/serbest) cuvaplan. Nicä Stoyka A. hem Mustafê S. sayêrlar, ani busoy test sınışları yardım eder taa ii kontrol etmäa üörenicilerin yaradıcılını, kendiliini cuvaplarda.

3.1. Daava hesaplamaa sınışlar. Onnar kullanılêr taa çok o predmetlerdä, neredä läözüm saymaa birbişey. Ama gagauz dili hem literatúra uroklarında da var nicä bu türlü sınışlarlan işlemäa.

Bu soy daavalarda problemları çözdürmâk için neetläer:

- Problemayı annamak;
- Problemayı çözdürmaa deyni önemni informaşıyanın kazanılması;
- Gipotezaların (bakışların, fikirlerin) kurulması hem analizi;
- Problemayı çözdürmää deyni metodların açıklanması;
- Kısa raportun kurulması kazanılmış rezultatlar için;
- Genelleştirmâk (çıkışlar).

Genel istedikläer busoy sınışlara:

- problema uydurulu üörenicilerin yaş hem bilgi uurlarına;
- işbirlii baalı olsun predmetin neetlerinä hem kurikulumun istediklerinä;
- nota sıkı baalı olsun kantarlamak bareminnän.

Model: Bakışlarını açıklayıp, üöredici üörenicilerä cümleyi-problemayı çözdürsünnär teklif eder.

Örnek.

İtem. “*İnsana deyni dostluk, nicä taazä soluk*” temasına görä 15 cümläylän kendi fikirlerinizi açıklayın, kendi yada şairlerin laflarını epigraf gibi alarak. Literatúra dilinin normalarını hem zenginliini koruyun.

İtem. «*Hatırlık yapan – saygı görän*». Açıklayın kayıllılınızı ya kayıl olmadılınızı bu sözlän, kullanarak artistik kolaylıklarını hem 2-3 yaratma gagauz literatürasından.

Test sınırları – ese. Bu türlü soyda test sınırlarınan var nicä kantarlamaa:

- üürenicilerin becermeklerini tanımaa, annamaa hem açıklamaa baş ideyaları;
- yazılı formada açıklamaa kendi bakışını;
- sözündä kullanmaa türlü dataları, başka informaçiyayı.

Üüreniciyâ serbest cuvabını (strukturasız ese) ya da birkaç koyulu davaya görä cuvabını (strukturalı ese) kursun teklif ediler. Bu soy sınırları kurmaa kolay, ama cuvabı zor kontrol etmäâ (elbetki, kantarlamaa baremin düzmesi). Notanın obyektivlii yufkalanêr, onuştan bu türlü test sınırları taa ii kullanmaa aradakı (hergünkü) kantarlamaa testlerindä, siirektä ekzamennerdä. Yok farklı, nesoy kantarlamaa notasını kullanacez: analitika (davaya görä nota koyulêr, sora toplam notası koyulêr) hem holistika (nota koyulêr bütündän işä) – hep okadar bu soyda sınırlar çok vakit alêrlar kontrol etmäâ.

3.2. Strukturalı ese.

Örneklär:

Neet: Üürenici läözüm becersin sıravardak (ardısora) açıklamaa verili temayı, kendi fikirini, bakışını argumentlemäâ, literatura dilinin normalarını korumaa, ardılarak gagauz avtorların yaratmalarına, kişiliini göstermäâ, temaya görä bir uygun çıkış yapmaa.

İtem. “*Yaşamak – o bir käämil üüredici*” temasına görä kısadan (10 cümledän zeedä) kendi fikirlerinizi açıklayın, kendi yada şairlerin laflarını epigraf gibi alarak. Fikirlerinizi açıklamaa deyni, aşaadaki planı esaba alın:

- Temanın (konunun) açıklaması için. Cuvabın içindekilii hem temanın (konunun) baalantısı için: 12b.
- Fikirini argumentläyin, dil zebilliini hem dilin komunikativ kalitesini koruyun (logikayca, annamaklı, demekli, fikirli): 10b.
- Dooru literatura dilinin (orfografiya kuralların) normalarını koruyun. 10b.
- Derindän kendi bakışını, pozitiyani, kişiliini gösterin, ardılarak gagauz avtorların yaratmalarından epizodlara yada şitalara. Bir uygun, temaya görä, çıkış yapın. 8b.

3.3. Strukturasız ese. Esaba alarak, ani bu türlü sınırlarda az koşullar veriler üürenicilerä, da var nicä bir davayı herbiri annasın kendiycasına, onuştan läözüm davalar birmaanalı verilsin. Üürediciyâ taa kolay kontrol etmäâ olacak işleri.

Gronlund (1981, s. 231) getirer bizä birkaç örnek strukturasız ese:

Yaraştırmak:

- Yazdırın ne birleştire hem ne ayırêr _____
- Yaraştırın iki metodu, angıları kullanılêr _____

Baalantı: sebep-efekt

- Kimdä var taa çok kolaylık ensemäâ _____
- Nekadar taa çok var kolaylık ensemäâ _____

İnandırmak:

- Argumentläyin kayıllınlıyı ya kayıl olmadınlıyı bu sözlän _____
- Angı alternativa taa dooru, inandırın neçin _____

Bütünneştirmek:

- Verili örnekleri bütünneştir _____

Çıkış:

- Nicä götürece kendini X, eer olarsaydı _____
- Bakarak bu olaylara, sanki ne olacak _____

Açıklamak:

- Ne birleştire bu olayları _____

Yaradıcılık:

- Düzün bir annatma, neredä olayların sıralını göstereceniz.. _____

Kullanmak:

- Kullanarak yaşamak printipini _____ yazdır, nicä çözmäâ verili problemayı.
- Yazdır o situaçiyayı, angısı gösterer yaşamak printipini.

Analiz:

- Verili abzafta yazdırın yannişlıkları fikirlemektä _____
- Sırala hem yazdır genel karakteristikasını _____

Sintez:

- Yazdırın metodu, neyin yardımınnan var nicä inandırmaa _____

Notalamak:

- Yazdırın kaavi hem yufka taraflarını _____

h.b.

İtem. «*Sevda, saygı analara-bobalara uşakların ömürünü uzaldêr*». Açıklayın kayıllınızı ya kayıl olmadınnızı bu sözlän.....

İtemnerin kalitesinnän baalı testlemenin çıkışları. Açan üürenicilär islää annayaceklar koyulan soruşları, açan onnar görececek notaların kriteriyalarını, ozaman da üüsek ballar kazanaceklar, kendi bilgilerini göstereceklär, kendi-kendini kantarlayabileceklär.

IV. Kantarlamak sheması.

Bilgilerin notası - o bir önemni görüm, angısı gösterer kabledilmiş üürenicilerin bilgilerin uuruunu, fikir işlemesini, kendibaşına işbirliini.

Notanın önemni fonktyası üürenicilerin üürenmäk işbirliindä test uzmanların taa çoyun bakışına görä olacek kontrol, angısının yardımınnan oluşturulêr bilgilär hem becermeklär.

Kontrol büyük eri kaplêêr üürenicilerin dikatlını oluşturmak becermeklerindä hem psikologiya protesların ilerlemesinde.

Kontrol yoksa, Feedbackın gerçekleşmesi yoksa, nesoy hem neçin kabledilmiş bölä çıkışlar yoksa, üüretmäk protesindä korektya yannişlıklara üüretmäk-üürenmäk-terbietmäk protesi olacek «kör» gibi, angısını zor olacek kullanmaa [12; c.153].

Onuştan sayêrız, ani notanın kontrol fonktyasınınnan bizä veriler kolaylık taa efektif kullanmaa üüretmäk hem üürenicilerin terbietmäk protesini.

Psihologo-pedagogika literaturasında veriler (belli ediler) notanın taa birkaç fonktyası. Onnarı da sıralayalım: üüretmäk, terbietmäk, informaşıya, motivaşıya, bilgi kavramak h.b.

Nota – testin önemni bir kriteriyası. Başarmaa deyni test düzmesindä protesi, mutlaka, läüzım belli etmää kantarlamak shemasını hem kantarlamak baremi, angıları da yardım edeceklär bizä kantarlamaa üürenicilerin işlerini. Bu iki sistema sıkı baalı biri-birinä.

İlkin durgunacez kantarlamak shemasında.

Dooru **kantarlamak shemasının düzülmesi**, nicä nişannêêr A.Stoyka hem S. Mustatê, **testin güvenliin** bir aspekti [15;s.22].

Kantarlamak sheması – test sınışların kantarlamak kriteriyaları hem notayı belli etmäk için balların payedilmäk sisteması.

Bu diil kolay bir iş, onu dooru düzmää deyni läüzım bilgi hem zengin görgü. Adetçä geneldän baktıynan testlerdä bir dooru cuvaba veriler bir (1) bal, diil dooru – sıfır (0). Toplam balları verer bizä üürenicilerin (denekçilerin) dooru cevapların sayısını. Ballarlan baalı asoşıya üürenicilerin (denekçilerin) bilgi uuruunnan hem bölä bir annamaklan nicä «denekçilerin test balı». Praktikada var başka nota shemaları da. Onnar baalı test sınışların tiplerinä.

Obyektiv hem subyektiv test sınışlarına notayı belli etmää diil zor, büyük zorluklarlan karşı geleriz, açan işleeriz subyektiv test sınışlarınnan.

A.Stoyka hem S.Mustatê urgulêrlar, ani var sade iki türlü kolaylık kantarlamak shemasını düzmesindä. Yok farklı, angı formada gececek test hem kim düzdü o testi: üüredici osa maasuz uzmanlar [15; s.60].

O iki kolaylık: analitika hem holistika notası.

Analitika notası kullanılêr formativ testlerindä, angıların baş neeti belli etmää hem analiz yapmaa üürenicilerin yannişlıklarına, ki üüretmäk programasını doorutmaa deyni. Bölä protestä belli ediler üürenicilerin başalarını, angılarını o läüzım göstereyin kendi cuvabında test sınışını(itemi) yaparkan.

Herbir cevap birciinä ayırı veriler bal, sora da toplam bal (notası) veriler.

Örnek gibi:

İtem: Verili teksttän çıkarın *iki* lafbirleşmesi. Aradakı maanalarına görä çeşitlerini belli edin .

1-är bal veriler herbir lafbirleşmelerin bulması için.

1-är bal veriler çeşitleri bellietmäk için. Toplam bal olacek $2x1+2x1=4$ bal

Ama analitika notasının var birkaç kusuru, nicä nişannêêr avtorlar:

İlk - nekadardaki o dooru belliedili olmasa, hep okadar var nicä bulunsun ölä üürenici, angısının cevabı uymayacak bu parametralara. Bölä faktlar var nicä zorlatsın milli ekzamenin ekzamenatorlarına, angıları kullanêr bu kantarlamak shemasını.

İkinci, üüredicilär-ekzamenatorlar lääzım olsunnar dikat hem çok vakit alêr kontrol etmää üürenicilerin işlerini.

Üçüncü dä, ani kantarlamak shemasını kullanarkan yannışlıklar olmasın deyni, lääzım iki ekzamenator baksın işleri.

Holistika notası(global) kullanılêr ozaman, açan feedback'ın gerçekleşmesi diil okadar önemni, yannışlıkları da diil lääzım belli etmää yada onnara analiz yapmaa. Bu türlü nota verer kolaylık üürediciyâ-ekzamenatora yapmaa genel çıkışları bütündän da yaraştırmaa o çıkışları kimi notalarlan.

Kendi işimizdä biz kullanacez analitika notasını, çünkü bizä önemni üürenicilerin başarıları bilgi uurunda, becermäk uurunda hem sınaşmak uurunda.

Görgü gösterer, ani analitika notası taa obyektiv olacek. Onu türlü testlerdä kullanmaa var nicä. Bu türlü kantarlamak shemasının var birkaç kıymetlii (ii tarafı).

1. Belli olêr, kaç bal kazandı üürenici itemi yaparkan.
2. Kolayladêr üüredicinin ekzamenatorun işini kantarlamakta.
3. Yok subyektivlik.
4. Bitkidä kolay toplam notasını çıkarmaa.

Not. Standartlı (sumativ) testlerä deyni kantarlamak sheması önemniydir. Diil standartlı (formativ) testlerä kantarlamak sheması var nicä olsun, var nicä olmasın da. Hepsi baalı testin neetlerine hem üüredicinin görgüsünä hem vakıda. Eer üüredici koyursa formativ testin neetini kontrol etmää üürenicilerin bilgilerini semestranın sonunda, o lääzım mutlaka düzsün testin kantarlamak shemasını.

Ama eer testin neeti koyulduysa kontrol etmää üürenicilerin bilgilerini geçmiş materiala uroon süresindä, kantarlamak sheması var nicä olmasın. Okadarki itemneri düzärkän, üüredici nişannêêr herbir sınışın balını.

V. Baremin oluşturması.

Testlerin düzülmesindä karşı geleriz taa bir zorluklan, açan sıra geler baremi düzmää, angısı gösterer, nicä hem nekadardaki dooru üürenicilär yaptılar sınışları.

Nota lääzım havezlendirsın üürenicileri, onuştan baremin kurulmasında lääzım olsun büyük halizlik.

Barem:

2017 yıl BAK										
Nota	“10”	“9”	“8”	“7”	“6”	“5”	“4”	“3”	“2”	“1”
%	96-100	90-95	74-89	58-73	42-57	25-41	17-24	9-16	1-8	0
Ballar	62-59	58-56	55-46	45-36	35-26	25-18	17-13	12-7	6-1	0

Bu shemaya ardılarak, şindi deneyecek belli etmää, nekadardaki bal lääzım kazansın denekçi, ani kabletsin kendi notasını.

Bakêrız, nekadardaki bal bizdä herbir notaya görä.

Testin toplam balı – 62.

1) 62 - 100%

X - 96% $62*96:100=59$ bal Nota «10» kableder, kim kazandı 62-59 bal

2) 62-100%

X- 90% $62*90:100=69$ bal Nota: «9» kableder, kim kazandı 58-56 bal.

.....

Bölä sayêrız taa geçirincä ballara hepsi notaları.

Kantarlamak baremi läüzüm herbir itemin sonunda verilsin. Üüredici kantarlamak baremini läüzüm açıklasın ya da yazılı formada versin üürencilerä, ki taa annaşılı olsun ne isteniler onnardan.

VI. Testleri kullanmak faydalı.

Genelleştirip bilgiç adamnarın aaraştırmaklarını hem hesaba alıp kimi üüredicilerin pedagogika görgüsünü testlemenin kullanmasında faydalını lişey klaslarında, bölä önemni iş belli ediler hem bölä çıkışlar var nasıl yapılsın:

1. Bilgilerin notası taa obyektiv olêr.
2. Üürencilerin dikatlını hem aktivliini uroкта özendirer, üürenmâk işlerin kararlamasında onnarın cuvaplını üüsekletirer.
3. Diişildi üüredicinin rolu, kaybeldi onun «takazalıyıcı» funkşiyası, angısı baalıydı üürencilerin bilgilerin hem becermeklerin kontrol etmesinnän.
4. Üürencilerin bölüklerinde psikologiya atmosferası diişildi. Kaavi baalantı oldu üüredici-üürenci-üüredici. Kaybeler o negativ emoşiyalar, angıları baalıydı üürediciylän.
5. Testlerin yardımınnan üüredici kantarläêr, diagnostika yapêr, notalêr üürencilerin bilgi uuruunu. Kullanarak kantarlamanın sonuçlarını, üüredici operativ belli eder üürenmenin yufka erlerini, üürencilerin başarılarını: ne islää annadılar, ne prost annadılar, - vakıdında yapêr korekşiya üürenmâk proşesinä.
6. Zeedelener kontrol işlerin sayısı, angısı yardım eder vakıdında kantarlamaa üürencilerin bilgilerini, becermeklerini, sınaşmaklarını bütün klasın herbir üüretim birciin sonunda.
7. Test işleri sistemni kullanması verer kolaylık hazırlamaa üürencileri sonuç kontrol etmesinä, Bakalavra ekzameninä.

Yukarda sıralanma testin kıymetli tarafları vererlär bizä kolaylık saymaa, ani gagauz dili hem literatūra derslerinde dä üürencilerin kantarlamasında läüzümni türlü tip testlerin kullanmasını. Neçinki testin yardımınnan taa kaliteli hem obyektiv kantarlamak olêr. Bakararak dünnedä kullanılan kantarlamak metodlarına, testlemâk sayılêr kantarlamak sistemanın elementi, angısı en doludan gösterer üüretmâk sistemin kalitesini.

Test işleri sistemni kullanması verer kolaylık hazırlamaa üürencileri sonuç kontrol etmesinä, angısı test formasında geçiriler yılın sonunda hem bakalavra ekzameninä.

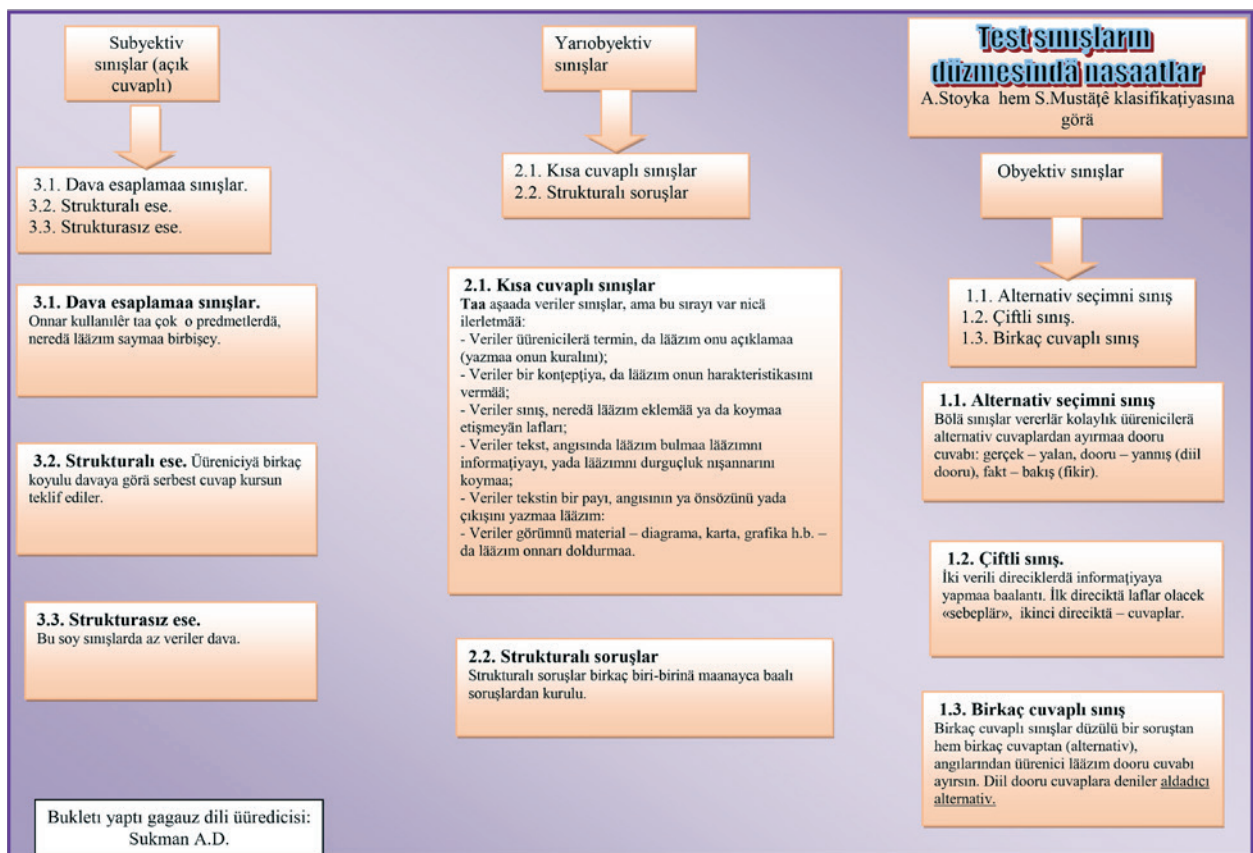
Ama pedagogika görgüsü gösterer, ani testlerin kullanması läüzüm başka kantarlamak metodlarınan barabar gerçeklensin. Sade ozaman testlemâk çok faydalı hem efektif kantarlamak avadannı olacak, angısı stimül verecek üürencilerä hazır olmaa herbir uroo hem kaldıracek predmettä üürenmeyä motivaşiya.

İlyin E.N. lafları, ani üüredici läüzüm bilsin neyâ üüretti, üürenci läüzüm bilsin neyâ üürendi, inandırılêr (argumentlener) testin yardımınnan, çünkü görümnük prinşipi, angısı gösterer üürenmâk proşesinä istedikleri üürencilerä hem üüredicinin obyektivlii gerçeklener.

BİBLİOGRAFIYA

1. “Gagauz dili hem literatūra” GİD (X-XII klaslara) enilenmiş kurikuluma görä İ. Bankova, A. Stoletneaia, İ. Rişilean, N. Çeban, Cartier, 2010.
2. «Gagauz dili hem literatürası». Bilim-metodika jurnalı, №1, 2014.
3. «Gagauz dili hem literatürası». Bilim-metodika jurnalı, №3, 2014.
4. Germek A.A., Bankova İ.D., GermekS.İ.«Gagauz dilindä kontrol işleri 10-uncu – 12-nci klaslara». -Komrat – 2008
5. Kurikulum X-XII klaslarına deyni “Gagauz dili hem literatürası” A. Stoletneyä, M. Mavrodi, O. Uzun, L. Pavlioglu, E. Kılçık, G. Sirkeli, Kişinäu, 2010.
6. Rişilean İ.D. «Kantarlamak teoriyası hem metodologiyası». Konspekt KDU. Gagauz filologiya kafedrası. –Komrat, 2011.
7. Аванесов В.С. Композиция тестовых заданий [Текст]/В.С. Аванесов. - М.: Ассоциация инженеров-педагогов, 1996. – 330 с

8. Аванесов В.С. Методологические и теоретические основы тестового педагогического контроля: Автореф. д-ра пед. Наук [Текст]/В.С. Аванесов. - / Санкт-Петербургский гос. Ун-т. - СПб.:Питер, 2001. – С.369.
9. Аванесов В. Определение педагогического теста.// Управление школой. – 1999. № 29.
10. Аванесов В.С. Основы педагогической теории измерений // Педагогические Измерения, 1, 2004г. С. 17.
11. Майоров А.Н. Теория и практика создания тестов для системы образования: Как выбирать, создавать и использовать тесты для целей образования. М: Интеллект-Центр, 2002.
12. Кузьмина Н.В. Профессионализм личности преподавателя и мастера производственного обучения [Текст] /Н.В. Кузьмина.– М.:Высшая школа, 1990. – 119с.
13. Подласый И.П. Новый курс: Учебник для студентов педагогических вузов: В 2 кн./И.П. Подласый.- Москва: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 1999.
14. Правила орфографии и пунктуации гагаузского языка. Кишинев, 2014
15. Стойка А., Мустяцэ С. «Оценка результатов обучения». Лумина, Киш., 2001.
16. Чернявская А.П., Гречин Б.С. «Современные средства оценивания результатов обучения»М., 2001.

Sukman A.D.,
gagauz dili hem literatura üüredicisi, I didaktika uuru, magistr
PK TL G.Gaydarçı adına, m. Komrat
УДК:371.3

**„Hristian ruhunda
 lişey klaslarında üürenicilerin kişilik kalitelerinin oluşturması
 gagauz yazıcıların yaratmaların yardımınan“**

Herbir insanın canı – o gercik çiçään tomruu,
 angısının açması baalı ruh terbietmesinnän hem üüretimnän,
 angısını o kableder ayledä, uşak başçasında hem şkolada.

Plan:

1. Giriş. Öz problema. Nesoy yardım biz var nicä görelim gagauz literatura yaratmalarında?
2. Lişey klaslarında üürenicilerinin özellikleri. Neçin bunu var nicä yapmaa bu yaşta uşaklarlan?
3. Örnek “Dünürçülük”.
4. Örnek “Zor yollar”.
5. Bütünneştirmek. Uygun çıkış.

Bän artık birkaç kerä pay aldım M.Çakirin okumalarında dokladlarlan: «Gagauz klası hem halkın Allaha inanı - ii moral kalitelerin koruyucuları» (2016 y.) hem «Ayledä ana-boba rolu uşakların terbietmesindä hem moral kalitelerin oluşturmasında. (Gavril Gaydarçının «İki ool» annatmasına görä)» (2018y.).

Dokladların birisindä sölediydim: “*İnsan ruhu – o en paalı zenginnik bu Dünnedä. Var bir ayozlu kural: «Te onu sayın kısmetsiz, kim biler hepsini, ama bilmeer Allahu; sayın onu mutlu kim biler Allahu, makar ki başka bişey bilmeer.»*»

Bu laflar da beni çetin, kaavi yapêrlar benim yaşamamda hem sevgili işimdä.

İşleirim üüredici çok yıllar, götürerim gagauz dilini hem literaturasını lişey klaslarında. Üüredici hem üç oolun anası olarak, büyük daava önümdä koyulu: onnara Allahın laflarını etiştirmää, hristian ruhunda terbietmää hem kişilik kalitelerinin oluşturmaa, diveç paalıklarını geliştirmää: dooruluk, namuzluk, saygı ana-bobalara, saygı büyük insannara, olmaa ilikçi h.b Ama git-gidä bu daavayı oldu zor tamannamaa. Zamandaş vakıt, eni tehnologiyaların geliştirmesi hem kullanması, gadgetların peydalanması uşakların psikologiyasına etkiler (vliyayet), onnarın yaşamak paalılıkları diişiler. Uşaklar gözümün önündä büüyer, praktikada çok işleri gözleiderim. Bitki vakıtlar görerim, ani uşaklar taa çoyu başladı diişilmää. Büünkü uşakların çoyu yaşêrlar varlıkta, yaşamak koşulları onnarı bişeylän zorlatmêr. Çok işlär, angılarını buyurêrlar büüklär, onnara başladı aar gelmää. Bunu hesap alêr büyüklerin çoyu da.

Da bu betere taa da dikat olêrim işimdä, savaşêrim üüretmäk-üürenmäk-terbietmäk proşesindä literatura yaratmaların yardımınan davamı tamannamaa.

Literatura, nicä bir nasaatçı, yardımcı hem üüredici, orada var nicä bulmaa türlü yaşamak soruşlarına cuvaplar. Literatura terbieder üürenicilerdä bölä kalitelär, nicä sevda insana, olmaa ilikçi, acızgan, doorulukçu, kaavi ruhlu hem kıymetli. Busoy terbietmektä yardımcı olêr onnara personajların yaptıkları, yaşamaları, dünnägörüşü. Onuştan benim işim taa kolay, sade läüzüm bendän biraz dikatlık yaratmalara: dooru onnarı annamaa hem işimdä koymaa ilk uura üürenicilerin kişilik kalitelerin terbietmesini.

- Nesoy yardım verer lişey klaslarında gagauz yazıcıların yaratmaları üürenicilerin kişilik kalitelerinin oluşturmasında hristian ruhunda?

Moral kanonların temeli Yaradıcı koyudu ruh olduunu kişiyä, taa onu yarattıyan. Bu kanonu duyêr herbirimiz hem herkerä, açan bizim rızımız söleer bizä, ne bizä var nicä yapmaa hem ne yok nicä. Allaa braktı 10 kanonu/emiri yaşamakta, angıları bizä bir mayak gibi yaşamakta olêrlar. Elbetki, onnarı dooru kullanmaa läüzüm.

Bu dokladta durgunacez Allahın 6-nci kanonunda:

6-ci kanon - **Öldürmeyäsin.**

- Nesoy yardım biz var nicä görelim gagauz literatura yaratmalarında bu kanona görä? Ötäa dooru bän getirecäm örneklär.

Şindi isteirim durgunmaa biraz lişey klaslarında üürenicilerin özelliklerinnän, angıları da verer bana kolaylık bu kanonnan taa derindän tanışmaa.

Taa çoyu araştırmacılar sayêrlar, ani lişteistlerin moral bakışı sistemalı, onnar var nicä seçsinnär ii davranışları kötü davranışlardan. Sade bu yaşta oluşturulêr düşünmäk becermekleri, angıları yardımcı olêrlar sora bütün yaşamakta.

Oluşturulêr dünnägörüşü, angısı etkiler büyük klaslarda üürenicilerin psikologiya ilerlemesinä.

Gençlerdä hesap alınêr büyük meraklık bütün yaşamaya: filosofiya, ruh hem moral problemlerine. L.A. Êneeva sayêr, ani bu yaşamak etapında hızlı templan ilerleer ruh-moral kaliteleri. Lişeyistlerdä moral düşünmekleri, duyguları - davranışların hem annaşmakların instrumenti(regulatoru) olêr. Ruh kalitelerin oluşturması sıkı baalı dünnägörüşün oluşturmasınnan hem üürenicilerin yaşamak gelecään-nän. Dünnägörüşü temellener bilgilärlän dünnä için. Lişeyistlerin kaynaa sayılêr kultura, genel cümnä paalılıkları, bütündän soşial-politika olayları hem oluşları, annaması, angıları real yaşamakta var. Onnarın dünnägörüşü belli eder soşial erini, yardım eder duymaa kendini soşiumun bir azası gibi.[70.s.76]

Bu yaşta üürenicilär hızlanêrlar olmaa kendibaşına, büyüklär gibi kendi problemlerini çözmää savaşêrlar. Lişeyistlär denerlär türlü rolları oynamaa yaşamakta, denerlär kendilerini herbir iştä. Şkolada da onnar en büyük. Bu verer kolaylık onnara duymaa kendini taa sorumnu, kendini götürmää taa hesapça.

Nicä dooru sayêr A.S.Belkin, genç kızlar hem çocuklar kendibaşına isteerlär olmaa moral düşünmeklerindä, politika bakışlarında, davranışlarda. Pek isteerlär, ki onnarın bakışını kabletsinnär, açan laf gider yaşamak paalılıkları için[39,s.59].

Kendi-kendini terbiyetmäk baalı onunnan, ki kendini bulmaa deyni bu dünnedä. Lişeyistlär neetli kendi iç kalitelerinä. L.A. Êneeva urgulêr, ani bu yaşta üürenicilär kendi bakışını göstererlär herbir işä: ne bilerlär hem ne görerlär. Kendi-kendini terbiyetmäk olêr bir düşüncülü hem neetli bir çalışmak, ki kendi kişilik kalitelerini üüselmää hem yok etmää negativ kalitelerini kendindän. [5,s.15]

Biz göreriz bu karakterisitkadan sora, ani onnar hazır bu 6-ncı kanonu “*Öldürmeyäsin*” annamaa dooru da kimi negativ düşünmeklerdän hem yaptıklardan sora aylanmaa.

Örnek gibi isteerim getirmää N.Baboglundun annatmasını “Dünürçülük”. Geçerlär onu uşaklar 11 klasta. Bu annatmanın süjeti alınma yaşamaktan, bu olaylar halizdän olmuş, personojların adları sade çıkardılmış. Süjeti onun bölä: Kırbalı küüyündä en zengin adamın Kandil Dimunun varmış gözäl hem biricik kızçaazı Nida, angısını güdürürmişlär enidän-eniyä, hazırlarmışlar ona boldan çiiiz. O doldurmuştu 16 yaşını. Dimu pek kahrılıydı, ani Nida yavklu edenmiş kendisinä Yaniyi (sırtmacın oolunu). Dimu sa hiç azetmäzmiş sırtmaçlardan, sayıklayarak: “Nasıl var nicä bir sırada oturmaa sırtmaçlarla yannaşık?” Onuştan Dimu türlü kösteklär koyêr gençlerä. Bitki-bitkiyä dünürçülüktä “satêr” biricik kızını Doluküüyün primarin Çüvenci Lambunun ooluna Anastasa, angısı duumuş kusurlu, iki kamburu varmış, gözleri dä hobalık, korkasın. Düünä sıra geler, ama düün olmêêr. Düün günündä Nida kaçêrYaniylän. Okadarki düüncülär Nidayı hem Yaniyi tutêrlar. Da Yaniyi ölä düüyerlär, ani ölüm hatında brakêrlar onu. Yani ertesini günü öler. Nida sa, açan üürener bunu, asilêr.

Nicä annadınız, bu annatmanın sonu çirkin tragediyaylan biter. Burada iki gencin ölümü üürenicileri halizdän duygulandırêr, dalgalandırêr. Uşaklar başlêrlar kendiycasına bu olaya bakışını göstermää: kimsä sayêr, ani, Yani öldüynän, ne kalêr Nidaya, sade nicä kestirmää kendi yaşamasını. Neyä yaşamaa sevdasız? Açan da avtor annatmasında birkaç olayı gösterer, neredä gençlär büyük inanıklı sevda duygusunu biri-birinä göstererlär. Annêêrsın, ani bölä sevdalı insannarı sade ölüm ayırır.

Ama bän ortodoks hristianni insan hem üüredici olarak, bunu yok nicä bölä brakayım, açmayıp onnarın gözlerini kimi işlerä. Az mı oldu ölä yaşamakta çirkin olaylar, açan lişeyistlerin psikologiya özellikleri gösterer, ani onnar bu yaşta hızlanêrlar olmaa kendibaşına, büyüklär gibi kendi problemlerini çözmää savaşêrlar, denerlär türlü rolları oynamaa yaşamakta, denerlär kendilerini herbir iştä. Açan da bilmeerlär Allahın kanonlarını, yapêrlar türlü yannışlıklar, angıları çirkin tragediyaylan biter. Laf gider, açan öncädelikannılar kestirerlär kendi yaşamaklarını.

Urokta bu türlü soruşlar hem iş sıralı olêr:

- *Kim da kabaatlı olmasa, var mı insanın hakı kestirmää kendi yaşamasını, ömürünü?*

- *Allahın kannonnarı nesoydur? (kanonnar asılı taftada)*

- *Angı kanonnar taa yakın bizä bu urokta?...*

Öldürmeyäsin nicä başkasını ölä da kendini. Bunu olur esaba alalım.

Sevda satın alınmaz. Bunu taa bir kerä gösterdi bizim geroylar. Ama biz diil läüzüm unudalım, ani ölümün yaşamak bitmeer.

Ölüm – o kapu diveç yaşamaya yada diveç ölümä (cennetä yada cendemä). Yaniyi öldürdülär zoruna, onun canı raatlık buldu cennettä, ama Nidanın canı bölä ölüm kabletmektän sora, hristian dininä görä, cendemä düştü. Onnar yok nicä öbür dünnedä da buluşsunar.

Nidayı zor vakıtta yoktu kim paylasın, faydalı nasaat versin ona.

Ama danışêrım sizä, dostlar, olun her zaman hazır zorlukları ensemää, fenalıklan güreşmää. Zor vakıtta yoksaydı yanınızda insan, angısı sizä yardım edär, unutmayın, ani var Allaa, angısı herkerä saklı

sizin yanınızda durêr.

Uroomu başarêrim bu sıracıkların:

*Kaç sıra sabur, umut
Yakındı brakmaa seni?
Kaç sıra hata bulup,
Savaştı örtmää seni.*

*Ama sän verilmä hiç
Ol saburlu, kaavi.
Yaşamayı savaş sevmää
Hem inanı kaybetmemää.*

Sonunda avtorun pozitifiasını da göstereriz.

- *Avtorun pozitifiası nesoydur bu annatmada? Siz kayılınsız onnan?*

Bu soruğu mutlaka koyêrim, çünkü avtor açık gösterer kendi pozitifiasını bu çirkin olaylara, Nidanın yaptına. Nidanın çirkin yaptınının annatma bitmeer, üç yıldızlık avtor koyêr da başarêr annatmasını bölä:

Güzdü. Taa kraalar urmadydılar, ama başçada oyanda-buyanda sarı yapraklar artık birär-birär düşärdilär. Göktä, sincir gibi, turna dizileri uzun-uzun cürä seslärlän baarışarak, kayardılar üülenä... Gelän ilkyaza onnar geeri geleceklär..

Siirek var üürenici, angıları dooru veräbiler cuvabı. Ama maanası onun bu türlü, ani Nikolay Baboglu da diil kayıl bölä Nidanın seçiminä. Turna dizileri gelän ilkyaza geeri geleceklär, onların yaşaması ilerleyecek, ama, yazık, Nidayı kimsey geeri çevirmeyecek.

Sonunda üüenicilerä vererim yazmaa çıkış bu annatmaya görä. Örnek isteerim getirmää üüenicilerin çıkışlarından :

- *Annatma “Dünürçülük” yaşayış yaratması. Burada gösterili diil sınaşık bir oluş gagauz aylesindä, genç kızın havezini serbestlää hem baamsızlaa. Havezi, angısı getirdi çirkin hem garip karara – inkär etmää biricik yaşamayı. Benim bakışım bölä: Yaşamak – Allahın baaşışı, angısı baaşlanêr salt bir kerä, bu üzerä onu läüzim yaşamaa bütün üreklän... Bir da insanda yok ölä hak düzmää aalemin ecelini. Sade bir Allah yakışêr kabletsin bu türlü kararı... Annatma “Dünürçülük” faydalı olacek zamandaş ana-bobalara da, gençlerä dä dooru yaşamak yolunu yada kararı kabul etmää. (Kasap Tanya, 2519 gr. üürenici)*

- *Bu annatmayı okuduktan sora bän pek dalgalandım hem düşünmää vardım, neçin bu yaşamakta ölä çok dooruluksuzluk. Bu yaratmada gördüm neyä var nicä getirsin zenginnä tamahlık, ana-boba egoist sevdası hem adet, hem taa da önemni sevdaya karışmak... Şükür ederim, ani duudum biraz başka zamanda, neredä ilk sevdanın kanatlarını kesmeelär hem gençlerin duygularını buumêrlar hem adetlär dä unudulmêrlar. Var umudum, ani bölä belalar, angıları Dimunun hem Radanın başına düştü, bir da ayleyä gelmeyecek. Ko herbir genci duysun ilk sevdayı, ihtärlar da sevensin onların kısmetinä. (Kol Raya, 2519 gr. üürenici)*

Taa bir örnek isteerim getirmää gagauz literaturasından, angısına analiz yaparkan, uygun çıkışa geleriz. O Stepan Kuroglunun annatması “Zor yollar”. *Bu annatmanın temelindä çiftçi insannarın fukaara eceli, angıları gelerlär Dobracadan kazançtan. Toplamışlar fukaaralar ikişär-üçär bin ley Dobruca yollarında, terleyä-terleyä, boyarlara izmetçilikte. Yolda Babadağ daayında haydutlar durgudup-soymuşlar onnarı. Pidoş dostlarının düşünüp, ani parasız evdä yok ne peydalanmaa, Kostaki Negruyu-haydutların başını da läüzim cezalamaa, karar alêrlar kalmaa daada. Başlêrlar onnar haydutluk etmää, bitkidä zenginneelär, Kostaki Negruyu da tutup-cezalêrlar. O kendi-kendini öldürer. Ama açan haydutu onnar sardılar cezalamaa deyni, Kostaki Negrü saldı bıçaa Pidoşa dooru. Ama onun önünä çıkêr en ii dostu Taşka, genç güüdesinnän bıçaa kableder. Zavalı Taşka kıymamış canını, kurban oldu başka olan için. Pidoş küülülärlän gömerlär orada Taşkayı, genç çocu. Mezarın yanında pınar kazêrlar, tatlı su çıkarêrlar; “Taşkanın pınarı”, - deerlär.*

Derindän taa daalmadıynan tekstä hepsi üüenicilär her zaman pay yanı olêrlar Pidoşa. Sayêrlar onu hertaraftan pozitif personaj. Türlü argumentlär getirerlär, ani o evä gitti paraylan, Kostaki Negruyu cezaladı, başka insannarı da kurtardı bu canabet adamdan hem onun haydutlarından.

Ama teksttä var iki cümlä, angılarını üüenicilär hesap almêrlar, onnara dikatlıını kasmêrlar. Te o cümlelär: “*Bir vakıttan sora Pidoşun çatası büüyer onsekiz kişiyädän, bıçak, tüfek hepsi edener, haydut zanaatını üüenerlär.*

Dayma çıkarmış onnar yollara, zenginneri durgudarmışlar, paralarını alarmışlar, cannarını da”.

Sora teklif ederim iki personaja *Diagrama Venn* yapmaa, üüenicilerin diişiler bakışı bu personaja. Nişannêrlar, ani iki personaj da çata öndericileri, haydutluk ederlär, öldürerlär. Biri-birindän onnar pek ayırılmêrlar.

Bitkidä koyêrim soruş:

- *Neçin avtor yaptı ölä, ani Pidoşun en ii dostu öldü? Var dı mı nicä o başka türlü başarsın annatmasını?*

Cuvarlar türlü-türlü olêr. Bitkidä onnarı getirerim o fikirä, ani yok nicä.

Yaşamakta sıra geler cuvap vermää herbir kötü işä. Onnar soyardılar zenginneri, cannarını da alırdılar. Var dı mı onnarın hakı bunu yapmaa? Elbetki, ani nesä lääzımdı onnarı da gücendersin, cannarını yaksın. *Kiminsä ölümü sevinçlää getirmeer kimseyini.*

İsus Hristosun lafları apostal Petriyä sölenmişti: *“Kaldıran kılıcı, kılıçtan ölüm bulurmuş”*

Annatmasını avtor başarêr bölä:

Yollanêr Pidoş evä dostlarinnan, okadar ki sevinmeer onnar, yas tutêrlar: “Taşkayı, uşamızı, kaybettik!”

Bu cümledä göreriz avtorun pozitiyasını baş personajına hem o olaylara, angılarinnan karşı geleriz annatmada. Sevinmelik yok hem yok nicä olsun da, açan zoruna ölümünêr olêr.

Sonunda alalım M.Çakirin laflarını, angısı demişti, ani **“gagauzlar lääzım olsunnar ayozlu, doorulukçu, namuzlu, musaafirli hem ilikçi.”**

Ama kim onnarı bölä yapır, kim onnarı terbedir, onnar kendindän ölä olamaz, eer birkimsey onnarı üüretmêrseydi, biri onnarı doorutmarsaydı, gözlerini onnarın kimi işlerä açmarsaydı. Elbetki, en azdan bu ana-bobaların hem da sora üüredicilerin borcu olur. Ama sade Allahın kanonnanarı islää bilän hem onnarı tamamnayan üürenici kendindä hristian ruhunda kişilik kalitelerini oluşturabilecek hem çetin kullanabilecek yaşamakta.

Kanonnar, angıları verili bizä binnêrlän yıl geeri, aktual büünkü gündä dä. Kaçarkan paranın ardına kimêr kerä unudêrız yaşamak paalılıkları için. Ama sade Onnar aklımıza getirerler, ani var nesä taa büük zenginiktän, taa maanalı ölümnü dünnedän. Sade açan onnarı tamamnêrız, ozaman biz yaşamayı var nicä yapalım biraz taa gözäl, taa açık hem taa maanalı.

Başarmaa isteerim gündüusu halkların arif sözünnän:

“Eer sayıklarsan bir yıla – ek bir tohum.

Eer sayıklarsan on yıla – ek fidan.

Eer sayıklarsan üz yıla – terbiet insanı”.

Kullanılmış literatúra:

1. CURRICULUM NAŢIONAL. Gagauz dili hem literatúra clasele X –XII /kurucular: Anna Stoletneaia, A. Sucman, L. İusiumbeli, O.Constantinova: Chişinău, 2019.
2. “Gagauz dili hem literatúra” 10 klas. Üürenmâk kiyadı /Düzücülär: Anna Stoletneaia, E. Kılçık h.b.: Komrat, 2019
3. “Gagauz dili hem literatúra” 11 klas. Üürenmâk kiyadı / Düzücülär: Anna Stoletneaia, E. Kılçık h.b.: Komrat, 2019
4. Белкин А.С. Основы возрастной педагогики: В 2 ч. Материалы экспериментального курса. Часть 2/ Уральский гос.пед.ин-т. Екатерин-бург,1992. С.59.
5. Энеева Л.А. Возрастные особенности старшеклассников и нравственное воспитание их в процессе обучения в культурно-творческой школе. Научное издание.- Пятигорск: ПГЛУ, 2006. С.76.
6. <https://ggptk.gomel.by/c>

Allahın kanonnarı:

1. Bän Senin Saabi Allahınım: Bendän kaarä, başka allahların olmasın.
2. Kendin için saizm (kumir) hem hiç birinin benzärmesini, ani göktä yukarda, hem ani erdä aşaaada, hem ani erin altındaki sularda, yapmayasın, hem onnara başurmayasın hem da izmetetmeyäsin onnara.
3. Senin Allahının adını boşuna almayasın.
4. Akılında tutasın subota (Pazar) gününü, ayozlamak için onu, altı gün işlä hem herbir işlerini onnarda yapasın, edinci gün subota (Pazar) Saabiyä Senin Allahına (olsun).
5. Bobana hem anana ikram edäsin, ki sana ii olsun hem da erdä uzun ömürlü olasın.
6. Öldürmeyäsin.
7. Kurvalık etmeyäsin.
8. Hırsızlık etmeyäsin.
9. Dostuna karşı yalan şaatlık etmeyäsin.
10. Tamah etmeyäsin komuşunun karısına, tamah etmeyäsin komuşunun evinä, ne onun tarlasına, ne onun izmekärinä, ne onun izmekärkasına, ne onun öküzünä, ne onun eşeenä, neda hiçbir hayvanına, neda cümlesinä, ne vardır senin komuşunda.

Arnaut E. F.
Gagauz dili hem literatura üredicisi
II-ci didaktika kategoriya
Publik kurumu Çok-Maidan
F.Yanioglunun adına teoretik lişeyi
УДК:371.3

Üretmāk-üürenmāk proşesindä multilingvizma yaklaşımı. **Gagauz dilini integrir formada götürmāk nonlingvistika diştiplinalarlan.**

Multilingvizm üretimi tuter önemli er zamandaş şkolada. Gagauziya okulları için bu yaklaşım özellikli, çünkü ana dilini uşaklar taa sık işider gagauz dili uroklarda da git- gidä taa az evda yada sokakta. Büünkü gündä üretmāk proşesindä ana dilini üürenmāk çok davalar tamannêr. En önemni dava – komunikativ kompetenşiyasının oluşturması. Bu davayı tamannamaa deyni, yardımını olacek gagauz dilini üürenmää integrir uurunda başka distiplinaların içindeliindä. Gagauz dili lääzım üürenilsin ölä, ki olsun nicä kullanmaa onu praktika işlerindä, yaşamanın herbir situaşiyasında. Gagauz dilini üürenärkän integrişr uurunda başka distiplinaların içindeliindä yıl-yıldan şkolacıların sözleri taa dolu, taa zengin leksika tarafından ilerleyecek , şkolacılar becereceklär açıklamaa bakışını serbest gagauz dilindä.

İntegraşiya (latin dilindän-baalantı) -o bir proşes, angısı ayırı payları birleştirer. Bilim adamnarın son araştırmaları (E. G. Pestaloşı, J.J. Russo, A. Disterveg, K.D. Uşinskiy) göstererlär, ani üretmāk-üürenmāk proşesi integrir uurunda ilerleder üürenicilerin komunikativ kompetenşiyasını. Yan Amos Kamenskiy nişannadı: ‘’ Hepsı, neyin arasında var sıkı baalantı, lääzım üürenilsin barabar.’’

İntegrir urokların faydalı

1. Söz zebillii genişlener. Dil kullanılır başka distiplinaların içindeliinda, real oluşlarda, diil sade gagauz dili uroklarda. Bu gerçekteşirer üürenicilerdä sözleşmāk sınaşmaklarını, uşaklar başléerlar kullanmaa gagauz dilini taa serbest. Eni termineri üürenmāk, onnarın maanalarını açıklamak -ilerleder şkolacılarında aazdan sözü.

2. Kritikali düşünmeyi oluşturér. İntegrir uroklar oluşturérler üürenicilerdä sınaşmakları yaraştırmaa, argumentlemää, getirmää çıkış.

3. Üürenicilerdä interes hem meraklık peydalanér üürenmää diştiplinayı başka dildä, bu takım genişlener bilgilär bilim uurunda.

4. Üürenicilerin dikatlıını çekmää hem yaratıcılık becermeklerini ilerletmää.

Üüredicilerin davası, kullanarkana gagauz dilini integrir uurunda başka distiplinaların içindeliindä, ustalı eklemää uroon içindeliini, metodları hem teknikaları, kantarlamak stratejyalarını, ki distiplinanın neetleri hem dil komtenşiyaları biri-birindän çekimni olsunar da üretmāk/üürenmāk /kantarlamak proşesindä oluştursunnar üürenicilerin komunikativ becermeklerini.

Metodika teklifleri üüredicilerä uygulamaa multilingvisma elementlerini nonlingvistik predmetlerdä.

Uzun zamana kalendar plannamasını kurarkan, esaba alma:

- ✓ Geçirmää ilkinki kantarlamak da üürenicilerin komunikativ kompetenşiyaların uurunu gagauz dilindä belli etmää;
- ✓ uzun zamana kalendar plannamasında herbir moduldä nişannamaa özel termineri gagauz dilindä;
- ✓ üretim işlerini doldurtmaa söz birimnerinnän, deyimnärän;
- ✓ yazmaa gagauz dilindä termineri audio araçlara;
- ✓ audio yazmakları herbir urokta studii dergisinä iliřtirmää.

Uroon kısa zamana didaktika plannamasını kurarkan, esaba alma:

- ✓ diil sade distiplinanın kompetenşiya birimnerini, ama nişannamaa dil uurunda neetleri;
- ✓ uygun ilgilemää didaktika stratejyalarını komunikativ çalışmasının speşifikasının(seslemäk, lafetmāk , yazmak, okumak);
- ✓ uroon içindeliini, sınışları uygulamaa da baalamaa komunikativ kompetenşiyalarınnan;
- ✓ sınışların davası - üüsek uura kaldırmama nica predmet kompetenşiyalarını öla da komunikativ.

Sonuçları kantarlamak:

- ✓ uroon süresinda üüredici kantarléér üürenicilerin predmet hem lingvistika kompetençiyalarını;
- ✓ kantarlamk kriteriyalarını doldurdér kriteriyalarlan üürenicilerin sözünü kantarlamaa;
- ✓ kurér izlemäk shemaları, neredä nişannéér üürenicilerin başarılarını sözleşmäk uurunda herbir modulün sonunda.
- ✓ testlemenin içindeliinä koyér soruşları, angılar dil kompetençiyalarını kantarléérler.

Üüredici gagauz dilini integrir formada götüreräk diil lingvistik distiplinalarlan predmetin içindeliini kullanér nicä bir kaynak dili üürenmää deyni. Üüredicilər kullanér interaktiv sınışları Learning.apps, kahoot, educaçie interactivă, world wall, ki taa efektif geçirmää urokları. Üürenicilər oyun formasında üürenerlär termineri, söz birimlerini. Başka didaktik strategiyaları, ilerledän üürenicilerin komunikativ kompetençiyalarını:

- **Soruş çözüümü-** uşaklar kabledelerlär kartoçkalrı soruşlarlan hem cuvaplarlan. Bir uşak okuyér soruşu, kalan üürenicilər aarérlar dooru cuvabı. Bu kolaylık ilerleder üürenicilerin dikathını, sözda lafların dooru söylenmesini.

- **İlerlet-** terminerin bir payı rus dilindä. Üürenicilerin davası devamnamaa termini gagauz dilindä. Çevirärkän termini, taa genişän analiz veriler lafin maanasına. Bu takım ilerleer kritikalı düşünmäk, genişlener uşaklarda söz zebillii.

- **Mikrofon** – soruşlar - rus dilindä, cevap - gagauz dilindä.

- **Blumun kubu-** Adla resimi! Yaraştır! Yazdır! Yap asoçiaçiya! Argumentlä! Paylaş!

Fizika terbiyetmesi uroonda üüredicilar uroon içindeliindä kulanérlar:

- ✓ Takımınarı gagauz dilindä: Başla! – Начинай!; Dur! – Стоп!; Sol tarafa! – Влево! ; Saa tarafa! – Вправо!; Kaç! – Беги! ;Atla! – Прыгай!.
 - ✓ Sınışların adını gagauz dilindä söyleerlär: Çömelmek – Приседание . Uzanmak – Растяжка. Top oyunu – Игра с мячом.
 - ✓ Özendirmäk sözleri hem destek lafları: Maşalla! – Молодец! İİ çalışérsın! – Хорошая работа! Devam et! – Продолжай!
- Gagauz dilini başka distiplinaların içindeliindä üüreneräk:
- ✓ Şkolacıların sözleri taa dolu, taa zengin leksika tarafından ilerleer, şkolacılar becererlär açıklamaa bakışını serbest gagauz dilindä.
 - ✓ Bilim uurunda lingvistika kompetençiyaları üüselér.
 - ✓ Uşaklar serbest açıklérlar fikirlerini iki dildä bu takım ilerleer kritikalı düşünmäk.
 - ✓ Gagauz dili üüredicilerin hem fizika terbiyetmesi üüredicilerin aarasında olér sıkı baalantı.
 - ✓ Multilingvizma üüretimi kurmér şartları, ki korumaa hem desteklemää dil, kultura paalılıklarını.

Bibliografiya:

1. CURRICULUM NAȚIONAL «GAGAUZ DİLİ HEM LİTERATURA» Clasele V-IX Chişinău, 2019

2. KURİKULUM TEHNOLOGİYA TERBIETMESİ. Distiplinanın özel kompetençiyaları.

3. Приложение № 1 к ПП №114/2023 СТРАТЕГИЯ РАЗВИТИЯ «ОБРАЗОВАНИЕ 2030»
Кодекс Республики Молдова об образовании № 152 от 17.07.2014

Гейдельбергский тренинг для родителей по содействию развития многоязычия «Многоязычие как шанс».

4. Пилотирование программ многоязычного образования: Методическое руководство / Авт.-сост. Марина Гурбо.

Varban S.S.
gagauz dili üredicisi
PK TL D.Mavrodi adına
YDK:371.3

Üreñicilerin araştırmak alışması- baş kompetenşiyaların oluşturmak kolaylı.

Üreñicilerin baş kompetençiyaları- koyulmuş daavaları kararlamaa becermk. Onnar gstererler bilgilerin, becermeklerin, sınaşmakların birliini, angıları kabledildi üreñmk proşesind hem var nic kullanılısınnar hızlı diişiln yaşamakta.

Üreñicilerin baş kompetençiyaları oluşturulsun deyni, şindiki şkolalarda alışmak şartları lazım kurulsun. Üretim organizatıyasında bu sayılr nic en önemni bir aspekt.

Baş kompetenşiyaların nişannarı:

- universal kolaylıklar, tertiplr (alınnar, metodlar), angıları kullanılr neetleri tamannamaa deyni;
- vererler kolaylık başarılı olmaa trl problem situaşiyalarında.

Üreñicilerin baş kompetenşiyalarını var nic oluşturmaa araştırmak alışmasını da kullanarak. Araştırmak alışması bnk gnd bakılr nic bir gr inovářiya üretim teknolojıyası.

Üreñmk neetlerindn hem daaavalarındaa kaar, bnk üretim koyr üreñicilerin önn o daa-
vaları da, angıları geliştirerler hem oluşturrlar araştırmak alışmasının sınaşmaklarını.

Araştırmak alışmasının sınaşmakları:

- ilerletm fikir alışmasını, becermeyi kritikayca kabletm informaçıyayı da kendi ıkışını yap-
maa, kabledilmiş bilgileri trl situaşiyalarda kullanmaa;
- becerm bulmaa hem kendibaşına kullanmaa informaçıyayı publikaşıyalardan, internettn, ar-
gumentli ıkışları yapmaa.

En bk zorluk üreñiciler deyni- kendibaşına informaçıyayı, bilgileri araştırmaa. Onun iin aa-
raştırmak alışmasının organizatıyası sayılr nic bir önemni řart üreñmk proşesin efektifliind. Haliz
araştırmak alışmasının proşesind geliştiriler **baş kompetenşiyalar:**

- paalı-maanalı kompetenşıyası;
- genel-kulturalı;
- üreñmk-bilgi edenmk;
- informaşion-komunikatıv;
- soşial-alışmak;
- kişilik kompetenşıyası- kendini tamannamak, kämilleřtirmk.

Araştırmak zaameti iin pek önemni üreñicilerin olsun diil sade üreñmk sınaşmakları, ama kre-
ativlii d. Onun iin araştırmak alışması- o bir kaavi geliştirmk instrumenti.

Herbir uşaa tabıattan verili kolaylık bilgi edenm hem araştırmak alışmasının iilenm. Ama
onnarı lazım ölä doorutmaa, ki becermekler hem sınaşmaklar ilerlesinnr. Araştırmak alışması l-
zım olsun nic terbiitmk, ilerletmk hem üretim kolaylı. Sonuta üreñiciler kabledelerler böl önemni
becermekleri:

- informaçıyayı bulmaa becermk;
- materialı kendibaşına üreñmk;
- analiz yapmaa hem yaraştırmaa becermk;
- problemayı düzm hem aıklamaa becermk;
- alışmayı önderlem, kendi-kendini kontrol etm hem notalamaa.

Bn isteerim sizinnn paylaşmaa, örnekk gibi gsterm nic bizim lişeyd gider araştırmak işi.

Dekabrinin onaltısında 2022 yılda lişeyd aıldı etnografıya muzeyi. Bu işin baş neeti- sevdıyı hal-
kım istorıyasına, kulturasına, adetlerin terbiitm.

İdeya amaa muzeyi oktan vardı bizim fikirimizd. Ama bu diil bir kişinin işi. Lazımdı üreñici-
lerin yardımı. Bildirildi hepsi uşaklara, ani muzeyin kurulması iin lazım evelki material. Üreñiciler

havezlän katıldılar bu işä. Kısa vakıtta (bir ayın içindä) toplandı çok türlü eksponat: karı hem adam rubaları, doroşka, ramka, perdä, çanak, çölmek, susak, ikona, sofrä, ütü, sandık, kilim, pala, eski patret hem çok başka da işlär. Her gün üürenicilär bişey-bişey getirärdilär kendi dädularından, babularından, hısımnanından, komuşularından. Üürenip onnardan eski işlerin istoriyasını, büyük meraklan hem hoduluklan annadardılar şkolada.

Te nicä bir eksponatın istoriyasını (kilimin patreti) aaraştırdı 8-inci klasın üüreniciykası. O aldı intervyukendi babusundan Topal Anna İvanovnadan.

(İntervyu.Video)

Muzeyi kurmaa yardım etti şkola işçileri dä, üüredicilär dä.

(İntervyu.Video)

Muzeyin açılmasından sora herbir klasa deyni ekskursiya yapıldı. Hazırladı hem götürdü onnari lişey klasından üüreniciyka. O annattı, ani muzey pay olêr 3 bölümä.

İlk bölüm- kufnä.

Kufnedä var soba, yanında- pat, neredä dinnenärdi bütün aylä, üklük. Köşedä- ikona kandillän. Erdä- sofrä, angısının dolayında aylä oturardı imää. Manikendä- gagauz karıların giyimi.

İkinci bölüm-büük baş, evin en gözäl eri.

Burada krivat yorgannarlan, döşeklärlän, yastıklarlan, karıların el işleri, sandık üklüklän, masa, angısına buyur edärdilär musaafirleri, evelki dolap, erdä- kırma kilim.

*Üçüncü bölüm*dä var nicä görmää türlü evelki eksponatları: ramkalar, küplär, taliga tekerleklerin tertipleri, makaz koyunnarı kırkmaa deyni, eski çemodannar, adam rubaları, eski patretlär.

Maasuz muzey için 12-ci klasın üürenicisi yaptı gagauz evin maketini.

Muzeyin paalılı onda, ani evelki atmosfera verer kolaylık geçirmää gözäl yortuları, gagauz dili hem literature uroklarını, karşılamaa lişeyin paalı musaafirlerini.

Üürenicilär muzeydä gösterdilär evelki dernää, angısında vardı halk türküleri dä, maanelär dä, oyunlar da.

Bän sayêrın, ani aaraştırmak çalışması yardım eder yaratıcılık kişiliini oluşturmaa, üürenicilerin aktivliini geliştirmää, halkın istoriyasına, kulturasına, adetlerinä, ana dilinä meraklandırmaa.

Elena Kiosä

Çeşmäküü teoretik lişeyi

Üüsek didaktika uurunda Gagauz dili hem literaturu/

İKTGN üüredicisi, magistr

УДК:371.3

GAGAUZ DİLİ HEM LİTERATURA UROKLARINDA AARAŞTIRMA-İZLEMÄ İŞİN ÖNEMNİİ

Şkola- o üüretim hem terbiyetmäk sistemnerin merkezi, neredä uşaan hem üüretmäk proşesi, hem dä soşial terbiyetmesi gerçekteştiriler: cümnä paalılıkları, vatandaşlık annamaları oluşturulêr, insannarlan sözleşmenin kuralları hem kolaylıkları belliediler. Şkolanın önündä durêr büük bir daava- büütmää hem hazırlamaa cümneyä üürenik, hertarafça geliştirilmiş hem üüsek kulturalı insannarı, angıları yaşayabileceklär hem işleyebileceklär çokdilli hem polikulturalı ortamda, seveceklär hem hatır güdeceklär nicä kendi halkının, olä dä başka komuşu halkların kulturalınsına hem dilinä. Üüsek uurda kulturalı, namuzlu hem hesaplı insan-o ölä insan, kim paaya koyêr, koruyêr, evlad boydan-boya dedelerdän kalma ariflii, bilgileri brakêr, hem o insan, angısı başka halkların kulturalınsını da hep ölä sayêr, nicä kendinin.

Akıllı, üürenik, kulturalı, namuzlu, cömert, acızgan, lafçı insan terbiyedilmesindä ön er kaplêr ÜÜRE-DİCİ. Ki büütmää hem terbiyetmäk butakım insanı, läüzüm pek derindän üürenmäk kendi ana dilini, kendi halkının kulturalınsını hem adetlerini; bilmää yazıcıları, onnarın yaratmalarını. Uşak, sevärsä kendi ana dilini, bilärsä kendi halkının istoriyasını, kulturalınsını, adetlerini, sevecek hem sayacak başka halkları da, onnarın dilini dä, adetlerini dä. Bu üzerä, üüredici kendi çalışmasında läüzüm türlü üüretim kolaylıklarını hem araçlarını kullansın. Sıradan hem klastan dış uroklarda kullanılan metodların hem formaların biri- aaraştırmak, izlemäk işi. Benimcesinä, aaraştırmak-izlemäk işi- o üürenicinin kimniini oluşturmakta önemni bir pay. Üüretim-terbiyetmäk proşesinin baş neeti- bilgi verän: üüretmäk uşakları kendibaşına üürenmäk, aaraştırıp-bilgi kazanmaa hem üüretim proşesindä kendi kimniini oluşturmaa. Aaraştırma çalışması en çok yardımcı olêr:

- 1) üürenilän distiplinaya-Gagauz dilinä- meraklı derinnetmäk, havezlendirmää;
- 2) yaratıcı, kreativ düşünän, hertarafça olgun, kritikali düşünän kişiyi oluşturmaa;
- 3) komunikativ becermeklerini geliştirmää;
- 4) girişimcili, insannaa doorudulu kişilik kalitelerini oluşturmaa;
- 5) becermäk kendibaşına karar vermää;
- 6) üüretim derinninä dalmaa.

Aaraştırma iş yardım eder uşaa annamaa kendi çalışmanın önemniini, üüreder koymaa kendinä konkret neetleri, daavaları hem bulmaa onnarın çözümlerindä en uygun yolları. Butakım iş alıştırêr üürenicileri bilim uurunda çalışmaa hem kurmaa kendi işini. Onnar üürenerlär izlemäk metodikalarından işlemää, läüzümünü materialı dooru toplamaa, analiz ona yapmaa, sora da sonuçlara görä çıkış yapmaa.

Üüretim aaraştırması, üürederäk üürenicileri bilgi kabletmää deyni türlü yollara, debreştirer kendibaşına oluşturulmaya, kendi-kendini toparlamaya, kendi-kendini kantarlamaya. Bunnar hepsi zamandaj yaşamakta insanın öz kaliteleriydir. Bilim-aaraştırma iş üürenicilerdä çalışmakta hem sözleşmekte soşial görgüyü geliştirir. Bilim – izlemäk çalışması üüredicinin ustalını üüsek uura kaldırêr.

Benimcesinä, üüretim aaraştırması ana dilini üüretmekte faydalı olêr diil sade uşaan yaratmalı işlerdä aktiv çalışmasına, ama yardım eder üürenicilerä bilgi kabletmää deyni dooru yolu bulmaa hem üüretmekte kişili geliştirmää; aaraştırmak işi yardım eder üürenicinin öz kimniini, halkın bir parçası annamasını, millletin, cümnenin önündä, ana dilinin korumasında sorumlunu oluşturmaa. Aaraştırmak işi üürenicilerin sözünü ilerleder, laf zebilliini genişleder; terbiyeder hem yaşamaya yaratıcı insan hazırlêr. Taa aaraştırma işi üüreder saymaa hem sevmää ana dilini-gagauz dilini, kâr şindiki vakıta, açan gagauz dili bulunêr kayıplık yolunda, görmää dilin güzelliini hem özelliini. Butakım çalışmada üüreniciler üürenerlär dalmaa literaturu yaratmaların derinninä, izlemää artistik kolaylıkların kullanılmasını, uydurmaa hem kritika düşünmelerini oluşturmaa.

Bilim-aaraştırma proekt işlerinnän üürenicilerinnän zanaatlanêrım artık birkaç yıl. Uroklarda, aaraştırma elementlerini kullanıp, çalışêrım üürenicilerimi kendibaşına dili üürenmäk alıştırmaa, yaratıcı düşgütmelerini uyandırmaa, ki komunikativ becermekleri olsun taa uygun hem olgun. Savaşêrım terbiyetmäk çalışkan, kritikali hem derin düşünän cannarı.

Ggauz dili hem literaturu uroklarında aaraştırma elementlerinnän çeşitli sınışlar ana dilini taa derindän üürenmäk havezlendirerlär. Üüretim aaraştırmaları «taazelederlär» dersleri, meraklandırêrlar uşakları.

Ama, ana dilini üürenmeyä üürenicilerdä yaratıcı yaklaşım oluşturmaa deyni, sade uroklar az, kâr büük klaslarda taa da pek. Bu üzerä üürenicilerinnän klastan dış zamanda zanaatlanêrız aaraştırma proektlerän, Bilim-praktika konferenşiyalarda pay almaa deyni. Kısadan duruklanacam üürenicilerimin

araştırma proektlerindä, hazırlanmış bilim-praktika konferençiyasına «Aaraştırmak. İzlemäk. Açıklamak». Onnarın bu işleri taa bir kerä inandırêrlar açıklamayı, ani «Ana dili, olur üürenilsin hem korusun araştırmak çalışmaylan zanaatlanarkan». Kendi izlemeklerimizdä bakêrız gagauz yazıcıların yaratmalarında «Yol» hem «Su» lafların süretlerini, onnarın maanalarını. Deyelim, işleyärkän temaylan «Gagauz yazıcıların, peetçilerin yaratmalarında Yolun süreti» (gagauz literaturasında Yol teması izlenilmedik. Eveldän taa Yol kaplêr hem çeker insanı eni kolaylıklarlan, taazä duygularlan, meraklı diişilmeklêrlän) **ilkin** vererim individual iş: herkezi açıklasın kendiyesinä, nicä annêr lafı «yol», ama işlär hepsi lâazım olsun kreatif(yaratma, resim, googl-formada test). **Sora** teklif ederim izlemää gagauz yazıcıların yaratmalarında bu soruşları:

- **Yol süretin simvolika funkçiyasını.** Araştırıp, üürenicilär açıklêrlar kendilerinä, ani Yol-o **evelki süret-nışan**, angısının ötmesi pek geniş hem çeşitli. Taa sık yolun süreti yaratmada annaşılêr, kablediler nicä personajın, halkın yada bütün devletin yaşamak yolu. Sözdä, dildä «Yaşamak yolu»-o bir metafora, angısını kendi yaratmalarında gagauz klasiklerin çooyu kullanêr: Dmitriy Kara Çoban, Gavril Gaydarcı, Nikolay Baboglu, Kostı Vasilioglu. Yol taa sayılêr **nicä bir işlem**, araştırmak, denemäk, enilenmäk. Dmitriy Kara Çobanın annatmasında «Yolda karı» yol gösterer XX asirin çeketmesindä karıların hem hepsi gagauzların zor yaşamasını. Gavril Gaydarcı şiirindä «Çatırık yolda» kullanêr yolu, ki göstermää lirika geroyun naturaylan garmoniyda bulunmasını, birleşmesini. „Çatırık yolda” şiirindä G. Gaydarcı büyük sevgiyilän yazêr kendi ana küüyü için. «Çatırıkta» olêr eceli kararlayan buluşmaklar. Literaturada çatırık baalı «Yol» temasınan da genä süret-metafora personajların ecelini diıştirmäk simvolu sayılêr. Sonunda genç araştırmacılar gellerlär çıkışa, ani literaturada **Yol –o nışan, simvol**, onuştan herkezi yazıcılar, okuyucular annêrlar hem kabledelerlär onu kendiyesinä, açarak bu süretin eni benizlerini.

- **Yol-o süretin maana-kompozitiya rolu.** İzleyeräk Kostı Vasilioglunun şiirlerini, üürenicilär denêrlär, ani o çalışêr kaplamaa yaşamayı bütündän. Avtora deyni yok ufak-tefek problemalar. Yolu kendi yaratıcılında avtor gösterer nicä bir «güdücü». «Yollar» şiirdä herbir adamı, sansın, büüleyip, çaarêrlar hem götürêrlär uzaklara. Bölä izlemeklerdän sora gellerlär çıkışa: **Yol-** o hepsi yazıcılar boylarınan kullanılma süret. Duuması onun derin evellerdän- folklorndan, taa sora da ilerlener XX-XXI asırlardä yazıcıların yaratmalarında, büünkü gün dä unudulmêr.

Butakım işlär derindegilerlär üürenicilerin literaturada bilgileri, üüredêrlär görmää, duymaa dilin zebilliini, açıklamaa hem inandırmaa kendi bakışını.

Meraklı geldi işlemää ikinci proektlän «Nikolay Baboglunun lirika yaratmaların süjet kurumunda Suyun süreti». Araştırdık da bölä sonuçlara geldik:

1. **Su –o yaşamak.** Literatura –yaşamının görüntüsü. Yok nasıl bir-iki sayfada diil araştırmaa, ama sıralamaa da hepsi yaratmaları, neredä cannandırılêr, anılêr, uydurulêr türlü durumlarda **su**. Deneyelim, sade dokunmaa bu ayozlu literatura süretinä.

2. **Su - o nışan.** Taa evelki deyimnerdä suyun süreti nışannêr dolaşık yoldan aylanmayı, gösterer sınırsız kuvedi. Kural gibi, herbir folklor janrasında su-o gerçektän hem büülü dünneleri ayıran bir iki önnü ayna. Suyun nışannı gösterili miflerdä, angılarında göllär ayrêrlar dirileri ölülerdän. Fena kuvettän dä kurtulmaa deyni, lâazım suylan serpmää yada su içinä atmaa.

3. **Su-o göz yaşı.** «Su» lafin etimologiyası kesnik belli edilmiş diil. O peydalandı taa derin evellerdä, da o zamannardan herbir «diri» sulu iş «Su» deerlär, nesiz yok nasıl ne insan, ne dä tabiat yaşasın. Su-o ömür baaşlayan natura kuvedi. Su var nasıl diışsin, aksın, haberi korusun, demäk, aklında tutsun. O diil sade nesä ii hem faydalı insana deyni, ama taa yaşamının özü dä (çeketmesi, sızıntısı). «Göktän dilim! Gözäl dilim! Dolgun, duruk senin selin!» (M.Mercanka) Özelliklär çizgilener sade insana uyan, yakışan su- «Göz yaşsı...» Neylän sade onnar uydurulmêrlar: yaamurlan, saçak damnalarınan, çiiylän («Çiili gözlän kapuda, Can, canımsın, öz anal!» (N.Babaoglu «Anama»; «...ihtiarın gözlerindä yaşlar peydalandılar...») (G.Gaydarcı: «İki ool»); nasıl da onnarı peetçilär adlamasalar, hep okadar bu «*tuzlu su*» insannarın kahr hem acı nışanı kalacek.

Hepsi bu işlerin sonuçları (emişleri) oldu **bukletlär; googl formada testlär hem Elektron kiyadı. Buklet** olur kullanılsın üürenicilêrlän hem üüredicilêrlän üüretim kurumlarında, bibliotekalarda, ki gagauz okuyucusunu meraklandırmaa deyni. **Googl formada testlär** üüredêrlär dooru cuvap etmää, kritikali, logikayca dooru düşünmää da çıkış yapmaa, eni tehnologiyalar aşırısı ana dilini üürenmää. **Elektron (interaktiv)kiyadı** (StoryJumper-servis) -universal bir produkt, angısını var nasıl yaratsın nicä üüredicilär, olä üürenicilär dä; okusun ana-bobalar, hepsi ana dilindä okumaa sevensêr.

Sonunda isteerim çizgilemää, ani bän inkâr etmeerim başka üüretmäk metodlarını, ama zamandaş şkolanın üüretmäk proçesindä üüredici araştırmak işini (proektleri) mutlak lâazım kullansın.

Elena Nikolaevna Kiosä
Çeşmäküü teoretik lişeyi
Üüsek didaktika uurunda
Gagauz dili hem
literatura/
IKTGN üüredicisi, magistr
УДК: 39.391

İstoriya sayfaları. «Dedelerin zaametinnän diişildi Bucak»

Klas: 7

Disiplina: GHİKT

Modul: Gagauzların Bucakta Vatannık edinmesi.

Uroon tipi: eni *bilgileri vermäk uroo*;

Uroon neetleri:

1. Gagauzların istoriyasınnan derindän tanışmaa.

2. Millet fikirini hem söz becermeklerini ilerletmää.

3. Gagauz hem moldovan halkların küü istoriyası hem tarafi için, devletin tradişiyaları hem adetleri için belliedili bilgilerini kabletmää.

Didaktika strategiyalari:

formalar: frontal, individual işi, grupalarda;

metodlar hem çalınnar: soruş-cuvap konuşması, diskusiya, yazılı sınış.

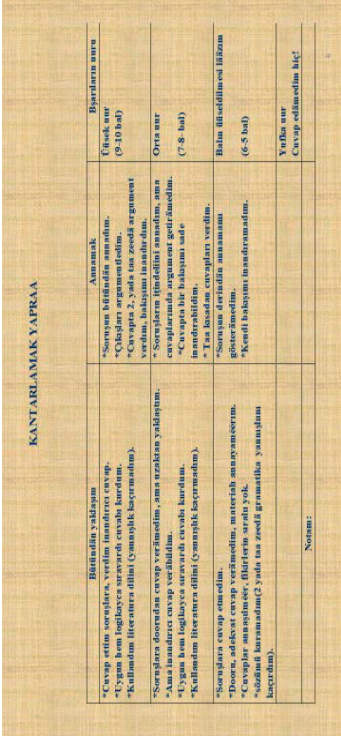
araçlar: tafta, yazal, yazmak tefteri, prezentaşiya, elektro kiyadı

Kantarlamak strategiyalari: kendini kantarlamak, biri-birini kantarlamak, üüredicinin kantarlaması.

Bibliografiya:

1. *GHİKT* –da üürenmäk kiyadı.

2. *İnternet resurslar.*

<i>Uroon etapları</i>	<i>Üreducinin/üürenicilerin çalışması</i>	<i>Vakıt</i>	<i>Kantarlamak strategiyaları</i>	<i>Didaktika strategiyaları</i>
<p>I. Dikatin çekilmesi</p> <p>II. Uroon neetlerinnän tanışmak</p>	<p>Zaman hayır olsun! Hoş geldiniz, paalü üürenicilär, saygılı musaafiriar!</p> <p>-Masal gibi gelir, ama masal diildir...</p> <p>Yok istoriya halksız, halk ta istoriyasız...</p> <p>-Neçin bän çekettim bizim uroomuzu bu videodan? Bu laflardan?</p> <p>-Neyi gördünüz? Kimi?</p> <p>-Neyi işittiniz?</p> <p>Uroon neetleri:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Gagauzların istoriyasının derindän tanışmaa. 2. Millet fikirini hem söz becermelerini ilerletmää. 3. Gagauz hem moldovan halkların küü istoriyası hem tarafı için, devletin traditiyaları hem adetleri için bellidili bilgilerini kabletmää. <p><i>Kantarlamak yapraannan tanışmak.</i></p> 	<p>1-2 min.</p> <p>1 min</p> <p>1 min</p>	<p>Üreducinin kantarlaması</p>	<p>Tehnika «3 NE»</p> <p>Soruş-cuvap konuşması</p> <p>Üreducinin sözü</p> <p>Üürenicilerin sözü</p>

<p>III. Üretilenlerin bilgilerini öğrenmiş temaya göre aktual etmek/eniletmek</p>	<p>Uroon epigrafi: İstoriya — yaptıklarımızın altın sızıntısıdır, geçmişlerin marturuydur, şindikilerin örnekleri hem üredicisidir, geleceğin koruntusuydur. Bu vakıt İndividual iş(laflardan teksti toplamaa) Laf buludu</p> <p>I b.-BİZİM DEDELERİMİZ BALKANNARDA *Kuraklık sebebinä hak-oguzlar – gagauzlar 1064-cü yıllarda geçerler Balkannara, erleşip burada, katêlar orada yaşamaa. *Düzerlêr Dobruca devletini, merkez kasabası olêr Karvuna-Kavarna. Devletin padişahı olêr hristian arhont Balık (1320-1347 yy.). *1357-ci yılda Baliin kardaşı Arhont Dobrotița kableder Knâz titulunu. O olêr çok başarılı bir önderci – despot. *1385-ci yılda Arhont Dobrotița geçiner. Zaabitlik kuvedi geçer onun ooluna İvanka Dobrotițaya-Dobriçoğluya. İvanka – büyük hem kaavi bir gospodarmış, islää tanınan büyük Dobrotițanın oolu. II gr.-OSMANNILARININ PERİODU Osman kanonnarı pek kötüymüşlêr, asker politika aktıyaları kaplamışlar bütün XV-inci asiri. 1399-cu yılda Dobruca despotluu daalêr. *1402-ci yılda Kaliakra kasabasını alêrlar Genuyaylan. *1404-cü yılda Dobrucaı kapêr Valahiya voevodası Mirça I *1417-ci yılda Mirça I-ci çıkêr Dobrucadan da Dobruca despotluu geçer Osmannı devletin kuvedi altına, çünkü Osman askerlii pek kaaviymiş. *1420-ci yılda Osmannılar alêr Kaliakra kasabasını, kaleleri, çok erlêr kaplêr. Dobruca devletinin toprakları katlêr Osman imperiyasına. Dobruca hem Kırım arasında yollar bütünnä geçer Osmannı devletin elinâ.</p>	<p>2 min 3min</p>	<p>Üretilenin kantarlaması Biri-birini kantarlamak Biri-birini kantarlamak Üretilenin kantarlaması</p>	<p>Metod“Laf buludu“ «3 önemni haber» İş Gruplarda</p>
<p>Ev iş kontrol etmesi Üretilmiş teoriya materialına analiz-sintez yapmak</p>	<p>a) produktiv uurunda,</p>	<p>7-8 min</p>		

<p>Üretilmiş kararlanmak metodlarına analiz-sintez yapmak:</p> <p>ä) başka razgelişlere geçirmäklär;</p> <p>b) yaradıcılık uurunda</p>	<p>*XVIII asirin çeketmesindä gagauzlar, Bulgariyanın poyraz-günduusu tarafını brakıp, geçerläär Bucak kırlarına, neredä bütünnän-bütün yaşêêrlar toplu, birliktä, var kendi dili, dini, kulturası. Halk korudu kendiliini.</p> <p>III gr. GAGAUZLARIN BUCAA GEÇMESİ: SEBEPLÄR HEM DÖNEMNÄR</p> <p>1. XVIII asirin çeketmesindä, Osman döneminä, Balkannarda gagauzların yaşaması bozulêr. Çiftçilär kalêrlar zor ekonomika baskısı altında, çünkü peydalanêr bu erlerdä zenginnär, boyarlar; onnar gagauz çiftçilerini işlettirerlär kendi topraklarında.</p> <p>2. Osmanların soşial baskısı, pravoslav-hristian dinindä gagauzları koolamaklar, zectlemeklär taa da zorladêrlar onnann yaşamasını.</p>	<p>Kendini kantarlamak</p> <p>Üreducinin kantarlaması</p> <p>Üreducinin kantarlaması</p> <p>Biri-birini kantarlamak</p>	<p>Individual iş</p>
	<p>3.GAGAUZLARIN BUCAA GEÇMESİ: İlk büyük dönem: 1787-1791-ci yıllarda. Bu dönemde gagauz emigremleri İtaliya, Ender, Avusturya, Prusya, Polonya, Rusiya, Osmanlı ve Moldova bölgelerine topraklarında. Erleşerläär taa hem dersinin boylarında kolay ösüm sulannan boyonnann hem çiftçilik sanaatını kullanmaa. Bu dönemdä geçer 1000 ayedän zeedä gagauz, sayı 5000 kişi. Bu öler Rus-Türk cengindä 1787-1791 yy. Bu sayıya girer o gagauzlar da, anı geçmişläär taa İleri.</p> <p>3.GAGAUZLARIN BUCAA GEÇMESİ: İkinci büyük dönem: 1819-1857-inci yıllarda. Bu dönemdä geçer 1600 ayä, 9000 bin kişi. Gagauzların birabär geçmiş birbağ bulğar ayırlı da, ana onnar erleşerläär ayırı gagauzlarını Butülü peydalanêr Kırım-Bağlıbükünü, neredä yaşêr köyün bir tarafında gagauzlar, öbür tarafında – buğarlar. 1859 yılda peydalanêr büm dâ küyümüz ÇŞA440UL.</p> <p>3.GAGAUZLARIN BUCAA GEÇMESİ: Üçüncü büyük dönem: 1859-1917 yıllarda. 1819-uncu yıldan özge gielêr kuvedä anı erleşerläär gagauzların hem bulğartların barabar Bucaa geçmeleri için, anğırlar baalı kırım ayırı 29-da 1819-uncu yılda öken kanonnan, açan herbir ayılevä veriler 60 desêtina toprak o neelân, anı sora kalın uşaklarına hem unukalanna da.</p>	<p>5min</p> <p>5min</p>	<p>5min</p>
	<p>Gruplarda hem individual işleri üreducilär cuvap ederläär.</p> <p>-Nereyi dedelerimiz geçmişläär?</p> <p>- Gagauzlar, kalkınıp Balkannardan, brakıp kendi ilk Vatannı, geçerläär Tuna-deresinin sol tarafına da erleşerläär Bucak kırlarının boş erlerine, Rusiya topraklarına.</p> <p>Çıkış.</p> <p>Bucak – bizim ana tarafımız. O bulunêr Moldovanın üülen tarafında, Gagauziyada – Komrat, Çadır, Valkaneş dolaylarında. Pek paalı hem sevgili bu erläär gagauzlara. Bu erlerä gagauzlar geçmişläär üçüz yıl geeri. Balkan yarı – adasından buyanı çekilip, Kara denizin boylarından – Varna, Kavarna, Balçık taraflarından. XVIII asirin bitkisindä – XIX asirin çeketmesindä gagauzlar, Balkannardan kalkındıktan sora, bulmuşlar kendi Vatannı Bucakta.</p> <p>Bucak – bizim en paalı erimiz. O – bizim duuma tarafımız. Burada biz duuduk,</p>	<p>5min</p>	

<p>Ev için verilmesi</p>	<p>Uroon epigrafına dönmäk: <i>İstoriya —yaptıklarımızın altın sızıntısıdır, geçmişlerin marturıyudur, şindikilerin örneklere hem üüredicisiydir, geleceğin koruntusıyudur.</i></p> <p>Evä iş: I b.-«Laf buludı» kolaylı bükü temaya görä yaratmaa.</p> <p>IIb.-Temaya: «Bükü Bucak» resim hazırlamaa.</p> <p>IIIb. – «Dedemä kiyat» yazmaa. 1. Angi problemayı açıklêr klip? 2. Var mı problemin çözüntüsü?</p> <p>https://savevideohd.ru/watch/B-Fo0ZLSMfs</p> <p>Refleksiya/ mesaj</p> 	<p>Imin</p> <p>5min</p>	<p>Üüredicinin kantarlaması</p>	<p>Metd-PROEKT</p> <p>Epigraflar iş</p>
<p>Refleksiya</p>	<p>Ana toprak hepsini yapabilir: var nasıl ekmeklän doyursun, sızıntıların serin suyunnan sulasin, kendi gözellinnän şaırsın. Ama...Sade kendini koruyamaz! İstoriyasını, kultasını, adelerini, dilini, dimini koruyamaz! Bu üzerä ana topraanı korumaa- herkezin borcu, kim iyer onun ekmeeni, iyer onun datlı serin suyunu, mayıl olêr hem siireder onun gözellini! Metinnik hem şükürlük hepsinä, kim Ana topraan önündä borcunu ürektän tamannêr! Sizi dâ, paalı üürenicilerim, bu ayozlu işlerä çaarêrim!</p>			<p>Dialog</p> <p>Üüredicinin sözü</p>

Marinova M.İ. 1-ci kat.
Publik kurumu
Avdarma teoretik lişeyi
D.Çelengirin adına.
УДК: 39.391

” Ganavar yortuları”

Data: noyabri ayı

Klas: 6-cı

Predmet: Gagauz Halkın İstoriyası, Kulturası hem Adetleri

Uroon teması: **Canavar yortuları**

Uroon soyu: Eni tema

Üürenicilär läázım becersin:

Okunmuş teksttä eni lafları, söyleyişin maanasını açıklamaa;

Eni lafları kullanmaa, leksikayı zenginnetmää;

Okunmuş tekstin temasını hem öz fikirini belli etmää.

Uroon operaşional neetleri:

-üüretmäk: - tekrarlamak bilgileri anguları baalı adetlärlän;

- tanıştırmak üürenicileri Topal Canavarlan.

-ilerletmäk: - ilerletmäk üürenicilerin becermeklerini sınışlara analizini yapmakta;

- ilerletmäk üürenicilerin logika fikirini, söz laflını, zenginnetmäk onu eni laflarlan;

- ilerletmäk becermeklerini gruplarda, birliktä işlemää.

-terbietmäk: - terbietmäk üürenicilerin bakışlarını ana dilin koruması için, adetleri unutmasınnar.

Uroon metodları: annadacı- ilüstraşiyalı, araştırmacı, operativ

Tedarlıklar:

Pover Point prezentaşiya;

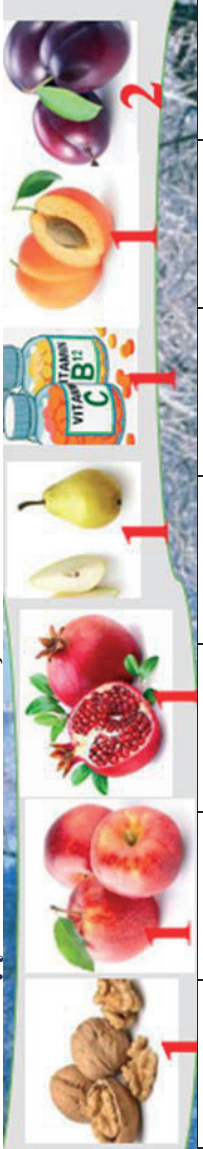

Kartoçkalar individual, grupa hem çiftlerdä çalışmak için;

Fotolar

Videolar

İnformaşiya: «Bunu bilärdin mi?».

Üüretmäk kiyadı «Gagauz Halkın İstoriyası, Kulturası hem Adetleri» 6-cı klas.

Etaplar hem subkompetenfi -yalar	İş çeşitleri	V a kıt	Kantar-lamak	Denemeler hem strategiya-lar
<p>1.Çaarı etapu Ürenicileri aktiv çalışmaya doortmak</p> <p>-söz temasını açıklamak</p> <p>2.Ev işini kontrol etmek</p> <p>Ürenicileri uroon neeflerinnan tanıştırmak</p> <p>3.Uroon temasınan işlemek</p> <p>Sözlerini aktive etmek Söyleşlän işlemek</p>	<p>-Zaman hayır olsun üreniciler! -Oturunuz.</p> <p>1.Aktualizaşıya momendi. Rebusu çözün.</p> <p>2. Eni tema: CANAVAR YORTULARI</p> <p>3. Evdeki işin kontrolü:</p> <p>Sininim laflar: Canavar-BOZ BEY, BOZ KUMİ, BOZ KURT, AAZ KITLENECÄÄ.</p> <p>İş kıyatlan: sayfa 58-60 Nezaman tutulér? Noyabrın 25-30</p> <p>YASAK: Dikmää, Örümää, Dokumaa, Kesmää. NECİN? Canavarlar zarar yapmasınnar!</p> <p>SÖLEYİŞLÄR! Pazl Toplamak. (İş çiftlän) Canavar koyun eti idiyänän o eri bir yıl dolaşarmış Kışı yabanılar imedilär. Korkutma canavarı koyun derisinnän. Sürüdän ayrılan koyunu canavar iyirmiş. Dadandı nicä yabanı koyunnara. Yabanın, ama koyun derisini giymiş. Yabanın yuvasında kemik aarama. Yabanıyı görmeyän taa çok baarér, nekadar görän.</p> <p>İŞ: YAZ SÖLEYİŞİ</p> <hr/> <hr/> <hr/> <hr/> <hr/> <hr/>	<p>2</p> <p>5</p> <p>3</p> <p>10</p> <p>5</p>	<p>Üredici esap aler hepsi mi hazır</p> <p>Ürenicileri n bilgilerini aktual etmek</p> <p>Urookta dikat olmak</p> <p>Açıkléerlar kendi cuvaplarını</p> <p>İş çiftlerdä</p> <p>Dooru yazsınnar</p>	<p>Metod «Rebus»</p> <p>Annamaa seslenmiş sözüün genel fikirini</p> <p>Uroon neeflerini ürenicilerä açık-lamaa</p> <p>Prezentatiya</p> <p>İş kıyattan</p>

<p>-tekstü kendibaşına soruş koymak;</p> <p>-kiyatlarlan «kısadan»- «derindän annatma»- tanışmak;</p>	<p>Yabancıyı ne kadar beslämä – o hep daaya bakêr. Yabancı çayırda yuvarlanêr – kuzu artık titirer. Yabancı daasız, nicä balık susuz. Yabancı on küü aktarêr, imää bulunca. Yabancı yavrusu da yabancı tabeetli. Yabancıyı kaçmak doyurêr.</p> <p>TOPAL CANAVAR- tutulêr, dekabrınin 4-dä. (Annatmayı sesläyin). SÖZLÜL: MAL-HAYVAN BELA-KÖTÜ İŞ METOD: «Sinkveyin» lafa CANAVAR 1 – 1 ADLIK (tema) 2 - 2 NIŞANNIK (öz fikiri) 3 - 3 İŞLİK (yazdırmaa temayı) 4 – 1 Cümläyän açıkla öz fikiri 5 – 1 ADLIK (asoñiaña ilk adlıklar)</p> <p>“Canavar yortularını”, gagauzlarda, sanavar kultunu araştırdılar: A.Manov V.A.Moşkov “Гагаузы Бендерского уезда”, 1903 K.Şorpil (çeh hem bolgar istorii),1933 M.P.Guboglu, iki statya Türk kongreslerindä, 1981 M.N.Guboglu “Человечность” E.N. Kvilinkova “Культ волка у гагаузов сквозь призму э символов” A.V.Şabaşov “Гагаузы: системы терминов родства и происхождение народа” M.V.Maruneviç “История гагаузского народа” D.E.Nikoglo “К вопросу о формировании этнических мифов и символов у гагаузов” V.I.Surf “Некоторые молдавско-гагаузские фольклорные взаимосвязи и параллели” P.A.Çebotar “Что воскликнул турецкий паша” T.Zanet “Gagauz, yortuları, adetleri, sıraları” S.S.Kuroglu “Личные имена у гагаузов” BUNU BILERSİN Mİ?</p>	<p>5</p> <p>5</p> <p>2</p> <p>2</p>	<p>Individual işi</p> <p>Kendi fikirlerini uygun açıklasınar</p> <p>Soruşa dooru cevap versinär</p> <p>Üreñicileri n dikatlını, ilerdä kabul edilmiş</p>	<p>-iş kartoçkaylan</p> <p>Metod:Sinkveyin</p> <p>Logika fikirini ilerletmek</p>
---	--	-------------------------------------	--	--

<p>-informatiyılan tanışmak</p> <p>Bilgilerini kaaviletmək, loğika fikirini hem komunikativ funktiyalarını ilerletmək</p> <p>3. Uroon çıkışı</p> <p>4. Notalamak</p> <p>5. Ev işi</p>	 <p>REFLEKSIYA:</p> <p>1.NE? –Bän bütün üürendim:</p> <p>2.NE? –Bän bütün annadım:</p> <p>3.NE? –Bän bütün çalıştım:</p> <p>NOTALAMAK: _____</p> <p>EVDEKİ İŞ:</p> <p>1. İş sayfa 61 Doldur tablişayı.</p> <table border="1" data-bbox="1048 1173 1241 1872"> <thead> <tr> <th>YORTU</th> <th>DATA</th> <th>ADETLÄR</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td></td> <td></td> <td></td> </tr> <tr> <td></td> <td></td> <td></td> </tr> </tbody> </table> <p>2. Resimnäyin bir epizod büünkü annatmalardan, legendalardan Canavar yortuları için.</p>	YORTU	DATA	ADETLÄR							<p>90-ncı yılların çeketmesindä gagauzlar düzdülär Gagauz Respublikasını, canavar simvolu gagauzların millet bayraan bir elementi oldu.</p> <p>Nicä bir girginnik simvolu, canavar er alër medalidä, adalı Gagauz Respublikasının 20-ci yıldönümünä.</p> 	<p>2</p> <p>2</p> <p>2</p>	<p>bilgileri kaviletmää</p> <p>İndividual işi</p>	<p>Bu meraklı</p> <p>Krosvord</p> <p>Metod «3 NE »</p>
YORTU	DATA	ADETLÄR												

Hazırladılar: gagauz dilindä, GİKA
 Üüredici Rotaru M.A. hem
 Molla G.B.-İstoriyaya üüredici
 Komrattakı gimnaziya-uşak başçası
 Suleyman Demirel adına

«Suleyman Demirelin duumasından üzüncü yıldönümü»

Uroon didaktika proekti

Klas: 8-9-uncu

Predmet: ‘Gagauz dili’, ‘İstoriya’ hem ‘Gagauzların istoriyası, kulturası hem adetleri’

Tema: «Suleyman Demirelin duumasından üzüncü yıldönümü»

Uroon tipi: Yortu – didaktika oyunu integrir formada

Subkompetençiyalar:

Üürenicilär läüzüm becersin:

- ✓ Kaavileştirmää istoriyadan bilgilerini datalar hem yortular için;
- ✓ aazdan informaçıyayı dooru annamaa;
- ✓ kendi gagauzluunu, halkın ruhunu, istoriyasını duyup, kabletmää;
- ✓ aazdan informaçıyayı, kendi fikirlerini açıklamaa, komunikativ neetlerinä hem daavalarına baalayarak;
- ✓ kendi düşünmeklerini, duygularını, fikirlerini aazdan hem yazılı formada (sözündä) açıklamaa;
- ✓ çokmilletli Moldova Respublikasının bir azası olarak kendilerini duymaa;
- ✓ gagauzların hem başka da halkların etiketini, moral normalarını bilmää;
- ✓ bizim dedelerimizin kulturasını, adetlerini bilmää, onnarı korumaa hem ilerletmää;
- ✓ kendi ana tarafının istoriyasını, devletin simvolikasını, kulturasını bilmää;
- ✓ üüsek uurda estetikalı hem intelektual kişilii terbiyetmää.

Söz (reçeptiv hem produktiv) uurunda:

- ✓ Tekstin bütünnüünü annamak;
- ✓ Komunikativ situaçıyalarda aktiv pay almak.
- ✓ Kendi argumentli cuvabını kantarlamaa.
- ✓ Terbiyetmätiket normalarını kullanmaa.

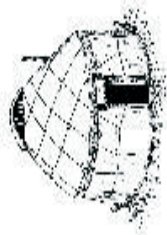

Didaktika strategiyalari: Metodlar hem tehnikalar: üüredicinin sözü, iş grupalarda, aaraştırmak, soruş-cuvar konuşması, individual iş, metod-didaktika oyunu «Своя игра»,

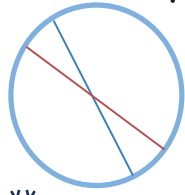

Didaktika materialı:

İnteraktiv tafta, prezentaçıya, kantarlamak listesi, çetelerin yazalları hem filaları.

Kullanılan literatúra: Üüretmäk kiyadı «Gagauzların istoriyası, kulturası hem adetleri» 5-9 klas «История румын и всеобщая история» 6-8 классы, «Gagauz kalendar adetleri» E.S.Soroçanu, internet resurs.

Modul Ballar	EVELKİ TÜRKLÄR	TÜRKLÄR	GAGAUZLAR	ADETLÄR	KIŞILÄR
5	<p>Bunu var nicä göre- lim çoyu türk halkların bayrakla- rında. Söläyin, ne bu?</p> 	<p>Bu köprü baalêr Aziyayı hem Evropayı. Neyin üstündän gezer köprü?</p> 	<p>Sizin önünüzde Andrey Galağan. Onu cezaladılar 1906 yılda bu oluş için. Söläyin, ne oldu bu yıl Komrat meydanında?</p> 	<p>Bu imeelii gagauzlar hem türk halkı hem yortuda, hem ölülerin adına pomana kaldı-rarkan iyerläär. Ruslar onu «guguş esabı» adladılar. Söläyin türkçä bu imeeliin adını.</p>	<p>Bu kişi yardımadı Gagauz Avtonom Teritorial Bölgesinin kurulmasına. O üç sıra burayı geldi. Gagauziyada iki üürenmäk kurumu taşıyêr onun adını. Kim o? Suleyman Demirel</p>
	Maavi gök rengi	Boğaz Körfezi/Bosfor	Komrat kalkıntısı	Sarma	

10	<p>Şindi onnar ayırı, ama onnar bir köktän hem bir ayleyâ girerlär. Bu diil predmet. Sölâyin, nesoy bu aylä?</p> <p><i>Türk dil aylesi</i></p>	<p>Bu kasaba bulunêr Bosforda. Onun adı urum dildän "στην Πόλι" [stim'boli], Maanası 'Kasabada' Sölâyin türkçä bu kasabanın adını.</p> <p><i>İstanbul</i></p>	<p>Bu evelki sevda türküyü gagauz uşaklar şindi şkolada çalêr, yabancılıкта da. Ama evel onu kurdu dedelerimiz «Cunguranın boyunda» da kahrılı avaylan, gücenik seslän çalar-dılar. Sölâyin türkçä bu anılmış türkünün adı-nı.</p> <p><i>'Oglan'</i></p>	<p>Bu gündä koyun sürüleri tirlalardan evâ gelârmişlär. Gagauzlarda güz zamanı çekeder bu yortudan. Sölâyin türkçä bu yortunun adını.</p> <p>Kasım</p> <p><i>Kasım</i></p>	 <p>İlk 'Evangelie' gagauz dilinâ çevirdi. Sora romun-gagauz sözlüü uşaklara deyni tipar-ladı. Kim o?</p> <p><i>Protoyerey Mihail Çakır</i></p>	Modul Ballar	EVELKİ TÜRKLÄR	TÜRKLÄR	GAGAUZLAR	ADETLÄR	KİŞİLÄR
15	 <p>Göçmennär ardına onu taşıyardılar; er-leştinyän – kurardılar bir küü. Bu evelki laf sayılêr sinonim lafa VATAN</p>	<p>Onnar Bizantiyayı «ufaladılar» da kendi-leri düzdülär imperiya. Kimdi</p> <p>onnar?</p>	<p>D.Kara-Çoban yazdı şiirindä: ‘‘Yukarı kirişä Bir makaz astılar Ool terzi olsun... Yıkandıı suyunu Laaleyâ döktülär Ool gözäl olsun’’. Neçin, ne neetlän gagauzlar küçük uşaa bunu yapêrlar?</p>	<p>Gagauzlarda bu adetä deerlär ‘pırliga/furliga’. Bu avşam sokakta toplanêr komuşular da ‘<i>pakla-nêrlar günahlardan, koolêrlar kötü ruh-lari</i>’. Sölâyin, nicä onnar ‘paklanêrlar’?</p>	<p>Bu evdä yaşardı o kişi, angısı 1990-dan 1994-cüyädän çalışardı Gagauz Respublikası ilerlesin deyni. Sölâyin, kim o?</p> 						

	<p>Yurtluk</p> <p>Gök oguz türklerin miflerinä görä bu personaj doyurdu da terbietti evelki Oguzu, angısından çekiler dokuz türk tamızlı (halkı). Angı personaj totem?</p> <p>Canavar/yabanı</p>	<p>Osmannar</p> <p>Türkeyada 3 sıra tükända işleyen türkler kapuları kitleler da giderler. Bu üzerä satıcılar isteerler kendilerin erinä rus, gagauz yada ukrain/başka hristian/koymaa. Neçin ölä?</p> <p>Musulmannar dua ederler – namaz</p>	<p>Zanaat, ustalık ayırsın</p> <p>Evelki gagauz evi iki payından kuruldı: büyük ev/baş/ ötänna, ama küçük içerdä yaşamak geçärdi. Söläyin, ne iş için tutardılar büyük ev/baş içersini?</p> <p>Musaafirlerü, yortulara, sıralar</p>	<p>Ateştän atlamak</p> <p>Piindir haftasının Pazar günü yortu sofrasına toplanêrlar yakın senseleler, sadıçlar. En büyük yaşta senselä yada sadıç alêr birâr yanar mum da herbirinä prost etsinnär yalva-rêr. Ne yapêrlar prost olarkan?</p> <p>Öperlär elini</p>	<p>Stepan Mihayloviç Topal- GR prezidenti</p> <p>Bu gagauz klasik çıkardı kinoya gagauz düün adetini. O denedi kendisini skulptor, resimci, yazıcı, peetçi. Kim o?</p> <p>Dimitri Kara-Çoban</p>
20	<p>EVELKİ TÜRKLER</p> <p>Göklarin en üüsek edinci katında bulunêr o, angısına dua edärdi çok evelki mongol hem türk halklar. Runi yazısında yazılı bölä.</p> 	<p>TÜRKLER</p> <p>Onnarı üüsek sayardılar, üüredärdiler yazmaa, okumaa Koranı, cenk etmää. Bu üzerä hristian halklardan toplardılar 'kan vergisi'. Annadin nesoy vergi hristian halklar</p>	<p>GAGAUZLAR</p> <p>Necin Kolada hem Hey-Hey yortularda gelän çocuklar keptarı tersinä giünerlär da keçi hem buha oynadêrlar?</p> 	<p>ADETLÄR</p> <p>H.</p> <p>K.</p> <p>Hristiannar bu günü 40 ayozları anêrlar. Bu 40 kişi can vermişlär hristian dini için.</p>	<p>KİŞİLÄR</p> <p>Bu Mustafa Kemal. Komratta Türk bibliotekanın yanında bu-lunêr ona anmak</p>
Modul					
Ballar					
25					

	<p>Kimä dua edärdi evelki türklär?</p> <p><i>Tengri</i></p>	<p>getirärdilär osmannara.</p> <p><i>Küçük yaşta uşakları</i></p>	<p><i>Çorbacıda gelän yıl bir sürü koyun, buha olsun</i></p>	<p>Ama en evelki vakıtlarda dedelär bu günü güneş durumun- dan annardılar sıcak vakıdın gelmesini kır işlerinä deyni. Söläyin, bu yortunun adını.</p> <p><i>Kırkmeçik</i></p>	<p>taşı. Bu kişi sayılär 'Türk devletin bobası'. Söläyin onun laabını?</p> <p><i>Atatürk</i></p>
--	--	---	--	--	---

Kioroglo M. P.
Gagauz dilindä hem literaturada
üüredicisi kategoriya II did.
PK gimnazıyası P. Kazmalnın adında
УДК: 398.33

“İlkyaz yortuları”.

Klastan dışarı meropriyatiya.

Subkompetençiyalar:

- Göstermää gagauz dilinin hem literaturanın gözeiliini.
- Tanıştırmaa üürenicileri gagauz halkın yortularınnan, adetlerinnän.
- İlerletmää üürenicilerin demekli sözünü, yaratıcılık becermeklerini, logika düşünmeklerini.
- Terbietmää üürenicilerde sevda ana dilindä, duuma erinä, halkına, halk adetlerinä, dedelerinä.
- Terbietmää üüsek moral kalitelerini: iilik, namuzluluk, hatır gütmäk, yalpaklık.
- Becermää gözäl annatmaa hem lafetmää ana dilindä, kendi sözünü zenginnetmää.

Didaktik materialları:

- Resim sergisi, prezentaçiya, video,yazal, tebeşir, eski giimnär, avadannıklar, teatru oyunu rollara görä.

Metodlar hem tehnikalar: üüredicinin sözü, ilüstratıyalı, annatama, aaraştırmak, soruş-cuwap konuşması, operativ.

-Zaman hayır olsun, sevgili üüreniciler, paalı musaafirlär!

-Büün meropriyatıyamızda bizi çok meraklı işär bekleer. Ama ilktän isteerim annamaa , nesoy keflän siz geldiniz bizim meropriyatıyamıza? Bankaların üstündä var smayliklär. Kaldırın o smaylii, nesoy sizin şindi kefiniz.

-Dönelim biri- birinä, gülelim, çünkü gülüş uzadêr yaşamamızı hem kaldırêr kefimizi.

Meropriyatıyanın neetleri:

- * Bilmää gagauz halkın adetlerini, istoriyasını da onnarı yaşamakta kullanmaa.
- *Becermää gözäl annatmaa hem lafetmää ana dilindä, kendi sözünü zenginnetmää.
- *Terbietmää sevgi, saygı eveldan kalma adetlerä, halkımızın kulturasına, merak hristian yortularına.

- Annamaa ne için büün lafedecez, çözelim te bu krosvordu.

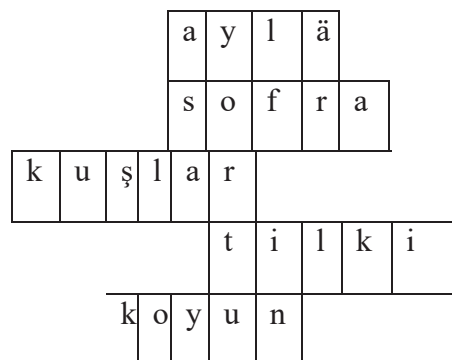
1.Mamu,baka, mali, dädu, uşak nicä biz deeriz bir laflan.(aylä)

2. Evelki zamandan masanın adı.(sofra)

3. Lafların sıralamasını bir laflan söläyin: kırlangaç, garga, bülbül.(kuşlar)

4.Yaban hayvanı, angısı sever imää taukları.(tilki)

5. Ev hayvanı, angısı verer yapaa (koyun)

-Ama angı yılın zamanın yortular için gidecek laf, çözelim bilmeyceyi.

-Ama angı yılın zamanın yortular için gidecek laf, çözelim bilmeyceyi.

Çözmää bilmeycii.

Kim eri eşilledi?

Kim çiçekleri verdi?

Neçin geldilər kuşlar,

Seslän doldular kırlar? (ilkyaz)

-Şindi sesläyin şiirleri ilkyaz için.

İlkyaz

Herersi çiçek,

Kuşçaazlar çalêr.

Yısdêr güneş,

Yamaca çaarêr.

İlkyaz geldi.

İlkyaz geldi dolaylara,

Döndü kuşlaryuvalara.

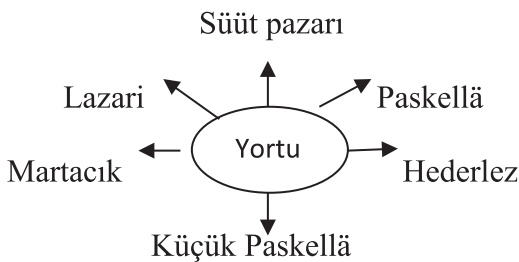
Doldu türküylän başçalar,

Eşellener yamaçlar.

-Şindi teklif ederim sizä bakmaa bir video. Ama olun dikat. Bakmaktan sora siz lääzim sölärsiniz ne olêr ilkyazın.

(eşil ot, kaar eriyer, çiçeklär açêrlar, aaçlarda çiçek peydalanêr)

-Nesoy ilkyaz yortuları siz bilersiniz?

-İlkyazın ilk yortusunun adı nesoy? Sesleyelim türküyü martacık için. Sesleyelim bir türküyü.

Türkü 'Martacık'.

-Mardın birindä gagauzlarda var bir adet. Bakalım onu.

İnştenirovka. Mardın birindä gagauzlar yapardılar bir adet sırasını, angısı biliner hem moldovannarda hem bulgarlarda- 'pirileri koolamak'. Taa gün kalkmadaan, dışarı çıkan ilk kişi urardı pençereyâ da deyârdi:

- **Mart, içeri!**
- **Pirelär dışarı!**
- **Mart, içeri!**
- **Bokluklar, kırlar, dışarı!**

- Çok türlü legendalar sölenir Martacık için. Sesleyelim iki legendayı.

Martacık- o suuk hem sıcak havaların arasında bir düüşmiş: sıcak işteer gelsin insana, suuk ta onu brakmêr. Ama bitki- bitkiyâ hep okadar sıcak enseer. Ozaman insan çıkarêr martacıkları da leleklerâ atêr, ki büüna- küçüünâ, kuşlara, hayvannara sıcak hem saalık-kısmet getirsinâr.

Martışorun legendası.(dergi 'Güneşçik',2008,№ 42,s.11)

- Paskellâyâ karşı bizim halkımız tutêr büyük orucu.
- Ama orucun bitki haftalarında var gözâl yortular, nicä **Lazari pazarı, Süüt pazarı.**

- **Lazari** yortusunda 7-8 yaşında kızçaazlar gezärmişlär evdän- evä, çalarmışlar lazari türküsü. Bakalım.

-

Türkü Lazari. İnştenirovka.

- **Süüt** pazarı bakılêr İsus Hristozun İerusalimä büyük girişi gününä. Bu gündä kliselerdä büyük slujbalar yapılêr. Gidiler süüt fişkannarınnan. Okuduktan sora, fişkannarı evä getirerlär da koyêrlar ikonanın ardına, ki bütün yıl aylä olsun saalıkı.

-Paskellä- bir büyük ayozlu yortu. Bu büyük gündä İsus Hristos ölümündän dirilmiş.Bu yortu için sesleyelim bir şiiri.

Şiirlär.

Hepsicii donaklı	-Hristos dirildi!
Hem üklü sepetlär.	- Akına dirildi!
Paskayı okutmaa	Bu yortu bizlerä
Kliseyâ gittilär.	Allahtan verildi.

-Bu yortuda var gözäl adetlär. Bakarak prezentaşiyaya, açıklayalım onnarı.

Oyunnar.

-Paskelledä var birkaç **oyun** uşaklara deyni. İsteersiniz mi oynamaa? s.526

- Paskella sofrasında kırmızı yımirtalarlan dokuşêrlar. Sayılêr, ani kimin yımirtası kırılmayacek-onun taa uzun ömürü olacek.

- Tukurlamaa yımirtayı. Kimin yımirtası taa uzaa tukurlanêr- o alêr kalan yımirtaları.

- Etiştik taa bir gözäl yortuya- Hederlez yortuya.

Annadêrlar üürenicilär.

‘**Hederlez**’- eveldän kalma bir halk yortusu ,hem o baalı hayvancılık işlerinnän, taa çok koyunculuklan. Hederlez- Paskellä gibi bir büyük yortu, neas zaman çobannar alêrlar çiftçilerdän koyunnarı otlayacaklara.

Bu – Ay Örgi günü , o düşer Hederlez ayın altısına. Örgi- enseyici-kaavi, girgin bir çocukmuş. Onu zeetlemişlär, ama atılmamış hristian dinindän.

Üüredici annadêr.

İnanılêr , ani Hederlezdä kırdan biraz ekin yolup evdä kuşlara verärseydin, ozaman tauklar hem başka kuşlar taa işlää yımirtlamaa başlayacaklar. Taa Hederlez günündä ikanarmışlar sabaa çiiyinnän gözlerini , üzünü, ellerini, ozaman onnar acımayacaklar. Çadır kasabasında at yarışları olêrlar. Hem orada var kamçıylan yarışmak. Kimin kamçısı taa sesli patladarsa, o da ensedi.

Refleksiya.

-Bizim meropriyatımız geldi sonuna. Bän isteerim, ani her zaman bizim Vatanımızda şılasın güneş hem halklar yaşasınlar dostça.

- Bizim güneşimiz kaldı şılaksız. Şindi sepettän çıkarêrsınız şılakları da yapıştırêrsınız güneşä. Da okuyêrsınız,ne yazılı şılakların üstündä.

Koltuklu T.S.
Ana dili kafedrası.
II didaktika kategoriyası
Petri Kazmalının adına gimnazyası
УДК: 81

«Ana dili-arifliin sızıntısı»

Klaslar- 3-9

Klastan dış işi(meropriyatiya)- «Ana dili-arifliin sızıntısı»

Neetlär:

✓Zenginnetmää üürenicilerin sözüni, dilini, bilgilerini gagauz literaturası için, istoriya sayfalarını araştıracak.

✓Terbietmää uşaklarda sevgi ana dilinä, kulturamıza, istoriyamıza, adetlerä, angısı yardım edecek onnara yaşamak yolunda.

✓Terbietmää üürenicilerdä hatır hem sevgi bizim Ana dilimizä, Bucaa, Moldovaya, onun yaşayannarına.

✓Terbietmää üürenicilerdä patriotik duygularını.

Didaktika materialları: prezentaşıya, resimnär, video, eski ev avadannıkları.

Maasuz musaafir: Gagauz yazıcısı, filolog, folklorcu -Pötr Afanasyeviç Çebotar

Kullanılan literatura:

S. S. Bulgar «История и культура гагаузов» Комрат- Кишинэу 2006

S.S. Bulgar «Ay Boba Mihail Çakir. Gagauzlar. İstoriya, adetlär, dil hem din.» Кишинэу 2007

Gagauziya Genel Kultura hem turizma Bakannı Gagauziya M.V. Maruneviç adına Bilim-araştırma merkezi «Gerb. Bayrak. Gimn.»

«Sabaa yıldızı» S.S. Bulgar 2006

1 götürücü: Zaman hayır olsun, saygılı musaafirlär, üüredicilär, üürenicilär! **Büün gimnzaiyamızda nişannêrız gimnazyamızın duvarlarında bakılêr gagauz halkın milli yortusunu-** ‘Ana dili yortusu, gagauz yazısının -67 –ci **yıldönümünü.**

2 götürücü: Teklif ederiz sizi gezintiyä, angısı geçecek Ana dilimizin sayfalarında, Moldovanın üülen noktasında – Gagauziyada. **1 min**

1 götürücü: **Hoş geldiniz yortumuza!** *Sevineriz görmäa sizi bizim yortumuzda!*

2 götürücü: Saygılı pay alannar, nicä duyursınız kendinizi, kefiniz nesoy?

Üürenicilerin cuvapları.

1 Üürenici: Bän kısmetliyim, ani duudum bu ayozlu erdä! (Kuyujuklu Margarita)

2 Üürenici: Bän şenim, ki büün käämil bir gün! (Kojokar Darya)

3 Üürenici : Bän sevinerim büünkü yortuya! (Meçikar İvan)

4 Üürenici: Kefimiz ii, büün gözäl hava! (Bejenari Anna)

5 Üürenici: Bän kısmetliyim,ani serbest gagauzların kıziyım! Mutluyum,ani korunmuş ana dilindä lafederim! (Vornikova Darya).

1 götürücü: Paalı üürenicilär, biz büün gezintiya düşecez ana dilimizin sayfalarında. Dikatlı olun , koyulacak sizä soruşlar. En aktiv , en üürenmiş üüreniciya herbir dooru cuvap için verilecek jitonnar, kim taa çok kazanacak jitonnarı , o da tarayacak. Kabledecek bir baaşış. **Sayılacak en bilgili üürenicimi! Başlayalm gezintiyi. İi uurlar bizä! 2 min.**

Şiir ‘Dilimiz’ (Annadêr üürenici)-Vornikova Polina.

Herbirin kendi dili,

Nicä su akêr.

İnsannarı tatlı dil,

Bireri toplêr.

Biz bu dillän-gagauz,

Hem da varız halk.

Gagauz gimni çalarkan,

Tez, dostum, sän kalk!

Kafanı sän tut üüsek,
Kendini –çetin!
Biz dili bilärkänä-
Herkerä metin. 1 min.

Gagauziyanın gimni. Çalêrız. 2 min.

I İlk sayfa «Ayozlu dilimiz»

2 götürücü: Bu dünneä var türlü dillär hem halklar. Bilersiniz mi nicä peydalanmışlar dünneä bu dillär hem halklar? Dönelim Bibliyanın sayfalarına.

Bibliyadan anılmış bir **oluş** var, neredän biz bileriz , ani evel insannar bir dildä **lafedärmişlär**. O zamannarda insannar **yaşarmışlar** birliktä, nicä bir gür dünnä halkı. Bir zaman **kararlamışlar** düzmää bir üüsek Vavilon Kalesini taa göklerä **kadar**, ki göstermää kendi kuvvetlerini hem girginniini Allahın önündä. Allaa **kızmış** bu işä, da yaratmış türlü dilleri bu dünneä. Vavilon Kalesi kalmış yarım. –**Gaydarjı İrina-1 min**

1 götürücü: Ki aramızda olsun usluluk hem annaşmak, läüzüm hatır gösterelim herbir halka hem onun dilinä. Herbir dilin var ölä özel lafları, angıları nişannêrlar insannarın bakışlarını, kalitelerini, adetlerini hem yaşamalarını göstererlär.

Şiirlär:

1. Üürenici (Popoviç Tanya):

Dilim benim paalı,
Zengin,yalpak hem şıralı,
Çiçek gibi açersın,

Yaşamamı zenginnedersin. ‘**Şükür deerim dilimä**’

2. Üürenici:(Kavaljı Kiril)

Ana dilimi pek severim.

Hepsinä bu kısmeti baaşlêırım.

Ana dilim-nicä altın.

Varsa o sendä-sevin. ‘**Prost et bizi , ana dilimiz!**’

3. Üürenici: (Sırbova Oli)

Ana dilim,paalı dilim!
Öter canımızda yalpak sesin!
Öter,kär nicä çan sesi,

Melodiyalı,şıralı. ‘**Açık yolun olsun,ana dilim**’

4. Üürenici: (Keleş İrina)

Ana dilim, paalı dilim! Ki Gagauziyada küçüü-büüyü

Umut halkımıza verdin, Kaybetmesinnär üzünü. ‘**Gelecektä uurun olsun,ana dilim!’-2 min.**

2 Götürücü: Ama biz koruyerız kendi dilimizi hem hatırlêêrız bu Allahtan baaşısı . Dilin yardımınnan biz birliktä yaşêêrız. Herbir dildä var gözäl laflar, angılarını biz sayêrız ayozlu hem yalpak lafları dilimizdä. Bu sıcak, yalpak laflar bizim sözümezdä da var, angıları gözellederlär bizim dilimizi. Yalpak laflar yardım ederlär bizä hoşluklan danışmaa insannara. Bunun için bu laf dolu ruh sıcaklınnan, yalpaklıklan, güzelliklä. Kullanın bizim gagauz dilimizi! Saygılı üürenicilerimiz, dikatlı olun, bakın tablițaya da söläyin herbir dildä yalpak lafları. Birär üürenici cuvap eder hepsi dillerdä.

№	Rus dili	Rumın dili	Gagauz dili	İngiliz dili
1	Спасибо	mulțumesc	Saa ol	Thank you
2	Приятного аппетита	Pofta buna	Bereketli olsun	Bon appetit
3	До свидания	La revedere	Saalçaklan	Goodbay
4	Хорошего дня	Ziua buna	İi günnä	Have a good day
5	Спокойной ночи	Noapte buna	İi gecelär	Good night
6	Добрый вечер	Buna seara	Avşam hayır olsun	Good evening
7	Извините	Scuzati va rog	Afedin	Sorry
8	Доброе утро	Buna dimineata	Sabaa hayır olsun	Good morning

(8 jiton)

Guboglo Yula jtonnarı daader.-4 min.

II İkinci sayfa ‘İstoriyamızı aklımızda tutêrız’

1 götürücü: İstoriyamızda eni sayfa açıldı . Büün biz lafedeciz ana dili için. Bu sayfa açılêr pek önemni datada , aprilin 27-dä, 1957 yılda Moldovanın Üüsek Sovet Prezidiumun izininä görä, gagauzlara kirilik grafikasında yazısı verildi. Bu alfabetin avtorları Dionis Tanasoglu hem Lüdmila Pakrovskaya.

Dionis Tanasoglunun biografiyasını annadêr üürenici. Prezentațiya Dionis Tanasoglu için. (Vinokurova Elina)

‘Halkımızın aklında da , gagauz literaturasında da, yazısının istoriyasında da, kalmış bu şanı hem ayozlu adı.’

D. Tanasoglu duudu Kiriyet-Lunga küüyündä 1922 y., Çadır dolayında. Başlankı şkolasını yaptı erindä, Kiriyettä. 1957-i yılda Moldaviya Sovet Soñalist Respublikasının Üüsek Soveti kableder zakon gagauz dili yazısı için. Bu vakıt gagauzların kulturasının eni temeli koymakta ,büük pay düşer Dionis Tanasogluya, o başlêr işlemä gagauz alfabetin kurması için. Peydalaner ilk folklor hem şiir kiyadı gagauz dilindä ‘Bucaktan seslär’, angısını hazırlêr Dionis Tanasoglu. Yazıcı ilk Bukvalık tiparladı.Ozamandan beeri gagauz literaturası başladı ilerlenmää.-2 min.

Yazı için bir video siiretmäk-3 min

2 götürücü: Saygılı, üürenicilär. Düşünün da söläyin beş argument, neçin läüzüm bilmää kendi ana dilini?

1 Üürenici: Ana dilimizä şükür ederäk, biz annêêrız , tanıyabiliriz halkımızın öz adetlerini hem tradişyalarını. Ana dilimiz dedelerin hem insannarın hergünkü yaşamasını açıklêr. (Uzun Maşı)

2 Üürenici: Dil – o sadece insannarın arasında bir baalantı diil, o dedelerimizdän geçmiş aslı varlık olabilir.(Kroytor Viktoriya).

3 Üürenici: Dilimiz oluştürêr halkın özel kulturasını, angısının yardımınnan var nicä hodullanmaa. (Koli Karastoyanov).

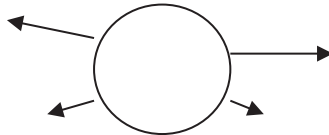
4 Üürenici: Zorluk çektik, birlik görüncä,
Dili çok şükür ,koruduk.
Onda lafedeciz ölüncä,
Bana o,nicä bir soluk!
Onu Allaa verdi ana sözünnän.
Diveç hatırlan tutalım! (Lazarev Aleksey).

5 üürenici: Herbir insana deyni onun ana dili en paalı,en sıcak!

Bizim ana dilimiz –gagauz dili . Bu dildä biz lafederiz, annêêrız, üüreneriz ,türkü çalêrız. Bizim dilimiz –bizim yaşamamız, ruhumuz. Yaşasın gagauz dili! (Bejenari Jenä)-2 min

Bakêrız video – Lafederiz gagauzça’-3 min

1 götürücü: Hatırlı siiredicilerimiz! Teklif ederiz sizä pay almaa bu sayfanın sınışında, yazdırın bizim ana dilimizi. Kim kullanacak taa çok laf , o da üstelenecek.

3 Min.

Türkü ‘Üürederlär okulda’5 V klas-2 min

III sayfa ‘Gagauzların ruhu’.

1 götürücü: Bilersiniz mi, neçin biz kutlêêrız ‘Ana dili’ yortusunu çiçek ayın 27-dä? Çünkü o baalı Ay –Boba M. Çakirin duuma gününän. O bizim baş Aydınnadıcımız. Onun keskin fikiri hem çalışkannı yardım ettilär çok faydalı işlär gagauzlar için yapmaa. Ay –Boba M. Çakir gagauz literaturasına yol açtı.

Üürenici annadêr M. Çakir için. (Molla Aleksandr).Prezentațiya M.Çakir için

M. Çakir gagauzlara Allahın ayozlu sözünü açtı, dünneyi aydınnattı. Hristiannık paalılıkların temelini

koydu. O verdi gagauzlara kolaylık dualarımızı gagauz dilindä okumaa. O çevirmiş moldovancaya hem gagauzçaya çok klisä kiyadı, toplamış laflık. İlk çeketti yazmaa ana dilindä. Çevirdi ‘Evangeliyayı’ gagauz dilinä. M. Çakir çalıştı aaraştırmaa gagauzların istoriyasını.-2 min

Şiir M. Çakir (annadêr üürenici)

Ayoz Boba bu erdä yaşamış,
Seminariyada o üürenmiş,
Sora da üüredici orada olmuş,
Allahın lafını gençlerä söylemiş,
Dua etmää da üüretmiş, **Koltuklu Yuliya**
Çok ilik bu erdä yapmış,
Çok kiyatlar bizä deyni yazmış,
Küçüünü dä, büüyünü dä saymış,
Allahın evinä da üreeni koymuş. **Razgradskaya Oli-1 min**

Türkü ‘Ayoz Allaa’-2 min

2 götürücü: Saygılı pay alannar, olun dikatlı. Okuyun cümleleri da söläyin dooru mu osa diil dooru mu cümlelär.

Dooru osa diil dooru.

1. Mihayıl Çakir duudu Çadırda. D
2. M. Çakir becerärmış çevirmää sade gagauz dilindä. Diil dooru
3. M.Çakir tiparladı gagauzça-moldovanca sözlük. D.
4. İlk çeketmiş yazmaa ana dilindä. D
5. M.Çakir okuyarmış **inglizça** duaları. Diil dooru
6. M:Çakir çevirdi ‘Evangeliyayı’ gagauz dilinä. D
7. Duudu bir popaz aylesindä. D
8. M.Çakir bilinmiş popazdı diil sade Gagauziyada , ama bütün Moldovada da. D
9. Aaraştırdı gagauz halkın istoriyasını. D
10. M. Çakirin duuması düşer mart ayın 27-nä. Diil dooru-3 min

IV sayfa ‘Zengin folklorumuz’

2 götürücü: Gagauz dili –bizim ana dilimizdir. O bizä kalmış oguz dedelerimizdän.Onnar onu düzmüşlär , lafetmişlär onda. Ne zengin düzmüşlär onu! Ne käämil hem yalpak seslär var bizim dilimizdä. Dedelerimiz brakmışlar bizä zengin yaradıcılını: legendaları, masalları, türküleri h.b. Onnarı biz annêeriz , sesleeriz , okuyeriz , tanıyeriz dädularımızın hem babularımızın yaşamasını. Bir oyun geçirecez , dikatlı sesläyin da belli edin folklorun küçük janraların soyunu.

Oyun ‘ Tanıyın küçük janraların soyunu’

1. Bir vakıtlar varmış, bir vakıtlar yokmuş .Varmış bir däduyulan bir babu. Dädu pek inatmış, babuyulan ayırı yaşarmış. Babunun evi mercimektänmiş, dädunun da tuzdanmış... (masal)
2. Çekirgeyi nalladım,
Edirneyä yolladım*
Beş para verdim elinä,
Tuz-sabun alsın gelinä .(**Çekirgä türkümüz**)
3. Ayna attım çayıra,
Şafkı urdu bayıra.
Bayır üstü kıvırcık,
Çayır üstü bürüncük.(**Bizim dilimizdä var şen hem duygulu maanilär**)-
4. Paraliya paralandı,
Paraylan paraliya alındı. (**Meraklı dilköstemeklär**).
5. Aalemä kuyu kazma, kendin düşsän. (**Dedelerimizdän kalma söleyişlär-halkın derin fikiri**)
6. Daalarda yaşêer kumița,
Lafları haliz halvıta,
Ama zararcı ,hırsız

Horozu kapêr lafsız. (Uşaklara deyni gagauz bilmeycelär).

7. «Birlik, ikilik,
üçlük, dörtlük,
beşlik, altılık, edilik,
sekizlik, dokuzluk,
onnuk – donnuk,
çırak-çıplak,

deredä yuvarlak» (Dışarda sayerız ,kullanarak sayılmakları)-4 min

Türkü ‘Kuzucuun kuyrucuunnan tuzluk mu yapayım’-Jelezoglo Kseniya-2 min

Gagauz oyunu 5 V klas-2 min

V sayfa «Dilimiz-halkın diri canıdır»

2 götürücü : Deerlär , açan isteersin annamaa halkın dilini, bak, nicä onnar yaşêêrlar hem çalışêrlar! Bizim halkımız becerekli, şeremet hem çalışkan.

1 götürücü: Dikath sesläyin cümleleri , maanasından tanıyın zanaatların adlarını.

1.İnsan,angısı becerer dikmää rubaları	Terzi
2. Adam, angısı yazêr peet, şiir, annatma.	Yazıcı
3.İnsan,angısı becerer çalmaa	Çalgıcı
4. Adam ,angısı düzer evleri	Usta, ev düzücü
5. Adam ,angısı toplêêr hem aaraştırêr folkloru	Folklorcu
6. Adam,angısı ilaçlêêr hastaları	Doktor
7.İnsan , angısı üüreder uşakları	Üüredici
8İnsan,angısı satêr lafkada	Satıcı
9.Adam,angısı otladêr koyunnarı	Çoban
10Adam,angısı diker çizmeleri	Çizmeci

10 jıton-4 min

VI sayfa ‘Yazıcılarımızın zaametini sayêrız’

1 götürücü: Büün, bizim yortumuzda, bizimnän barabar bulunêr anılmış musaaffirimiz : poêt, yazıcı, bilim izmetçisi,filolog, cümbüşçü-Petri Afanasyeviç Çebotar. Bu adam bizim hatırlı vatandaşımız. Biz candan sayêrız onun çalışmalarını.

Biografiya-Üürenici .Petri Çebotar duudu Haydarda,çoktan yazêr. Onun yaratıcılık temaları:ana taraf, duuma evi,analar-bobalar çok uygun açıklanêrlar kıyatlarda hem meraklandırêrlar uşakları. Araştırdı M.Çakirin yaratmasını hem yaşamasını.Petri Çebotar yazdı şakacı türk personajı için Hoca Nastradin cümbüşleri, topladı gagauz masalları. 8 b Mariya

Şiir ‘Ana lafi’

Çocuk

Uzak yola anam beni
Sabaalän erken geçirdi,
Saklı silip gözlerini,
Sıcak bir laf bana dedi:
**‘Bu yaşamak ölä , oolum,
Var kolayı hem var zoru.
İlin olsun senin yolun
Bak kendini orada kuru.**

**Sän uzaktaykan, bän hasta,
yolla oradan bana ilaç,
İki-üç laf bir yaprakta.....
Hem yalvaracam :durma aaç,
İki yılda var pek çok ay
Dayan , beklä ana canı!
Seninnän , ah,olsa kolay ,
Oolum, gideyim bän da oyanı’**

Unutmayacam bu lafları

Onnar zoru yapêr ilin

Avşam-sabaa bän onnarı

Söleirim nicä bir emin. - 2 min

2 götürücü : Folklor cümbüşçü personajı gagauz literaturasından. O bir meraklı , şaşılacak geroyu. Uşaklar pek severlär okumaa onun için cümbüşleri.

İnştenirovka Fıkra Nastradin ‘Topla bireri?’-7 a klas-2min İntervyu

1 götürücü: Teklif ederiz Pötr Afanasyeviçi.

2 götürücü: Pötr Afanasyeviç, sizin bakışınıza görä, 67 yılın içindä diişildi mi gagauz dilimiz hem korunêr mı şindiki vakıtlarda?

Üürenicilerin soruşları.

-Angı kiyat sizä en paalı ?

-Nezaman annadınız, **ani sizdä var talant ?**

-Nesoy nasaatları var nicä verärsiniz bizä?

- Ne sizä zordu bu yaşamakta?

- Angı **yazıcının yaratmalarını** beenersiniz okumaa?-4 min

Üürenici

Şükür ederiz ,Canabinizä, ani geldiniz bizim gimnaziyamıza. Dileeriz sizä çok saalık, kuvet, ii başarılar sizin yaratmak yolunuzda . Bölä insannarın çalışması pek önemni hem paasız . Bizdän sizä bir küçük baaşış.-Mariya.8b-1 min

Gagauz oyunu-7 a-3 min

Jitonnarı sayeriz hem kutleeriz üüreniciyi,kim topladı taa çok jitonn

1 götürücü: Pek önemli tutmaa aklımızda bizim dedelerin geçmiş yaşamasını, da çalışmaa olmaa birtakım. Hiç bir zaman unutmamaa kendi köklerimiz, neçinki şükür ederäk ona, ne yarattı bizä deyni dedelär, biz yaşêeriz iiliktä hem uslulukta. Sadece birliktä biz var nicä yaşayalım korkusuz bakmayarak vakıda hem türlü oluşlara.Ana dilimiz yaşayacak ozamanadan, açan bizim ruhumuzda hep şafk olacak.

2 götürücü: Gagauz dilimizin 67-nci yıl dönümü kutlu olsun! Hepsinä deeriz ‘çok saa olunuz!’

1 götürücü: Kalın saalıcaklan!

Şişku Alöna Mihaylovna
başlangıç klaslarında üreğici
I didaktika uuru
Publik kurumu Valkaneş k.
Aksentiy Doljnenko adına Teoretik lişeyi
УДК:81

“Helal kızcaazlar”

Neetlär:

- terbiyetmää uşaklara sevgi ana dilinä, ana tarafına hem kendi halkına;
- üüretmää uşakları gözäl lafetmää gagauzça, zenginnetmää adet hem kultura bilgilerini;
- ilerletmää üürenicilerin lafetmäk sözünü;
- genişletmää bilgileri biri-biri için;
- ilerletmää yaratmak becermeklerini;
- terbiyetmää lafetmäk kultasını hem hatır gütmesini;
- terbiyetmää saygı, patriotik duygularını;

Zalın donatması:

Gagauz milli simvolları, Moldovanın hem Gagauziyanın bayrakları, foto sergisi «Bizim käämil kızcaazlar», parça-pala, dikili eldan düülü peşkir.

Didaktika materialları: kompyuter, prezentaşya 15 slaydtan, muzika, jetonnar, emblemalar “Çiçecik”, “Güneşçik”, pazlılar, booday, mercimek, kara booday, fasülä teneleri, bebeklär, takelär, plänalar, şiritlär, modellär, ip, çamaşır, kıskıçlar, sepetlär, çiçeklär, tatlılıklar.

Klastan dışarı meropriyatiya: “Helal kızcaazlar.”

(Slayd №1)

Üređici 1: Hoş geldiniz, paalı dostlar (üürenicilär, üüredicilär, mussaafirlär)!

Üređici 2: Büün bizdä olacek konkurs “Bizim käämil kızcaazlar”. Geçireriz onu ilkyazın, çünkü ilkyazın kızlar taa da gözäl olêlar güneşin yalpak şafkından.

(Slayd №2)

Üürenici 1:

İlkyaz

İlkyaz dolaya geldi -
 Herersi çiçek doldu.
 Sıcaklar gündän indi,
 Kuşcaazlar küüyä döndü.

Todur Marinoglu

Üürenici 2:

Sürmäk ayı

Baba marta eşiktä,
 Gün gezer şişelerdä.
 Alaca olêr aul,
 Sokaklar heptän camur.

Todur Marinoglu

Üürenici 3:

Çiçek ayı

Apreldä güneş yalpak,
 Yok giimäa aba, kalpak.
 Zerdeli aacı biyaz,
 Dolansın onu ayaz.

Todur Marinoglu

Üürenici 4:

Hederlez ayı

Çiçeklär açtı mayda -

Sevinmāk büyük dolayda,
Üürenmāk yılı biter,
Taa üüsää güneş piner.

Todur Marinoglu

(Slayd №2)

Üüredici 1: İlkyaz kefini kaldıralım. (*kliip “İlkyaz”*)

(Slayd №3)

Üüredici 2: Bu konkursta pay alacaklar bizim helal kızçaaazlar. Jüri büün notalayacak konkursları da verecek sizä – jetonnarı – çiçekleri. Angı komanda kabul edecek taa çok çiçekcik, o da enseyecek.

(Slayd №4)

Üüredici 1: İlk konkurs “*Tanışmak kartası*”.

(Slayd №5)

Oyuncular läüzüm tanıtsınnar kendilerini, sölesinnär komandanın adını, yollanmak lafını hem devizi.

Üürenicilär, komanda 1: Bizim komandanın adı “**Güneşçik**”.

Güneş – güneşçik
Biz senin okçaaazların
Sıcaklı daadêrız
Şılamaa hergün isteeriz!

Bizim deviz:

Biz şen kızçaaazlar
Oyuna geldik.
Pek isteeriz ensemää,
Ama dost kalmaa.

Üürenicilär, komanda 2: Bizim komandanın adı “**Çiçekcik**”.

Biz gözäl çiçekiklär
Pek käämil kokêrız
Sevinmāk bu dünneyä
Yıvınnan getireriz!

Bizim deviz:

Biz helal kızlar,
Dooruluu sevän.
Dinneneriz, şenneneriz,
Küsü hiç tutmêêrız.

Üüredici 1: Maşalla! Başardınız ilk konkursu. (*Kablederlär hepsi 3-är jeton*).

Üüredici 2: İkinci konkurs “*En hızlı*”.

(Slayd №6)

Oyunculara läüzüm hızlı toplamaa – kesili resimi. Resimnär birtürlü, onuştan ki taa hızlı toplayacak, o da jeton kabledecek.

Üüredici 2: Maşalla! *Jetonu* kableder komanda “_____”.

Üüredici 1: Üçüncü konkurs “*En akıllı*”.

(Slayd №7)

Komandalara verilecek bilmeycä. Herbir bilmeycä verer *1 jeton*.

Bilmeycelär.

1) Çiçektän çiçää geçer,
Bizä tatlı bal verer. (<i>Arı</i>)	5) Biz yaşêêrız kuruda,
O yaşêêr suda. (<i>Balık</i>)
2) Var onda iki kanat,
Vakıdı söleer pak saat. (<i>Horoz</i>)	6) Kışın kaar gibi biyaz,
Boz olêr geldiynän yaz. (<i>Tavşam</i>)
3) Gecä – gündüz örüyer,
Ama erindä durêr. (<i>Saat</i>)	7) Kim pek yavaş gezer,
Sırtında evi taşıyêr. (<i>Sülük</i>)
4) Aaçkan baarêr
Tokkan çiiner,
Hepsinä uşaklara
Tatlı süt verer. (<i>İnek</i>)	8) Kim daldan dala atlêêr,
Aaçlarda ceviz kırêr. (<i>Sıncap</i>)

Üüredici 1: Maşalla! Komandalar *jetonnarı* kabletilär, gideriz ileri dooru.

Üüredici 2: Nesoy yortu gelir bizä? (*Mamunun günü.*)

(Slayd №8)

O günü ne läüzüm mamuya yapmaa? (*Cuvap.*)

Sesleyin bir şiiri, angısını yazdı *Stepan Kuroglu “Yardım”*.

Yardım

Mamuya yardım yaptım –
Yıkadım çanaa.

- Saa olasin, kızçaazım! –
O dedi bana.

Yısladım çiçekleri,

Ot verdim koça.

Baka dedi hızlıca:

- Saa ol, çocucaam!

Avşam ekmeeni yaptık,

Pek tatlı idik.

- Saa ol! – hepsimiz birdän

Mamuya dedik.

Bän istämedään kırdım

Bir gözäl çini.

Sora hepsinä dedim:

- Afedin beni.

Aramızda açıklık,

Saklamak hiç yok.

Yalana insan çoktan

Hepsicii kâr tok.

Stepan Kuroglu

Neylän bu uşaklar mamuya yardım ettilär?

Üredici 2: Dördüncü konkurs “*En käämil yardımçıyka*”.

(Slayd №9)

Oyunculara veriler karışık tenelär. Lääzım pek hızlı onnarı ayırı-ayırı ayırmaa. Kim taa hızlı bu işi yapacak, o da jetonu kabledecek. *(Muzika.)*

Üredici 2: Bravo, bizim yardımçıkalara! *Jetonu* kableder komanda “_____”.

Üredici 1: Beşinci konkurs “*Bän da mamu olacam*”.

(Slayd №10)

Bizim kızçaazlar şindi küçük, ama tezdä onnar büyüyeceklär da kendileri mamucuk olaceklar. Şindi deneyecez bu işi. Birär kızçaaz lääzım çıksın. Onnara verilecek bebek, pläna, takä hem şirit. Lääzım olacek takeyi bebää giidirmää, sora onu sarmaa, bitkidä da şiridi baalamaa. Kim taa hızlı yapacak bu işi, ona da *jeton* verilecek.

Üredici 1: Maşalla! Komandalar *jetonnarı* kabletilär, gideriz ileri dooru.

Dinnenmäk dakikası.

Üredici 2: Biraz dinnensin oyuncular, bakıcılar da işlesinnär. İki çocuk çıkêr burayı da biz

onnara vereriz birtürlü şiritleri. Lääzım olacek şiritleri kızların kuyruklarına baalamaa. *(Muzika)*

(Slayd №11)

Üredici 1: Altıncı konkurs “*En gözäl model*”.

(Slayd №12)

Hepsimiz bileriz, ani kızçaazlar pek severlär düzünmää, boyanmaa, taranmaa. Onuştan, bakacez, angı komanda taa hızlı düzecek kendi modelini. Lääzım olacek boyamaa, donatmaa modeli, kendi fantaziyalarına görä.

Üredici 1: Maşalla! Komandalar *jetonnarı* kabletilär, gideriz ileri dooru.

Üredici 2: Edinci konkurs “*Ser çamaşırı*”.

(Slayd №13)

Çocuklar ipi tutaceklar. Kızlar da çamaşıruları sereceklär. *(Çorapçık, fistan, etek.)*

- Kim taa hızlı kıskıçları koyacak?

- Bravo!

- Şindi taa 2 kişi burayı gelecek.

- Kim taa hızlı rubaları toplayacak?

- Bravo, küçük çorbacıyklar!!!

Üredici 2: Maşalla! Komandalar *jetonnarı* kabletilär, gideriz ileri dooru.

Üredici 1: Sekizinci konkurs “*Hem çemrek*”.

(Slayd №14)

Oyunculara veriler daanık çiçeklär. Toplamaa lääzım olacek sepedä nekadar taa hızlı. Kimdä taa çok çiçek olacek, o da ensedi.

Üredici 1: Maşalla! Komandalar *jetonnarı* kabletilär.

Çıkışlar: Geldi sıra çıkışları bildirmää. En çok jeton kabul etti komanda “Çiçekik”. Onnarda 14 jeton.

Onnar kaplêr I-ci eri. Komanda “Güneşçik” topladı 12 jeton. Onnar kabul eder II-ci eri. Hepsinä

dileriz dostluk, çünkü er önemni diil, ama pay almak.

Üredici 2: Yarışmaya katılan için şükür ederiz. Çok saa olunuz! Kalın saalicaklan!

(Slayd №15)

Аракелян В.А. II менеджерская степень
ПУ Гимназия им.Ст. Курогло, мун.Комрат
УДК:81

**Региональное внеклассное мероприятие по мультилингвизму, посвященное
Международному дню родного языка
«Если дружат люди – дружат языки»
«İnsannar dostsaydı –dillär dä dost»**

Цели: Привитие интереса к языкам, воспитание патриотизма через изучение культурного наследия народа.

Компетенции:

1. Формирование стремления к овладению румынского, гагаузского, русского и английского языков;
2. Изучение традиций и обычаев народов, населяющих территорию Молдовы;
3. Воспитание уважения и желания изучать, знать языки.

Оборудование: слайды туров, фишки для конкурсов, румынская. гагаузская ..русская. английская музыка.

Завуч:

Добрый день, уважаемые гости, дорогие ребята! Zaman hayır olsun! Hoş geldiniz bizim okula! Мы рады видеть вас на нашем мероприятии, посвященном Международному Дню родного языка.

Ничто не связано с человеком так прочно, как язык. Благодаря языку мы встречаемся с великим множеством новых людей. Благодаря языку, у нас появляются друзья в других странах.

Язык – это окно в новый мир, это посредник дружбы.

Сегодня нам предстоит совершить увлекательное путешествие в страну, которой нет на глобусе; не упоминается она ни в одном туристическом справочнике. И, тем не менее, она не только находится рядом с нами, но и мы находимся в ней. Эта страна имеет свою историю, она живет и развивается по своим законам. в ней рождаются, живут, с возрастом изменяются и умирают ее жители, среди которых многим сотни и даже тысячи лет. Эта страна носит гордое и звучное имя – Лингвистика. В этой удивительной стране живут слова, молодые и старые, коротенькие и длинные, простые и мудреные. В лингвистике к каждому слову мы и отправимся сегодня.

«Язык – выдающееся достижение народа и его неотъемлемый и неотделимый признак. Развитие языка целиком и полностью связано с развитием национальной культуры, и в этом плане язык выполняет свою общественную функцию». Язык — опора дружбы, язык — особый инструмент, способствующий сближению народов.

Итак, друзья мои, в путь! Мы начинаем увлекательное путешествие, в котором вы будете не только проверять и пополнять ваши знания в области языкознания.

Ход мероприятия:

1-й ведущий: Zaman hayır olsun , saygılı dostlar!

2-й ведущий: Bună ziua, stimați oaspeți

3-й в.: Good afternoon dear guests We are glad to welcome you to our gymnasium

4-й в.: Здравствуйте, дорогие друзья! Жители солнечной Молдовы! Все мы родились в этой одной прекрасной стране, а говорим на разных языках. И всё потому, что Молдова многонациональное государство. Особенно важно любить и беречь свой язык народам, проживающим в многоязычных странах. *Многоязычная страна* (страна, в которой люди говорят более чем на одном языке). Какие многоязычные страны вы знаете? В мире много государств, в которых официально говорят на нескольких языках. Например, в Белоруссии государственными языками являются белорусский и русский; в Ирландии – ирландский (национальный и первый официальный язык) и английский (второй официальный язык). Сегодня мы празднуем Международный день родного языка!

1-й ведущий: Hello, inhabitants this school and Gagauziya!

2 ведущий. Международный день родного языка был провозглашен Генеральной конференцией ЮНЕСКО в ноябре 1999 года и отмечается каждый год с февраля 2000 года для содействия языковому и культурному разнообразию и многоязычию.

Эта дата была выбрана в знак памяти событий 21 февраля 1952 года, когда в Дакке, столице нынешней Бангладеш, от пуль полицейских погибли студенты — участники демонстрации в защиту

своего родного языка бенгали, который они требовали признать одним из государственных языков страны.

1 ведущий. Сегодня в мире существует около 7000 языков, и более половины из них могут исчезнуть на протяжении жизни нескольких поколений, а на 96% этих языков говорят всего лишь 4% населения планеты. Только несколько сотен языков играют видную роль в системах образования и в государственной сфере, и менее ста языков используются в мире цифровых технологий. И оказывается - самое большое количество людей разговаривает на китайском языке- 1,2 млрд людей.

На английском языке- 478 млн. людей

На испанском языке – 392 млн. людей

На русском языке – 284 млн. людей

На арабском языке -225 млн. людей

Проведение Международного года языков пришлось на такое время, когда языки все больше оказываются под угрозой. Язык открывает путь к изменению и развитию человеческого общества. Использование — или отказ от использования языков может открыть или преградить дорогу в будущее многим представителям общества в мире.

2-й ведущий: **În fiecare an, la 31 august, Moldova sărbătorește Ziua Limbii române - „Limba noastră”, care este o sărbătoare comună pentru toate popoarele Moldovei:** (на фоне песни на рум. яз языке):

Читают стих о языке (Victor Teleuca O altă limbă mai frumoasă nu-i

Mai dulce și mai bună decât toate
e pentru mine limba mea
și pentru tine limba ta,
și pentru dânsul – limba lui –
o alta limbă mai frumoasă nu-i
din care omul cântecul își scoate.

Auzi? În limba mea
pe cer răsare prima stea,
și-n toate limbile la fel
Luceafarul răsare clar, fidel.

Aici, pe-acest picior de plai,
vin rodnici ani în evantai
și-n limba mea ca-ntr-un izvor
e-un cer răsfrânt multicolor.

Și-n limba asta dac-o știți,
pământul, pâinea și-o sfințiți,
și truda omului ce-o face.
Cu ea cântăm frăția, pacea.

Limba română

Limba română este patria mea
A zis poetul demult cândva.
Limba română e sufletul meu
Zic acum cu mândrie eu!

Limba română e dor nemuritor
A zis pământul pe care trăiește al meu popor.
Limba română este a doua mamă a mea
A zis un copil cu ochi ca de stea.

Limba română e dulce și frumoasă
A zis un bătrân care stătea singur la un colț de masă.
Limba română e tot ce v-am dat eu mai sfânt.
A zis domnul cu glasul lui curat și blând.

1-й ведущий: April ayın 27-dä gagauz halkın yortusu ANA DİLİMİZ

«**Ana dilim tatlı bal**» Д. **Tanasoglu** (читают стихотворение)

3-й в. : The date of the celebration of the English language is April 23 It was the birthday of William Shakespeare, the great English poet, writer, and the most famous playwright in the world. Shakespeare

wrote five poems, ['pəʊɪm] 10 chronicles, 11 tragedies, 17 comedies and 154 sonnets. ['sɒnɪt] Among his works are famous to any civilized inhabitant of the planet "Romeo and Juliet", "Othello" [ɔ:'θeləʊ], "Hamlet, Prince of Denmark", "King Lear" and others.

English language is known world wide
 From all languages that were collide
 English is known everywhere
 It is great to use it anywhere
 Upholding English to everyone
 Speaking in English is very fun
 Don't be shy and show your greatness
 Use it when showing competitiveness
 Speaking in English is as good as gold
 The language of English we need to uphold
 It's very fun when you come to think of it
 When you're with your friends who also loves it
 When you go to any country
 This is the language of everybody
 Being expressed in different place
 Different accents on different place
 The English language is my proficiency
 Never be shy and express it freely
 Just be confident and you'll be okay
 Uphold English Proficiency and have a great day

4-й в.: Русский народ День славянской письменности празднуют 24 мая.

В основе многонационального праздника языков лежит такая идея: каждый язык-это часть духовного наследия всего человечества, а каждая культура - это бесценный вклад в мировую цивилизацию.

2-й ведущий: Limbajul este asociat cu gândirea și cu conștiința oamenilor. Ea a apărut în vremuri străvechi. Limba este strâns legată de viața societății. Limbile s-au format și dezvoltat sub influența condițiilor economice, politice și geografice

1-й ведущий: Dil-o cumnă olayı ,angısı halizdän kullaniler insannan bütün dünnenin bulunmasında. İstoriyada bilinmeer bir dä halk , angısı kullanmeer dili. Bu annaşılı.Adam salt cumnedä yaşeer. O baalı başka insannarlan.. Onnar dilin yardımınnan biri-birinnän lafederlär.Dilin yardımınnan onnar başkasına göstererlär kendi fikirini, isteyişini, duyularını.

2-й ведущий: Нашим государством оказывается всесторонняя помощь в изучении родного языка представителями различных национальностей, проживающих в Молдове . В эфире национального телеканала "и радио выходят программы на румынском , гагаузском, украинском. болгарском, русском , турецком языках, польском и другие языки. В целом в республике издаются газеты и журналы, выходят в эфир теле- и радиопередачи на этих языках.

1-й ведущий: В республике существуют румынский, гагаузский ,русский театры. Каждый язык красив, интересен, своеобразен. Давайте каждый сидящий здесь поздоровается на каком-нибудь языке:

гуд монин – по-английски.

гутентаг – по-немецки.

бонжур – по-французски.

буэносдиас – по-испански.

А как поздороваться по-украински - здоровеньки булы.

А как поздороваться по-русски? А вы не забываете поздороваться по утрам?

2-й ведущий: **Moldova is a multinational state. All the peoples inhabiting it are equal. All of them are developing their language and national culture on the basis of the national policy pursued [pə' sju: d] by our president.**

Завуч: Народ не может быть большим и малым. Родной язык -всегда великий. Он - образ колыбели, родного очага, родного отечества. Неуважительное отношение к родному языку никого не украшает. Главное богатство любой страны – человек. У каждого народа свой характер, и он определяет лицо страны. Русский характер - это удасть, великая сила, стремительный бег тройки, широта души. Гагаузский характер - это бескрайние степи, скачки и гостеприимство. Румынский

Что за прелесть эти сказки:

3 баллов –En şiret hem arif gagauz halk masalın baş personajı ?(Tilki)

5 б.– **Capra cu trei iezi (коза и три козлѐнка) Personajele poveştiî sunt Capra,trei iezi si lupul**
10б.- сказка The Three Little Pigs («Три поросенка»).

Robin Hood Alice in wonderland Winny the pooh Snow white Peter Pen Selfish giant

Приветствия:

3б.- Скажите приветствие на гагаузском языке (zaman hayır olsun, selâm, saalıcaklan, saa olunuz,hoş geldiniz, sabaa hayır olsun...)

5б.- Слова приветствия на румынском языке.(Bună ziua, salut)

10 б.– Слова приветствия на английском языке(Helo, bai-bai...)

Праздники:

3 – Румынский народный праздник- весны и обновления (Mertişor)

5 – Гагаузский народный праздник - проводы зимы (Prost olmak)

10- Английский народный праздник – – **St. George’s Day is on 23 April.**

It is England’s national day. St George’s Day in the United Kingdom remembers St George, England’s patron saint. The anniversary of his death, which is on April 23, is seen as England’s national day. According to legend, he was a soldier in the Roman army who killed a dragon and saved a princess.

Значение слов:

3б.- Family (Family is a small social group. A family is usually understood as a group of relatives whose kinship can be by blood (parents and children, brothers, sisters) and legitimate (husband and wife, stepfather and stepson). Family members include: father, mother, son, daughter, brother, sister, grandfather, grandmother. An uncle, aunt, nephew, cousins and second cousins can be attributed to the distant circle

5б. - Patriot. (patriot- o , kim sever kendi Vatanını,hazır onu korusun , canını versin Vatanı için)

10б. - O societate reprezintă un grup de persoane între care se manifestă relații permanente (interese comune, valori și scopuri care are un teritoriu comun fix, valori culturale comune și norme sociale. În sens sociologic,societate înseamnă, în primul rând, un grup de oameni care comunică între ei)

Завуч: Жюри подводит итог 4-х тем 2 тура.

Инсценировки из сказок на одном из языков или праздник (традицию)

3 Тип «Оратор» « Söz ustası », The speaker Oratorul

Участники должны высказать мнения о путях развития языков в Гагаузии на 4 языках

The importance of the English language in the modern world can be assessed [ə'sest] literally in one line: English is an international language of communication. More than one and a half billion people on Earth speak English, and it is difficult to even calculate how many are studying it. In other words, it is the global language of the entire world community.

Оценивается по пятибалльной системе.

Музыкальная пауза

1-й ведущий :

- Уважаемые участники, давайте подведем итог игры, поздравим с победой. По результатам сегодняшней игры, одна из команд получает звание «Лидер 21 века», остальные участники дипломы и призы..

Слово предоставляется жюри.**Команды прощаются и говорят слова напутствия.****1. Гагаузская команда**

Gagauz dilimiz, gözäl gagauzçamız: duygulu,avalı,melodiyalı.zengin,kaavi!Bizim borcumuz temiz gagauzçamızda lafedelim.

Dilimizi koruyalım,bilelim,kullanalım,sevelim,zerä oydur bizim halkımızın diri canı!

Нерси(вся команда) Ana dili,halkın dili-halkın diri canıdır!

2.Румынская команда

Limba noastră este dulce ca un fagure de miere.Plină de mândrețe și taine. Este o adevărată comoară, o stea strălucitoare ascunsă pe cerul misterios. Limba este inima și sufletul nostru. Graiul cu care vorbim cu cei dragi. Limba este o flacăra fierbinte ce nu se va stinge niciodată! Un dar sfânt.Pentru mine, limba noastră e distanta dintre inima și umbra ei, care se numește suflet. Acesta limbă frumoasa, mereu va tăinui și ne va veghea.

3. Английская команда

International life takes place under the sign of the English language. Global cultural and scientific life is possible only thanks to the English language, as a channel through which experience, information,

and achievements can be exchanged. Once upon a time, knowledge of English was a sign of intelligence, an element of luxury. Today, this is the first necessity, no matter what goals you have in front of you: free orientation in the Internet space or career growth, which, today, is impossible without knowledge of English. Study English and you will be a successful self made man

<p>1-й ведущий : Родной язык — народа достояние, Он с детства каждому из нас знаком. Стихи и проза, сказки и предания — Всё мило нам на языке родном!</p>	<p>2- ведущий. Учите, берегите речь родную, Стихи слагайте, украшая жизнь! Потомкам передайте речь живую, Чтоб память о народе сохранить!</p>
--	--

Завуч

На нашей планете живут люди с разным цветом кожи, с разной историей, разными обычаями и традициями и говорят на разных языках. Среди языков есть родственные, у них много одинаковых или похожих слов. Каждый народ бережёт свой язык, свою речь – это его культура. Пока человек хранит свою речь, свою культуру – он является полноценным представителем своего народа. Поэтому все народы очень бережно относятся к своим культурным ценностям и к своему родному языку. Сбереечь язык - важная задача. Так как язык нам дорог как родная мать, наши предки называли его родной язык.

К сожалению, мы живем в такое время, когда не ценят родной язык, родное слово. Ведь только тот человек способен учить другие языки, кто знает в совершенстве свой родной язык, читает и интересуется культурой своего родного народа, любит и гордится своим родным языком. У кого есть родной язык – есть свое национальное лицо, есть свое «я», как человек есть уважение к себе. Мы обязаны сберечь свой родной язык, передать его нашим потомкам, ведь это часть жизни.

Любой язык по-своему велик,
Бесценное наследство вековое.
Так берегите свой родной язык,
Как самое на свете дорогое.

Любите свой родной язык, говорите правильно и красиво, не засоряйте речь грубыми и бессмысленными словами.

В нём наше прошлое, настоящее и будущее!

Народ жив, пока живы его культура и язык!

Предлагаю завершить наше мероприятие и попрощаться на разных языках Kalın saalıcaklan,

На русском языке – До свидания!

На украинском – До побачення!

На казахском - Кош бол!

На азербайджанском – Саг олун!

На армянском – Аджох!

На румынском- La revedere,

На английском-

На немецком-

На болгарском-

Спасибо за игру, ребята, славно потрудились. Всё в руках человека, и даже язык! До новых встреч!

Высказывания о языке (для оформления зала)

1. « Тот . кто имеет язык , «имеет» мир» Ханс Георг Гадамер

2.« Язык- это среда, в котором объединяются «Я « и мир» Ханс Георг Гадамер

3.« Понимать чужой язык –значит не нуждаться в переводе на свой собственный» Ханс Георг Гадамер

4.« Знать много языков – значит иметь много ключей к одному замку» Вольтер

5. Ana dili,halkın dili-halkın diri canıdır!

6. на румынском яз „Limba este întâiul mare poem al unui popor.” - Lucian Blaga

«Limba este cartea de noblețe a unui neam.» - Vasile Alecsandri

7.на англ. Яз

Яз With hard work, learning English, and getting involved, there is no limit on what you can achieve. Arnold Schwarzenegger **Goethe said:** “Those who do not know foreign languages do not know anything about their own.”

Üreğici: Uzun M.St.
1-ci kategoriya
Publik kurumu teoretik liŕeyi
N.Tretyakovun adına.
Email: mariauzun2@mail.ru
УДК:81

**Klastan dış meropriyatıyası adanmış: «Ana dili yortusuna»
Gagauzların esaplamak klubu
КВН**

1.Klas:7b klas

2.Predmet: gagauz dili hem literatura, GHİA,matematika.

3.Meropriyatıyanın teması:ana dilinin önemlii,Nikolay Baboglunun 95-ci yıl dönemi.

4.Kompetenŕiya birimneri:

- ✓ göstermää uşaklara gagauz dilinin gözelliini,meraklıını hem üüsek uurunu;
- ✓ terbietmää uşaklara sevgi ana dilinä,ana tarafına hem kendi halkına;
- ✓ üüretmää uşakları gözäl lafetmää hem esaplamaa gagauzŕa, zenginnetmää matematikada kendi bilgilerini;
- ✓ ilerletmää üürenicilerin lafetmäk sözünü;
- ✓ terbietmää sevda duuma erinä,matematikaya,ana dilinä.

5.Uroon tipi: klastan dışarı meropriyatıya-KVN

6.Uroon metodları:sözleřmäk,aaraştırmak,annadıcı-ilustraŕıyalı

7.Klasın donadılması:gagauz simvolları, posterlär,resimnär, parŕa- pala,kilimnär,dokuma peřkirlär,dekoratıyalar.

8.Didaktika materialları:kompyuter,prezentaŕıya, slayd-şou, gagauz halk kostümnerfi,video-pay alannarın hazırlanmış videoları.

I götürücü: Zaman hayır olsun,saygılı üüredicilär-jürilerimiz hem siiretmää gelän üüredicilerimiz!

II götürücü: Добрый день, дорогие ребята- наши гагаузские математики!

Barabar: Hoş geldiniz bizim Gagauz-esaplamak klubumuza!

I götürücü: Burada siz büün savaşacenız düřünmää,esaplamaa göstermää kendi bilgilerinizi Ana dilimiz için.Bu klas dışandakı meropriyatıyamız da adanêr gagauz dilinä «Ana dilimizin yortusuna...»

II götürücü:Çiçek ayın irmi edisindä, biz -gagauzlar her yıl kutlêêrız bu ayozlu dilin yortusunu.

II götürücü: Allaktan büük izininnän verilmiş gagauz halkımıza bizim gercik hem şıralı ana dilimiz.

I götürücü: Herbir insanın büük borcu korumaa ANA DİLİNİ,sevmää ANA DİLİNİ,üürenmää ANA DİLİNİ.Büün biz savaşacez hem lafetmää,hem şakalaşmaa hem da düşünüp esaplamaa gagauz dilindä.

II götürücü:Тогда мы начинаем КВН...Мы хотим пригласить сюда наши команды, которые сегодня будут соревноваться между собой.

Встречаем.....

I götürücü:Bölüklerimiz burada ,şindi isteeriz tanıştırmaa sizi bizim saygılı jürimizlän.Buyurun.....

II götürücü: Итак ребята, внимание-первый этап!

I etap-Tanıştırmak

I götürücü: Takımınarın tanıtımı (max 5 bal)

Takımınar tanıdêrlar kendilerini,açıklêêrlar kendi bölüün adını hem çaarışını.Buyurun söz sizdä!

Söz saygılı jürimizä -**Notalamak**

II götürücü: Bravo, ребята! Второй конкурс- Разминка (по 1 баллу за каждый вопрос)

II etap-разминка

Всего 10 вопросов: 5 по математике и 5 по гагаузскому. Зачитывается вопрос, учащиеся внимательно слушают. Отвечает та команда, которая первая подняла руку.

Barabar:

1. Что больше: сумма или произведение всех цифр? (сумма, т.к. произведение равно «0»)
2. Angı hayvan sayılêr gagauz halkın simvolu? (canavar)
3. Разделите 100 на половину. (200)
4. Kaç küü var Gagauziyada? (27)
5. Произведение каких трёх чисел равно их сумме? (1, 2, 3)
6. Angı hayvan kurban olarak kesiler Hederlez yortusunda? (koç)
7. Один кирпич весит 1 кг и ещё пол кирпича. Сколько весит один кирпич? (2 кг)
8. Gagauziyanın vardı sade bir prezidenti,kimdir o? (Stepan Topal)
9. 60 листов книги имеют толщину 1 см. Какова толщина всех листов книги, если в ней 240 страниц? (2 см.)
10. Kimdi ilk Komrat kalkıntının lideri? (Andrey Galaşan)

Söz saygılı jürimizä -**Notalamak**

III etap-Kapitan yarışı (max 5 bal)

I götürücü:Şimdi okuyacam sizä bir şiir.Siz kapitannar lääzım dikatlı sesleyip,yazasınız şiirin adını,avtorunu.Sora da esaplamaa avtorun duumasını. **Sän, ecelim.**

Düüler ürääm bollu-bollu,
 Darsık canım sevda dolu,
 Senin için cet ecelim,
 Benim topraam, Bucaam, evim.
 Bän dä senin başçacında
 Bir tenecik,bir yapracık,
 Günä dooru gözüm açık,
 Benim Bucaam hem ecelim.
 Sofranda bir mum olsam,
 Sana şafk bän edeyim
 Da «varım dünnedä» deyim,
 Ana topraam hem ecelim,
 Benim Bucaam,benim evim.

II götürücü: Если первый пример показывает число его рождения, второй пример показывает месяц его рождения. А третье задание покажет год его рождения.

Математическая часть:

- 1.) Вычислите 35% от числа 75 (*День его рождения 27*)
- 2.) $3(5x + 6) + 2(7x - 5) = 153$ (*Месяц его рождения 5*)
- 3.) определите год рождения, зная что в этом году отмечается 90 лет со дня рождения автора. (1933г)

Söz saygılı jürimizä -Notalamak

IV etap-Esaplanmış Gagauziya

(herbir soruş için 6-r bal, 3 bal matamatika soruşa hem 3 bal gagauz istoria için soruşa)

I götürücü: Üürenicilär kabledelär matematikada primerleri.Esaplayıp,cuvar baalayacak bizi gagauz halkın istoriyasınnan.

II götürücü : *Всего 5 вопросов:*

$$1) \frac{(a+b)^2-(a^2+b^2)}{2ab} \cdot \left(\frac{a^2-b^2}{a-b} : \frac{a+b}{3}\right) = (3).$$

I götürücü: Nicä sayı-3 baalı Gagauziyaıylan? (3 звезды на флаге и на гербе Гагаузии; 3 района в Гагаузии; 3 плеяды гагаузских поэтов)

II götürücü:

- 2) Решите уравнения в заданной очерёдности и соответственно запишите их ответы. Вы получите год.
 $3x + 17 = 20$
 $2(x - 3) - 3 = x$
 $10(2x + 7) - 7x = 135$
 $6x - 14x = -56$

I götürücü:Şindi düşünüp söläyin,nesoy önemli bir olay oldu bu yıl gagauzların yaşamasında?
(1957 год – указ о введении гагаузской письменности)

II götürücü:

3)Найдите среднее арифметическое следующих чисел: 1758, 2684, 1531.

I götürücü: Bu yıl kuruldu.....

(1991 год – Провозглашение Гагаузской Республики)

II götürücü:

4)Вычислите корни и в данном же порядке, как они заданы, запишите их ответы. Полученные числа представляют некий год.

$$\sqrt{361}; \sqrt{81}; \sqrt{16}.$$

I götürücü: Ne kurulduıdu bu yıl?

(1994 год – образование Гагаузской Автономии)

II götürücü:

5)Найдите число зная, что его 70% равны 1302,7.

I götürücü: Toplanılmış sayı gösterer anılmış gagauz aydınadıcınının duuma yılını.Açıklayın onu
(1861 год – Рождение М. Чакира)

Söz saygılı jürimizä -Notalamak

V etap-Sayılar söyleyışlerdä.

(herbir söyleyış için birär bal)

İgötürücü: Ученики должны на листочках записать пословицы и поговорки в которых присутствуют числа.

I götürücü: Unutmayın, söyleyişlär läüzim olsun gagauz dilindä.

1. Один волк гоняет овец полк.
2. Куда один баран, туда и стадо.
3. Все за одного, один за всех.
4. Один в грехе, а все в ответе.
5. Приятелей тысяча, а друг один.
6. Одна у человека родная мать, одна у него Родина.
7. Десять раз примерь, один раз отрежь.
8. Один в поле не воин.
9. В одиночку не одолеешь и кочку; артелью и через гору впору.
10. За один раз дерево не срубишь.
11. Семь раз примерь, один раз отрежь.
12. Дело делать и за себя не может, а кричит один за всех.
13. Не клади все деньги в один карман.
14. От любви до ненависти — один шаг.
15. Один задириха, другой — неуступиха.
16. Одна пчела немного меду натаскает.
17. Один в море не рыбак.
18. Одна мудра голова ста голов стоит.
19. Одно сегодня лучше двух завтра.
20. Одному ехать и дорога длинна.
21. Один раз солгал — навек лгуном стал.
22. Скупой платит дважды, лентяй работает дважды.
23. Кто скоро помог, тот дважды помог.
24. Одна голова — хорошо, а две лучше.
25. За двумя зайцами погонишься — ни одного не поймаешь.
26. Ум хорошо, а два лучше.
27. Чтобы научиться трудолюбию, нужно три года. Чтобы научиться лени — только три дня.
28. Не узнай друга в три дня — узнавай в три года.
29. Без четырех углов изба не рубится.
30. Конь о четырех ногах, да и тот спотыкается.
31. У перепела и перепёлки пять перепелят.
32. Лиса семерых волков проведёт.
33. У семи нянек дитя без глаза.
34. За семь вёрст киселя хлебать.
35. Семеро одного не ждут.
36. Семеро одну соломинку поднимают.
37. Семь вёрст до небес и все лесом.
38. Семь топоров вместе лежат, а две прялки врозь.
39. Семь раз примерь, один раз отрежь.
40. У ленивого семь праздников в неделю.
41. Потерял пять, а нашёл семь.
42. За семью морями (печатами).
43. Семеро с ложной — один с плоской.
44. Лук от семи недуг.

45. В гору-то семеро тащат, а с горы и один столкнет.
46. Семь бед — один ответ.
47. У святого коня — восемь ног.
48. Весна да осень — на дню погод восемь.
49. Лучше один раз увидеть, чем сто раз услышать.
50. Не имей сто рублей, а имей сто друзей.
51. Сказанное сто рублей стоит, несказанному и цены нет.
52. Сто друзей мало, один враг — много.
53. Умная голова сто голов кормит, а глупая и своей не прокормит.

Söz saygılı jürimizä -Notalamak

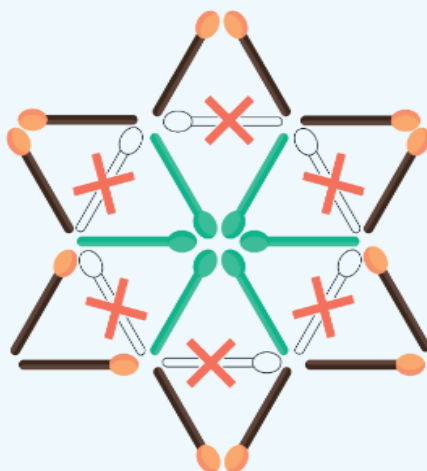
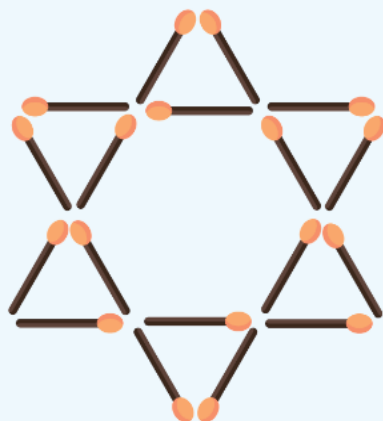
VI etap-Topla dikath sırnikleri!

(bitirilmiş iş için veriler 3-r bal)

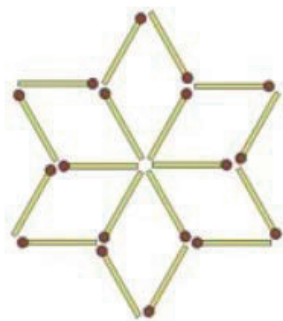
Задание со спичками (3 балла)

II götürücü: Ученикам раздаются листы с изображением. Необходимо переставить 6 спичек так, чтобы получилось 6 одинаковых ромбов. После перестановки, определите, что из гагаузского атрибута напоминает получившаяся фигура?

PERESTAV' 6 SPICHEK TAK, ÇHOB'Y POLUCHILO'S' 6 ODINA KOVYX ROMBOV

Решение:

Ответ:

Получившаяся фигура напоминает гагаузский орнамент – цветок, который вышивался на праздничной одежде, полотенцах...

Söz saygılı jürimizä -**Notalamak**

VII etap- Şifrelemäk (herbir şifra için 2-r bal)

I götürücü: Üürenicilär lääzım aklına getirsinnär gagauz alfabetini. Alfabetin herbir bukvanın uuruna bulmaa uyan sayıyı. Sora da okunêr şifralı primer, angısını lääzım esaplamaa.

Учащиеся должны вспомнить гагаузский алфавит. Каждой букве алфавита выставить соответствующий порядковый номер (a – 1; b – 2 ...). Затем им зачитывается зашифрованный пример, который необходимо вычислить:

A a	- 1	J j	- 14	U u	- 27
Ä ä	- 2	K k	- 15	Ü ü	- 28
B b	- 3	L l	- 16	V v	- 29
C c	- 4	M m	- 17	Y y	- 30
Ç ç	- 5	N n	- 18	Z z	- 31
D d	- 6	O o	- 19		
E e	- 7	Ö ö	- 20		
Ê ê	- 8	P p	- 21		
F f	- 9	R r	- 22		
G g	- 10	S s	- 23		
H h	- 11	Ş ş	- 24		
I i	- 12	T t	- 25		
İ i	- 13	Ť ť	- 26		

1) Sayıya görə kim taa büyük «ana» mı yoksa «boba» mı?
Ana – 1181 boba – 31931 31931 > 1181 – boba taa büyük

2) Ne olacek, eer toplarsak «beş» hem «edi»? (прибавить)
Beş – 3724 edi – 7613 3724+7613=11337

3) Ne olacek, eer katlaarsak «on» hem «üç»? (умножать)
On – 1918 üç – 285 1918*285= 546630

Söz saygılı jürimizä -**Notalamak**

VIII etap- Evdeki iş. (10 bal)

II götürücü: Geldi vakit evdeki işä. Ama geçmedään ona, isteerim taa bir kerä bütün ürektän kutlamaa hepsimizi bu gözäl hem önemli yortuylan. Bir millet var ozaman, açan VAR, YAŞÊÊR hem İLERLEER onun ANA DİLİ. Bän pek isteerim bizim dilimiz gün-gündän ilerlensin hem sevilsin hepsimizlän. Sevgili uşaklar, yaşadın hem sevin kendi ana dilinizi da unutmayın o insannarı, angıları çok savaştılar, ani bütün biz hodulluklan lafedelim gagauzça!!!

I götürücü: Herbir halkın kulturasında var şanni insannar , angıların adınnan baalı milletin istoriyası. Bölä insannarın arasında bulunêr Nikolay İgnatyeviç Baboglu-filologiya bilgilerindä doktor, pedogog, yazıcı, dramaturg. Bu yıl-2023 yıl adandı onun adına, Hederlez ayında Nikolay İgnatyeviç tamamlayaceydı 95 yaşını. Bölä insannar dünneyä gelerlär 100 yılda bir kerä. O braktı derin hem silinmüz iz gagauz kulturasında da diveç kalacek Gagauziyanın şanni, saygılı vatandaşı. Hadi büün taa bir kerä analım bu saygılı hem talantlı insanı!!!!

Ürenicilär temsil ederlär ilerdän hazırlanmış videolarını. Videonun teması verildiği ilerdän. «En önemli bu dünnedä-insan kalmaa...» Bu laflar, deyim gibi kaldı bizä Nikolay İgnatyeviçtän sora. Şindi bakalım, nicä bu lafları annadılar bizim ürenicilerimiz.

II götürücü: Vakıt geldi sonuçları işitmää. Söz vereriz Esap odasına.

I götürücü: Sonuçlara görə III eri kableder II er sonuçlara görə gider..... Hem büünkü yarışmanın enseycisi olêr.....

II götürücü: Yaşasın birlik gagauzlarda!!!

I götürücü: Bizim uşaklarımız-akıllı uşaklar, talantlı uşaklar, angıları hem düşünêrlär, hem esaplêrlar, hem lafederlär bu ayozlu dildä-gagauz dilindä.

II götürücü: Biz isteeriz dilemää hepsinä saalık, usluluk hem annaşmak!

I götürücü: Saa olunuz hepsinä, ani pay aldınız büünkü yarışmamızda!

II götürücü: Uzun ömür bizim gagauz dilimizä!

I götürücü: Yaşasın bilimnerin padişahı! Yaşasın matematikamız!

Barabar: Kalın saalicaklan!

Militan A.N.
gagauz dili hem
literaturası üüredicisi
Publik kurumu Çadır-Lunga mun.
Mihail Çakir adına Teoretik lişeyi

Ana dilim, paalı dilim! Sensiz hiç yoktur yaşamak!

Kompetenşiyalar:

- Aazdan sözleşmektä komunikativ becermeklerini ii uurda kullanmak
- Komunikativ neetlerini üzä çıkarmakta türlü söz tiplerini kullanmak
- Gagauzların yaşamak görgüsünä meraklık hem pozitif davranmasını göstermäk
- Millet kontekstindä gagauz olduunnan hodulluk göstermäk.

Neetlär:

- Göstermää uşaklara gagauz dilinin güzelliini hem şıralını
- İlerletmää üürenicilerin söz kulturasını
- Terbiyetmää sevgi ana dilinä, ana tarafına hem Gagauziyanın şanı insannarına
- Terbiyetmää saygı, patriotik duygularını

Klastan dışarı olay

*“Ana dilim, tatlı bal,
salkım çiçää kokusu.
Şırasını üklü dal,
Vermiş gömeç dolusu”.*

Üüredicinin sözü: Zaman hayır olsun saygılı üürenicilär hem üüredicilär. Gagauziyanın gimnına hatır göstermäk için teklif ederiz hepsinizä ayaa kalkmaa. (*Musaafirlär hem üürenicilär çalêr gimni*)

Saa olunuz! Buyurun, oturunuz! Büün biz sizinnän toplandık bireri, lafetmää deyni ana dilimiz için hem Ay – Boba Mihail Çakirin onun uurunda çalışmakları için.

Ay-Boba (Manastırlı Vika, 3b klas)

*Ay Boba Aydın
Mihail Çakir.
Gagauz aklın
Bilgili Çakir.
Aydın savaştın
Gagauza gelsin
O biler, ansın,
Hem boba desin.*

Üüredicinin sözü: Ana dilimizin kökleri çok derindir. Onun temelindä hem ilerletmäk uurunda durêr anılmış bir ad – Mihail Çakir. Kimmiş bu adam? Ne o yapmış? Büün birliktä savaşacez aklımıza getirmää. Laf vererim bizim götürecilerä.

Yulya: 1861-ci yılda çiçek ayın irmi edisindä Çadırdä Mihail hem Anna Çakirlerin aylesindä duumuş bir çocuk. Ozaman taa kimsey bilmäzdi, ani o büüyecek sıradan dışarı arif, çalışkan, kaavi ruhlu adam, angısı kendisi dä anılacak, halkını da dünneyä bildirecek.

Daniyil: Mihail Çakir bir eski gagauz senselesindän çekiler. Çakirin senselesindä zanaat ayırmak probleması yokmuş: onnar hepsi kliseciymiş, kiyatçıymiş. Onuştan Çadırdä şkolayı bitirdiktän sora, Mihail Çakir Kişinövdakı popaz seminariyasına üürenmää girdi.

Yulya: İlkin o başarêr gimnaziyaı, sora, 1881-dä, - seminariyaı. Üürenärmış o pek islää, onuştan brakmışlar onu işlemää popaz hem üüredici Kişnovda. 1881-ci yıldan çeketti onun uzun hem bereketli çalışması. O ilkti, kim çevirdi din kiyatları gagauz dilinä. **Stamova Kseniya bir duayı, angısını çevirdi M.Çakir bizä okuyacak.**

Daniyil: Nicä söledik, M.Çakir o bir ii üürediciydi. O savaştardı üürenicileri üüretmää yaşamaktan örneklän, ki onnar kendileri etişsinnär dooru çıkışa.

Yulya: Bizim üürenicilär hazırladılar bir kısa fragment M.Çakirin derslerindän. Buyurun, siirediniz.

Olesya:“Bir gün Ay Boba Mihail Çakir geldi şkolaya, yavaşıcık girdi klasa. Oturup skemneyä, danıştı üürenicilerinä:

Maksim: Bän sizä annadacam bir masal, ama siz bana yardım edeceniz. İslää mi?

Denis: İslää, Ay Boba.

Maksim: Varmış bir adamın beş çocu, herkezin varmış kendi karakteri. Kimsey biri – birini seslämeer. Bir gün bobası söleer onnara, ki o ihtärladı artık, da gelecek onun günneri. Onnar sa hiç annaşamêrlar biri – birinnän. Da ozaman söleer onnara, getirsinnär süpürgeyi. Ollar getirdiynän süpürgeyi, bobası dedi onnar kırsınar onu. Nicä düşünersiniz, ne oldu ötää dooru?

İgor: Bän bilirim, ne oldu, onnar hepisi savaştılar kırmaa süpürgeyi, ama biridä kıramadı onu.

Maksim:Dooru, - söledi Ay Boba. Ozaman bobası aldı da söktü süpürgeyi, da verdi birär –birär çıbık herbir ooluna. – Kırınız onnarı. Olları kolay kırdılar o çıbıcaıkları. Ne istedi sölemää bununnan bobası?

Denis: Kim birlik tutacak, onnarı kimsey enseyämeyecek!

Maksim: Dooru, çocuklar. Bizim dä halkımız birliktä olarsa, onu kimsey kırmayacak, ezmeyecek. Tutunuz bunu aklınızda: sade birliklän ilerleeriz!

Daniyil: Saa olunuz, bana kalsa, bunu biz hepsimiz läözüm aklımızda tutalım! Çok yıl çalışmış aydınlatmak tarlasında Mihail Çakir, ki herbir **gagauz** başka halklar arasında deyäbilsin: **“Bizim dä var dilimiz, kiyatlarımız, istoriyamız!”**

Kojokari Anastasiya **“Çakir – Bucak yıldızı”**

Çakir – bizim Mefodiy!

Çakir – bizim Kiril!

Gagauzlara yazı

O verdi – sän bil!

Çakir – Bucak yıldızı!

O – bir Ay boba!

O bilärdi: gelecek

Halkıma sabaa.

Üüredici: Saygılı musaafirlerimiz, paalı üürenicilerimiz! Bizim meropriyatımızda pay alêr Çadır kasabanın istoriya-etnografiya muzeyin başı Stefanida Stamova. O havezlän derinedecek bizim bilgilerimizi Mihail Çakir için. Buyurunuz, Stefanida Dmitrievna, sizä söz!

(Stefanida Stamovanın sözü)

Üüredici: Saa olunuz! Stefanida Dmitrievna meraklı sözünüz için! Sizä hem hepsinä, kim bütün bu yortuda bulunlêr, 11-inci klasın üürenicileri baaşlêr bir halk oyununu “Kirata avası”.

Oyun “Kirata avası”

Yulya: Çalışmakların başarılı olmasını belli eder Ana dilinin yortusunun peydalanması. Bu yortu gösterer, ani gagauzların kültürasının var derin kökleri. Gagauz aydınadıcısı Mihail Çakir braktı bizä büyük zenginlik

Valentina Veleksari hem Olesya Ratkova: *Ana dilim, paasız dilim!*

Ana dilim, paalı dilim!
 Öter canımızda sesin.
 Öter kâr nicä çan sesi
 Melodiyalı, şıralı.
 Senin sesin – çöşmä suyu,
 Senin sözün – taazä soluu.
 Kuvet verersin yaşamaa
 Da ayakta cetin durmaa.
 Ana dilim, paalı dilim!
 Halkımıza umut verdin,
 Ki Bucakta küçüü-büüyü
 Kaybetmesinnär üzünü.
 Ana dilim, paasız dilim!
 Artık üz on yıl tamannandı,
 Nicä Çakır Ay-Bobamız
 Din kiyadı tiparladı.
 İsteerim bän, isteer halkım,
 İstardı ozaman Çakır,
 Paalı ana dilimizi
 Sevip, islää üürensinnär,
 Onda serbest lafetsinnär.

Daniyil: Ay Boba Mihail Çakır ii ürekli, cömert adamdı, sevârdi halkını, **ana dilini**. En büyük cömertlik, zenginnik, bizim ama dilimiz. *İvanov İlya hem Keleş Anastasiya “Ana dilim”*

Ana dilim, ana dilim,
 Sensiz bän soluksuz gibi,
 Gecä-gündüz sän aklımda,
 Gagauzun şu kanında.

Senin, dilim, kökün
 O büyük senseledän
 Oguz sızıntısı kaavi,
 O çok halkı kardaş etti.

Ana dilim, ana dilim-
 Sän başsın eminim benim,
 Haliz kızgım da üreciim,
 Güneş gibi hem kısmetim.

Ne çok sän geçirdin, dilim,
 Ama kaldın, kaldın diri,
 Da büünnän büün, halkım, seni
 Kolleer gözlerini gibi...

Nicä fidan gitmâz köksüz,
 Ölä insan olmaz dilsiz.
 Bän “şükür” deerim dilimä,
 Ondan hoşluktur kefimä.

Yulya: Ne zamandır - bellisiz,
 Gelmiş bizä dilimiz...
 Gelmiş yokkan sesimiz.
 Da yapmış bizi o biz

Daniyil: Her yıl biz bakêrız gagauz dilinin ofițial yazısının **yıldönümünü**. Onun başlantısı konduydu **1957-ci yılda iyul ayın 30-da**. Moldova Respublikasının Kanonuna görä, gagauz dilinä, yazı çıkarmak için, kirilişada alfabet kuruldu. Bunu gerçekleştirmää deyni çok iş yapıldı, çok kapu düüyüldü. Çok saa ol olsunnar Dionis Tanasoglu, Nikolay Arabacı, Nikolay Baboglu, Konstantin Vasilioglu, angılar yarattılar şkola kiyatlarını, ki biz dä, üürenicilər, şkolalarda ana dilimizi üürenelim.

Kara Evelina hem Meçikar Aleksandr “Bucak”

Karagöz Bucak
 Al beni kucak.
 Sän benim tarlam,
 Bän ongün başak.
 Herbir adamın
 Var ana eri.
 Ondan yok gözäl
 Kâr senin gibi!
 Sesleyecäm seni,
 Sevecäm seni,

Hoşlayacam seni,
 Tarafım benim!
 Yıl yıldan sän büü,
 Kaavileş, Bucak!
 Herkerä bizä
 Ol kaavi dayak!
 Bän büüdüm çoktan
 Er gördüm pak çok.
 Ama bil Bucak:
 Sendän gözäl yok!

Yulya: Bizim borcumuz korumaa ana dilimizi, ilerletmää onu, çalışmaa kaldırmaa nekadar taa üüsek uura, ki kulturamız süünmesin, da sade ilerlensin.

Manastırlı Nellya Türkü “Gagauziya”

Daniyil: İstoriya durmêer erindä, vakit hızlı gider ileri, bir boy diıştirer başka boyu. Pek önemni olay oldu, açan gagauzlar karar aldılar gagauz dilini kirilişadan latin grafikasına geçirmää. Bilim adamnarın, üüredicilerin fikirlerinä görä latin grafikasında bizim dilimiz taa dooru hem gözäl öter. Latin grafikasında taa ilin okumaa hem yazmaa.

Yuliya: Mihail Çakir sölärdi: “İnanêrim, ani gagauzların kulturasi gidecek islää”. Onun umudu başaruılı üzä çıktı.

Geldi vakıt – bayraa kaldır,
Dalgalatsın lüzgär onu.
Kavalları keskin çaldır,
Duuêr Halkın aydın günü!

Daniyil: Büün biz danışêriz herbir gagauza, ki dili unutmasınnar, ayledä gagauzça lafetsinnär, brakmasınnar şıralı, gözäl dilimiz sonsuzlaa varsın. Hiç bir dä gagauz hiç bir dä zaman dilindän atılmasın!

Nagimova Lüdmila ATILMA DİLİNDÄN HALKIM!

Atılma dilindan, Halkım,
Ban diz çöküp ta yalvarerim,
Oollarına da ver akıl...
Buna deyni dua ederim.
Atılma dilindan, Halkım!

Bakın da gör: dolay aydın,
ANA DİLİ erda yaşeer.
İnan, salt o verer yardım
Açan seni zorba enseer.
Atılma dilindan, Halkım!

Dil varkan-dayma var adın,
Salt ozaman seni sayerlar,
Hem da açan uşakların
Anaylan bobayı sesleerlar.
Atılma dilindan, Halkım!

Sular gider, gider altın...
Bu toprakta salt dil kaler!
Zera dilin- senin kanın,
O yaşamaa kuvet verer.
Atılma dilindan, Halkım!

Atılma dilindan, Halkım!
Bitki sözü sana söleerim,
Oollarına da ver akıl...
Ban diz çöküp ta yalvarêrim:
Atılma dilindän, Halkım!

Daniyil: Allahtan bu izin,
Ki ana dilimiz yaşasın.
Allahtan büyük izin halkıma –
Dini hem dili korumaa.

Yuliya: Bizim üürenicilär dili koruyêrlar, kullanêrlar diil sade uroklarda, ama da uroklardan sora, krujoklarda da. Büün isteeriz göstermää musaafirlerimizä, ki üürenicilerimiz becerer diil sade şiiir okumaa, türkü çalmaa, ama aktör da olmaa.

Ştenka “Bän taradım”

Danil: Nicä sölendi, bizim uşaklar, talantlı uşaklar. Onnar yaptılar sizä baaşış, angısı kalacek sizä bizim lişeyimizdän.

Yulä: Paalı dostlar! Desin, kim, ne deyärsä, sansın, kim ne sanarsa, ama ana topraandan, ana tarafından, ana dilindän gözäl yok! Ana halkından akıllı yok!

*Dilim benim, tatlı,
Zengin, yalpak hem şıralı.
Çiçek gibi açêrsın,
Yaşamamı zenginnersin.
Gagauz dilim, benim,
Sän paalı sevgimsin.*

*Kaavi kurulmuşun,
Halkımızı zenginnetmişin.
Yaşa, halkım,
Yaşa, dilim,
Kesilmesin hiç seslerin!*

Danil: Çok saa olasınız Bizim kapular siza her zaman açık!!!

Jelezoglu Anastasiya bucak - türkü

